

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

11
11

STICHTING
WETENSCHAPPELIJK
BUREAU D'66

1981

VINGERWIJZINGEN
VOOR EEN INFORMATIEBELEID

OWT 6

De Centrale Bibliotheek Groningen

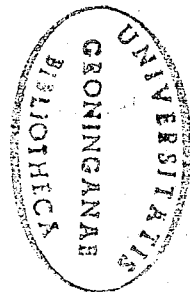
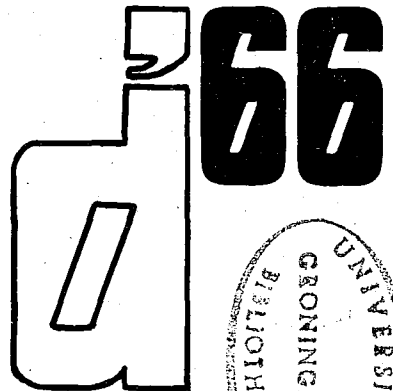
April 1981

Samengesteld door:

De werkgroep Informatiebeleid en Automatisering

VINGERWIJZINGEN
VOOR EEN INFORMATIEBELEID

OWT 6

VOORWOORD

Deze nota "Vingerwijzingen voor een Informatiebeleid" bevat een register en een afzonderlijk leesbaar hoofdstuk 11, waarin een samenvatting wordt gegeven van de belangrijkste beleidspunten, zoals D'66 die voor het informatiebeleid ziet. Bovendien zijn in de hoofdstukken 1 tot en met 10 beleidspunten en andere passages van bijzonder belang door sterren en strepen in de rechterkantlijn geaccentueerd.

Register en samenvatting zijn diensten aan de lezers. Ze maken het er hem of haar gemakkelijker op, ze sparen hem tijd, ze vergroten de toegankelijkheid en de overzichtelijkheid van wat haar onder ogen komt.

Bij deze nota over het informatiebeleid ligt zo'n dienstverlening voor de hand vanwege de aard van het onderwerp, maar niet alleen daarom. Het onderwerp van de nota is ook zeer omvangrijk, want het aantal terreinen waarop de informatievoorziening betrekking heeft is groot. Daar komt bij dat deze terreinen, in hun samenhang een min of meer onbeschreven geheel vormen, althans in Nederland. De nota is pionierswerk, het zij met gepaste trots gezegd.

Het is een omvangrijk stuk, maar desondanks niet meer dan een aanzet. De nota is voortgekomen uit het gelijktijdig besef dat het informatiebeleid, in al haar aspecten, door D'66 moet worden behandeld en dat dit snel moest gebeuren: vóór de verkiezingen van 26 mei 1981. Daarom lopen in de verschillende hoofdstukken inventariserende passages, kritiek, losse suggesties, goede raad, aansporingen, waarschuwingen en beleidsvoorstellen dooreen. Er is nog niet, of nauwelijks rangorde aangebracht, ook niet tussen de beleidsvoorstellen.

Naast ruimtelijke ordening, milieubeheer, energieschaarste en werkgelegenheid is het informatiebeleid bezig een hoofdpunt van maatschappelijke aandacht te worden. De problematiek is voor een groot deel zo nieuw en ingewikkeld dat het in deze fase echter niet mogelijk is een afgerond product aan te bieden. Beleidsnota, inventarisatie, discussiestuk: "Vingerwijzingen voor een Informatiebeleid" bevat elementen van alle drie. De nota wil het onderwerp in de politieke discussie brengen.

Het taaleigen is niet zelden vaktaal, jargon zo men wil. Aan dit jargon zal de samenleving overigens zeer snel gewend raken. In hoofdstuk 1.3 staan bovendien een aantal begripsomschrijvingen. Ieder vak kent zo zijn eigen taaltje. In de boeken- en krantenwereld spreekt men over de lezers, in de wereld van de informatievoorziening over het meer omvattende 'gebruikers van informatie'. Begrippen als informatica, digitalisatie, datatransmissie, registratiekamer; binnen de kortste keren zullen het net zulke huis-tuin-en-keuken woorden zijn als chip en computer.

De nota velt over geen enkele technische ontwikkeling als zodanig een negatief oordeel; nergens staat: die en die technologie is duivels en dient te worden uitgebannen. We zijn op een bepaalde manier trouwens machteloos, in zoverre bijna alles uit het buitenland komt. Veel is nuttig en bruikbaar; sommige technische ontwikkelingen zijn wel degelijk bedreigend en dan moeten we ons er tegen verdedigen, maar D'66 is niet als de struisvogels, kleine kinderen en de beroemde Ierse filosoof Berkeley, die menen dat de wereld ophoudt te bestaan als je de ogen sluit.

Informatiebeleid vereist, meent D'66, in ieder geval de volgende drie dingen:

- het besef dat Nederland economisch, cultureel en ook anderszins een open samenleving is en dient te blijven;
- de mentaliteit dat voor beheersing van de technische ontwikkelingen een zo onbevooroordeeld mogelijk inzicht nodig is in wat er precies aan de hand is;
- een aantal uitgangspunten, waarop het beleid stoelt (deze zijn voor het informatiebeleid van D'66 dezelfde als voor ander door D'66 voorgestaan beleid; men vindt ze in de hoofdstukken 1.2 en 11.2 van deze nota).

Door de snelle ontwikkeling van verschillende technische middelen, die de registratie, de verwerking, de opslag en de overdracht van kennis ten dienste staan - bij alle vier gaat de ontwikkeling snel - is een samenhangend overheidsbeleid voor informatie en informatievoorziening zeer urgent. Zowel naar organisatievormen als naar beleid was de informatievoorziening tot iets gedachteloos vanzelfsprekends geworden en het is vooral deze vanzelfsprekendheid die door de technische ontwikkelingen wordt opgeheven: datatransmissienetten en viedata/Viditel stellen de taak van de PTT ter discussie. Kabel- en satellietverbindingen leiden tot ingrijpende veranderingen in het Nederlandse omroepbestel. De automatisering leidt, of dwingt tot reorganisaties van allerlei informatieverwerkende instellingen en van bedrijven. De arbeidsmarkt verandert snel. Micro-elektronica brengt vèrgaande decentralisatie van verantwoordelijkheden binnen bereik; biedt de keuze tussen deconcentratie en concentratie in de plaatsing van apparatuur en maakt zowel kleinschalige als grootschalige toepassingen mogelijk voor dezelfde soorten van activiteiten. De informatisering van de samenleving, het informatiebombardement, verhevigt de toch al permanente spanning tussen enerzijds de wens de eigen culturele identiteit te bewaren, anderszijds de wens en de noodzaak niet geïsoleerd te raken. Dit geldt in het bijzonder voor minderheden binnen de samenleving. Grondrechten, als het recht op vrijheid van meningsuiting, op vrij verkeer van informatie, op bescherming van de persoonlijke levenssfeer moeten opnieuw worden doordacht en mogelijk geherformuleerd. Dit en veel en veel meer wat in de nota ter sprake komt dwingt tot een bezinning over de informatievoor-

ziening in zijn totaliteit. De werkgroep Informatiebeleid en Automatisering van D'66 heeft dat geprobeerd.

Voor de titel van de nota is uitgegaan van het feit dat de samenleving steeds meer digitaal wordt en de computer bezig is het tweetalig stelsel tot norm te verheffen; een verandering maar bepaald geen bedreiging. Digitaal komt van het Latijnse 'digitus', dat vinger betekent. En een vinger zit aan een mens. Hij kan er het toetsenbord van een computer mee bespelen, hij kan hem voor zijn ogen houden, in zijn oren stoppen, in iemands richting priemen, hij kan hem waarschuwend opheffen, er mee knutselen, er de richting mee aangeven. Van alles. Hij moet het natuurlijk wel doen, dat laatste. Vandaar deze nota.

Van de landelijke D'66 werkgroep Informatiebeleid en Automatisering leverden de volgende leden een bijdrage tot deze nota:

Ernst van Altena	- auteur/vertaler; lid van de Programmacommissie van D'66
Jan Bruijns	- informatiedeskundige, Technische Hogeschool Delft
Alied de Cock	- adjunct-directeur softwarehouse
Herman Cohen Jehoram	- hoogleraar auteursrecht en industriële eigendom aan de Universiteit van Amsterdam
Fred Franssen	- redacteur computervakblad
Jaap van Heijst	- bibliothecaris der Rijksuniversiteit Utrecht
Nico Leerkamp	- beleidsmedewerker, secretariaat afdeling bestuursinformatie, gemeente Amsterdam
Arie Manten	- hoofdredacteur wetenschappelijke uitgeverij
fraktievoorzitter D'66 in provinciale staten van Utrecht
Chel Mertens	- lid D'66-fractie Tweede Kamer
Dick Overkleeft	- vakjournalist automatisering
Sjoerd Schamhart	- projectleider administratieve automatisering, verzekeringsmaatschappij
Theo Timman	- sociaal-wetenschappelijk onderzoeker
Jan Truyens	- medewerker computercentrum Rijksuniversiteit Utrecht
Ton Wilhelm	- directeur, instelling voor maatschappelijke dienstverlening, Tilburg

Aan discussies over de ontwerp-nota in de werkgroep werd bovendien deelgenomen door Marja Baak, Nelleke van Bladeren Viëtor, Jos Elders, Atie de Groot, Tjerk Huppes, Geert-Jan Kemme, Rob Kooman, Han de Lange, Boele van der Loo, Hans Rompel, Ruud Stam, Helen Thomas en Martin Zwart.

Verscheidene anderen, niet leden van de werkgroep en al of niet leden van D'66, leverden schriftelijk of door gesprekken commentaar op delen van de concept-nota. We danken hen allen zeer hartelijk.

In verband met het opstellen van deze nota fungeerde binnen de werkgroep een kerngroep, bestaande uit Nico Leerkamp, Arie Manten, Dick Overkleeft en Theo Timman. De redactie van de nota werd verzorgd door Arie Manten, bij wie ook de eindverantwoordelijkheid voor de inhoud berust.

De tekst van deze nota werd afgesloten op 14 januari 1981.

VINGERWIJZINGEN VOOR EEN INFORMATIEBELEID

INHOUD	blz.
Voorwoord	3
1 Inleiding	9
1.1 Algemeen, 9	
1.2 Uitgangspunten, 11	
1.3 Begripsomschrijvingen, 13	
2 Overheid en informatievoorziening	15
2.1 Noodzaak tot een samenhangend beleid, 15	
2.2 Aanpak van een informatiebeleid, 15	
2.3 Grondrechten, 20	
2.4 Informatiebeleid en mediabeleid, 21	
3 Economie en werkgelegenheid	24
3.1 Algemeen, 24	
3.2 Informatie-industrie, 24	
3.3 Tariefstelling, 26	
3.4 Economische structuur van een informatiesamenleving, 29	
3.5 Werkgelegenheid, 32	
4 Inventarisatie, normalisatie en onderzoek	40
4.1 Inventarisatie van beschikbare informatie, 40	
4.2 Afstemming van het aanbod op de gebruikers, 41	
4.3 Behoud van waardevolle documenten, 42	
4.4 Normalisatie, 42	
4.5 Onderzoek, 44	
5 Opleiding	47
5.1 Algemeen, 47	
5.2 Basisonderwijs, middelbaar en voorbereidend-wetenschappelijk onderwijs, 48	
5.3 Hoger-beroeps en wetenschappelijk onderwijs, 49	
5.4 Nascholing, 52	
6 Dienstverlenende instellingen en bedrijven	54
6.1 Algemeen, 54	
6.2 Uitgeverijen en boekhandels, 55	

6.3	Elektronische informatiebestanden, 59
6.4	Bibliotheken, 60
6.5	Diensten op het gebied van de audiovisuele media, 63
6.6	Documentatie- en attenderingsdiensten, 63
6.7	Voorlichtingsdiensten, 65
6.8	Archiefwezen, 67
6.9	Musea, 67
6.10	Door de overheid gefinancierde informatiediensten, 68
6.11	Elektronische transmissie van informatie, 68
6.12	Organisaties, 70
7	Overheidsinformatie 73
7.1	Openbaarheid van overheidsinformatie, 73
7.2	Bestuurlijke automatisering, 74
8	Internationale aspecten 78
8.1	Algemeen, 78
8.2	Europese Gemeenschap, 80
8.3	Derde Wereld, 83
9	Wetgeving 86
9.1	Algemeen, 86
9.2	Vrijheidsrechten, 87
9.3	Bescherming van de privacy, 89
9.4	Overige wetgeving, 95
10	Inrichting van een nationaal informatiebestel op overheidsniveau. . 97
10.1	Algemeen, 97
10.2	Beleidsvoering, 97
10.3	Beleidsvoorbereiding, 99
10.4	Onderzoek, 100
10.5	Uitvoering en beheer, 100
11	Samenvatting van belangrijkste beleidspunten. 102
	Register. 111

1 INLEIDING

1.1 Algemeen

- 1.1.1 Mensen zijn steeds bezig met informatie. "Ze produceren het zelf, ze halen het naar zich toe, het komt gevraagd en ongevraagd op ze af. Mensen kunnen niet leven buiten informatie. Net zo min als ze het kunnen stellen buiten water, warmte en voedsel, kunnen ze buiten informatie." (citaat uit de Inleiding van de beleidsnota 1974 van de Nederlandse Vereniging van Bibliotheecarissen).
- 1.1.2 Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer in 1977 is er geen enkele politieke partij geweest die de informatievoorziening in Nederland als een bij uitstek politiek onderwerp heeft aangepakt (zie I. Lipschits: Verkiezingsprogramma's, bijeengebracht en van een register voorzien). D'66 heeft niettemin in de politieke praktijk reeds geruime tijd veel zorg besteed aan de informatievoorziening. Zij wil thans aan dit onderwerp meer systematisch aandacht geven.
- 1.1.3 In de loop der laatste decennia is de ingewikkeldheid van onze samenleving sterk toegenomen. Bovendien heeft de mens zich binnen deze complexe samenleving steeds verder gespecialiseerd. De betekenis van informatié (zie 1.3.2) werd en wordt hierdoor steeds groter en bovendien is dit steeds beter onderkend. De economie van de ontwikkelde landen is veranderd van een economie die vooral werd gedragen door industriële produktie en fysiek transport, naar een economie die in de eerste plaats gebaseerd is op kennis, communicatie en informatie.
- 1.1.4 Onder de technieken die een rol spelen in de huidige informatievoorziening staat - zowel aan de zijde van de producenten en verstrekkers als aan die van de gebruikers - automatisering centraal. Dit niet alleen wegens de bijzondere mogelijkheden die automatisering biedt, maar ook wegens het gemak en de snelheid waarmee automatiseringsfuncties kunnen worden ingepast in bestaande en nieuwe systemen voor de informatievoorziening die op andere technieken zijn gebouwd (voorbeeld: de in ontwikkeling zijnde digitalisering van het telefoonnet). De drie belangrijkste kenmerken van de mogelijkheden die automatisering biedt zijn:
- computers zijn programmeerbaar en kunnen gegevens actief verwerken;
 - computers kunnen gegevens die éénmaal vastgelegd zijn moeiteloos steeds

weer gebruiken voor eenzelfde functie (b.v. een jaarlijkse rekening), enige samenhangende functies (dus niet bij elk volgend loket weer "even" alle gegevens invullen) of voor totaal verschillende functies (adresgegevens van abonnees voor reclame mailings, e.d.);

- computers en computernetwerken versnellen de informatieverwerking dusdanig dat tot op heden onuitvoerbare taken tot de mogelijkheden gaan behoren.

Traditionele hulpmiddelen voor de informatievoorziening zijn nogal passief met betrekking tot de inhoud van over te dragen informatie. Een fotokopieermachine of een drukpers of een facsimile apparaat vermenigvuldigt een document, maar verandert niets wezenlijks aan de inhoud ervan. Het informatieverkeer verloopt rechtstreeks van de verzender naar de ontvanger. De nieuwste machines zijn daarentegen in principe in staat tekstmateriaal aan te passen aan in een programma ingestelde wensen en voorschriften. Ze kunnen daardoor een actieve rol spelen m.b.t. de inhoud van informatie op basis van programma's die noch door de informatiezender noch door de informatie-ontvanger behoeven te worden gekend. Dit aspect van computers te zamen met de mogelijkheden om éénmalig vastgelegde gegevens steeds opnieuw te kunnen gebruiken en de enorme versnelling van de verwerking zal bestaande systemen voor de informatievoorziening veranderen en nieuwe systemen qua karakter gaan bepalen.

- 1.1.5 Automatisering vormt eveneens het bindende element in talrijke ontwikkelingen die thans gaande zijn op het gebied van de informatieoverdracht. In de ontwikkelingen op het vlak van de telecommunicatie ligt de nadruk op digitalisering van de verbindingen, waardoor ze geschikt worden voor besturing met behulp van computers en voor informatieverkeer tussen computers onderling. De nieuwste offsetmachines zijn in principe geschikt om te worden aangesloten op een digitaal communicatienet; de nieuwste schrijfmachines en de nieuwste televisietoestellen eveneens. Huidige ontwikkelingen op het gebied van telefoongebruik (b.v. viewdata systemen) en het televisiegebruik (b.v. teletekst) vinden hun basis in toepassing van automatiseringsfuncties.
- 1.1.6 In de negentiende eeuw begon het industriële tijdperk. Dit werd mogelijk gemaakt door de beheersing van nieuwe bronnen van energie (b.v. stoom en elektriciteit) en de ontwikkeling van de motor, terwijl de aanleg van railverbindingen en verkeerswegen de infrastructuur leverde voor een op industrie gebaseerde samenleving. Tegen het eind van de vorige eeuw waren

de sociale gevolgen reeds zeer duidelijk: nieuwe industrieën, nieuwe beroepen, nieuwe problemen; kortom: een nieuw maatschappijtype. Thans dient het informatietijdperk zich aan, met computers in de rol die destijds door de elektrische centrale werd vervuld en met telecommunicatie als hoofdelement in de infrastructuur. Weer zullen de gevolgen zeer ingrijpend zijn: in de eigen huiskamer kan men gaan beschikken over een overvloed aan informatie, bestaande arbeidsplaatsen worden ingenomen door automaten, nieuwe banen ontstaan, het onderwijs moet zich ingrijpend gaan aanpassen, ongelijke ontwikkelingen in de diverse landen leiden tot wijzigingen op de wereldmarkt en tot veranderingen in de internationale machtsverhoudingen, de snelle ontwikkelingen doen het belang van de ervaring en levenswijsheid van ouderen wegebben, traditionele normen en waarden lijken nauwelijks nog te passen in een dynamische wereld.

- 1.1.7 Gelet op de ontwikkeling van onze informatiesamenleving is het hoogst noodzakelijk dat er snel een duidelijk en samenhangend nationaal beleid komt voor het totale gebied van de informatievoorziening. De overheid zal daarvoor allereerst, in samenspraak met de betrokkenen, de algemene kaders moeten aangeven, welke vervolgens nader kunnen worden ingevuld en waarbinnen de betrokkenen verder kunnen werken. Hoewel de urgentie om tot een dergelijk beleid te komen maatschappelijk in steeds breder kring wordt erkend, is de politieke druk om daadwerkelijk daartoe te komen nog onvoldoende.

1.2 Uitgangspunten

- 1.2.1 D'66 wenst - in het bijzonder gelet op de snelle ontwikkeling van de informatica - de overheid tot aanzienlijk meer spoed en groter duidelijkheid aan te sporen in het beleid op informatiegebied. Dit niet alleen inzake het nog onderontwikkelde beleid van de informatieverzorging. Ook diverse andere deelgebieden van de informatievoorziening (zie 1.3.4) behoeven uitgebreide zorg. Een evenwichtig beleid inzake een grondstof - informatie - die voor de samenleving van essentieel belang is, moet de hele procesgang omvatten, te beginnen bij de produktie van de grondstof (als opgesloten ligt in het begrip informatievoorziening) en niet pas bij de opslag van het reeds bewerkte produkt (als vervat in het begrip informatieverzorging).
- 1.2.2 Informatie kan op verschillende wijzen worden gerubricéerd, zoals naar onderwerp (b.v. algemene informatie, technische informatie, wetenschappe-

lijke informatie, kulturele informatie); naar niveau (b.v. elementaire informatie, samengestelde informatie); naar beschikbaarstelling (b.v. verbale informatie, documentaire informatie); en naar gebruik en toepassing (b.v. bestuurlijke informatie, bedrijfsinformatie). Die indelingen overlappen elkaar en de soorten informatie vloeien in elkaar over (b.v. verzamelde maatschappelijke gegevens of bestuurlijke jurisprudentie, of de uitkomsten van milieukartering door overheidsdiensten omvatten informatie die zowel voor de wetenschap als voor de burger van belang kunnen zijn; wetenschappelijk onderzoek produceert veel informatie die ook beleidsondersteunend of beleidsvormend aan overheid of bedrijfsleven dienstbaar is). Het verdient daarom aanbeveling alle informatie in de beschouwingen te betrekken. Daarbij dient wel steeds het onderscheid tussen openbare en vertrouwelijke informatie in het oog te worden gehouden (zie 2.3.4).

1.2.3 De gebieden waarover een informatiebeleid zich zou kunnen uitstrekken zijn daardoor talrijk. Er is een grote verscheidenheid aan aspecten met een ingewikkelde samenhang. Het beleid zal zich - uitgaande van die sectoren in de samenleving die het nauwst bij de informatievoorziening betrokken zijn - moeten richten op het totale communicatieve en informatieve bestel waaronder en waarbinnen mensen werken en bestaan. Deze notitie streeft geen volledigheid na, doch probeert een indruk te geven van de soorten zaken die aandacht vragen en van wat er te doen valt.

1.2.4 Wat D'66 daarbij voorstaat is te komen tot een doorzichtig, evenwichtig en samenhangend informatiebeleid

- dat uitgaat van een duidelijke verwerkelijking van het vrije verkeer van openbare informatie en het recht van mensen om deze informatie te verkrijgen, onder gelijktijdige erkenning van de betekenis van informatie voor de economie en voor de samenleving als geheel;
- dat zoveel mogelijk ontwikkeld wordt in samenspel met de nauwst betrokken sectoren in de samenleving, en doelbewust gericht is op de belangen en wensen van de gebruikers van informatie;
- dat alert inhaakt op ontwikkelingen die gaande zijn, waaronder vooral ook begrepen de aspecten van werkgelegenheid;
- dat wordt ontwikkeld in samenhang met andere organisatorisch-maatschappelijke processen, zodat ontwikkelingen op elkaar kunnen aansluiten;
- dat een goede rechtsbescherming biedt inzake informatie van vertrouwe-

lijke aard; en

- dat zo wordt uitgevoerd dat een goede democratische controle mogelijk is.

1.3 Begripsomschrijvingen

1.3.1 Er bestaat helaas op informatiegebied geen algemene overeenstemming over de betekenis van gebruikte termen. Daarom is het nodig aan te geven welke inhoud in deze nota aan bepaalde kernbegrippen is toegekend.

1.3.2 Informatie is de verzamelnaam voor alle overdracht van kennis, dan wel voor tot overdracht beschikbare kennis. Deze kennis kan betrekking hebben zowel op de produkten van wetenschap, op de voortbrengselen van literatuur en kunst, of op politiek, etc., als op personen, objecten of ideeën.

Er is hier bewust ervoor gekozen "informatie" te relateren aan "kennis", omdat op deze wijze de handelende mens in het vizier blijft. Technische en mathematische beschrijvingen zijn daarbij hoogstens ondersteunend maar nooit funderend.

Informatie kan ook ruimer worden opgevat: als overdracht van kennis en gevoelens. Voor het doel van deze nota is het begrip vooralsnog beperkt tot kennis, hoe moeilijk dat in de praktijk ook is. Bij overdracht van "gevoelens" kan vooral gedacht worden aan kunst en literatuur. (Zie hierover o.m. de nota van de SWB D'66 "Kunst in de samenleving", 1977).

1.3.3 Documentaire informatie is die informatie welke is vastgelegd op enig document, ongeacht de technische uitvoering van dat document.

Om redenen van eenheid in definities wordt in overheidskringen nogal eens uitgegaan van de definitie van "documentaire informatie", zoals gegeven in het rapport (1975) van de Werkgroep Beleidsplan NOBIN, welke informatie omschrijft als "alle gegevensverzamelingen, voor zover zij in alfa-numerieke taaltekens en/of grafische voorstellingen zijn neergelegd dan wel als zodanig kunnen worden weergegeven, en voor zover zij relevantie bezitten buiten de sfeer van het direct functioneren van processen dan wel aan het totstandkomen van gegevens met een dergelijke relevantie kunnen bijdragen." Deze definitie is moeilijk, erg beperkend en meer wetenschappelijk van aard dan bruikbaar in de politieke praktijk. Het is hierbij tevens nodig op te merken dat informatie (met specifieke inhoud) wordt overgedragen van een "zender" via informatiekkanalen (veelal media, technische middelen) naar een "ontvanger" en een reactie veronderstelt (handeling, antwoord, opslag, negatie).

- 1.3.4 Informatievoorziening is het totale proces van het verschaffen van informatie (productie, bewerking, beheer, reproductie, distributie, opslag, ontsluiting, vastlegging, verwerking).
- 1.3.5 Informatieverzorging is het proces van collectievorming, opslag en ontsluiting, en verwijzing en verschaffing van informatie, al of niet geautomatiseerd (b.v. in bibliotheken, attenderings- en documentatiediensten, databases en databanken). Het wordt ook wel aangeduid met de Engelse term "information storage and retrieval" (hoewel dit begrip in feite beperkter van inhoud is).
- 1.3.6 Informatica is de kennis van de theorie der informatiesystemen, van het ontwerpen van informatieapparatuur en de daarbij behorende programmatuur, en van het gebruik in de informatieverwerking. Het is te onderscheiden in wetenschappelijk onderzoek (zuivere informatica), techniek (informatietechniek) en toepassing (toegepaste informatica, automatisering).
- 1.3.7 Informatietechniek is het ontwerpen en maken van tekstverwerkende apparatuur, computers, transmissieapparatuur, programmatuur, e.d.
- 1.3.8 Informatieverwerking is het produceren van informatie via het opzoeken, omvormen, of naar wens geordend zichtbaar maken van geregistreerde gegevens (Engels: data processing). Aanvankelijk was informatieverwerking een gebeuren dat gebonden is aan levende wezens, in het bijzonder de mens. In recente jaren heeft de opkomst van de informatica, en vooral die van computers, aan het begrip extra dimensie gegeven.
- 1.3.9 Informatiebeleid is een verzamelnaam voor het geheel aan beleid dat de overheid - in het bijzonder de nationale overheid - in samenspel met informatie-industrie en informatiegebruikers, alsmede met het wetenschappelijk en technologisch onderzoek - voert op het gebied van de informatievoorziening. Het omvat elementen als het formuleren van doelen, maken van keuzen, scheppen van voorwaarden, planning, prioriteitenafweging, coördinatie, integratie, wetgeving, ondersteuning, dienstverlening, en controle. Tussen deze elementen moet zo veel mogelijk samenhang worden aangebracht, maar dit houdt bepaald niet in dat één instantie alles uitvoert. Steeds moeten de verantwoordelijkheden van partikulieren en overheid duidelijk zijn. (Zie ook 1.2.4 en sectie 2.1.)

2 OVERHEID EN INFORMATIEVOORZIENING

2.1 Noodzaak tot een samenhangend beleid

2.1.1 De voortdurend zich vernieuwende informatietechniek is een krachtige motor van vele, zeer verschillende, ingrijpende veranderingen. Papier, magnetische banden, schrijfmachine, drukpers, kopieerapparaat, film, geluids- en beeldplaten, camera, telefoon, radio, televisie, computer vormen in toenemende mate een samenhangend geheel van elkaar aanvullende en onderling verbonden en ten dele verwisselbare elementen. Niet alleen in technisch opzicht, maar ook functioneel worden de onderdelen van informatiesystemen meer op elkaar afgestemd en gaan zij één geheel vormen: fotokopie en data-transmissie worden samen telekopie; de combinatie van telefoon en televisie leidt tot de videofoon; telecommunicatie en informatica wordt samen telematica; kantoor en automatisering wordt burotica; vergaderen met gekoppelde videofoons voert tot teleconferenties, briefpost en elektronisch postverkeer worden onderling verwisselbaar. Deze functionele integratie gaat niet voorbij aan de werkende mens: er ontstaat een minder duidelijk onderscheid tussen het werk van bijvoorbeeld auteur en typist, bibliothecaris en archivaris, postbode en telefonist; men krijgt meer gemeenschappelijke problemen, zoals met de beschikbaarheid van telecommunicatiekanalen, de toepassing van het auteursrecht of het niet op tijd beschikbaar zijn van voor iedereen bruikbare normbladen. Technische aanpassingen stralen ver uit: moderne zet- en druktechnieken dreigen de werkgelegenheid van grafici te beperken en het werk van redacteurs te wijzigen; beslissingen met betrekking tot de telecommunicatie hebben repercussies voor de verspreiding van kranten en tijdschriften, voor de gang van zaken bij bankinstellingen en voor het administratieve verkeer tussen ondernemingen. Allerlei vormen van dienstverlening (b.v. omroep) en bedrijvigheid (b.v. uitgeverij) op informatiegebied, die vroeger in grote mate zelfstandig naast elkaar bestonden krijgen steeds meer met elkaar te maken, en ondervinden meer concurrentie van andere diensten en bedrijven.

2.1.2 De hierboven geschetste ontwikkelingen gaan aan de overheid allerminst voorbij. De overheid heeft in veel opzichten met informatie te maken en neemt vaak een centrale positie in. Deze positie vraagt voortdurend om bijstelling in het licht van de hierboven genoemde veranderingsprocessen. De rol die de overheid op informatiegebied speelt moet voortdurend gekend worden om democratisch controleerbaar te zijn. *

- 2.1.3 In het informatiebeleid van de overheid is nog steeds sprake van een sterk fragmentarische aanpak. Tot dusver zijn en worden allerlei deelgebieden van de informatievoorziening geïsoleerd tot ontwikkeling gebracht. De behandeling door volksvertegenwoordiging en ministeries is ook zeer verbrokkeld: de PTT valt onder het ministerie van Verkeer en Waterstaat; de omroep, de pers, de openbare bibliotheken en de archieven ressorteren onder CRM; de voor de informatiesektor zo belangrijk geworden kwesties van auteursrecht en van bescherming van de privacy zijn een zaak van het ministerie van Justitie; de universiteitsbibliotheken en het gebruik van moderne media in het onderwijs vallen onder het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (maar de bibliotheek van de Landbouwhogeschool valt onder het ministerie van Landbouw); de minister voor Wetenschapsbeleid is verantwoordelijk voor de informatieverzorging voor wetenschap en techniek en laat studies verrichten over de gevolgen van de snelle vlucht van de micro-elektronica en over de opleiding van werkers in het veld van de wetenschappelijke informatievoorziening; op de prijzen van boeken en tijdschriften wordt toegezien door het ministerie van Economische Zaken, dat ook te maken heeft met de taakstelling van het Centraal Bureau voor de Statistiek; de openbaarheid van overheidsinformatie is een aangelegenheid voor het ministerie van Algemene Zaken. De Commissie Reken- en Informatieverwerkende Apparatuur wetenschappelijk onderwijs en -onderzoek (CRIVA) adviseert m.b.t. de aanschaf van computerapparatuur e.d. door de instellingen van wetenschappelijk onderwijs. Over de aanschaf van dergelijke apparatuur elders bij de rijksoverheid wordt door de Rijks Kantoormachinecentrale (een onderdeel van de PTT) geadviseerd. Onder het ministerie van Binnenlandse Zaken ressorteert de Adviescommissie voor Overheidsorganisatie en -automatisering (AOA), die zich onder andere met automatiseringsplannen op het gebied van de bestuurlijke informatievoorziening bezig houdt. Tegen deze verbrokkeling zal iets moeten worden gedaan. Op het niveau van de regionale en lokale overheden spelen soortgelijke zaken.
- 2.1.4 Overigens wees reeds in 1968 de toenmalige minister van Onderwijs en Wetenschappen, Dr. G.H. Veringa, op de noodzaak tot het opbouwen van een nationaal beleid voor de wetenschappelijke en technische informatieverzorging (voor een definitie zie 1.3.5). Wij verwijzen in dit verband naar zijn woord vooraf in het rapport "Beleid en organisatie ten aanzien van de wetenschappelijke en technische informatie in Nederland" (het zgn. rapport Böttcher). Het in 1971 opgerichte Nederlands Orgaan

voor de Bevordering van de Informatieverzorging (NOBIN) kreeg o.m. tot taak adviserend bij te dragen tot een nationaal informatie-verzorgingsbeleid, maar werd sindsdien weer gekortwiek.

- 2.1.5 Inmiddels begint er nieuwe beweging te komen bij de overheid. "Teneinde een beter inzicht te kunnen krijgen in het gehele informatiebestel in ons land en vandaar uit adequate maatregelen ter verbetering te kunnen treffen is een gecoördineerde beleidsaanpak van overheidszijde van belang." "Omdat het informatiegebeuren zich in de praktijk opsplitst in een veelheid van informatiestromen met de daaraan verbonden specifieke ontwikkelingen en activiteiten, zou de term informatiebeleid eerder gezien kunnen worden als een verzamelbegrip. Een ieder kent aan dit beleid eigen betekenis toe vanuit de eigen invalshoek en het eigen aktieterrein. Toch kunnen we constateren dat er een gemeenschappelijk element in zit: verbetering van de wijze waarop informatie onze maatschappij raakt en beïnvloedt. Ten behoeve van de formulering van een samenhangend overheidsbeleid op dit terrein is door de meest betrokken departementen de eerste hand gelegd aan een nota als terreinverkenning voor het complexe probleemveld van de rol en betekenis van informatie in onze samenleving." (citaten uit een toespraak door de minister voor Wetenschapsbeleid, Dr. Ir. A.A.Th.M. van Trier, 19 juni 1980). Enkele maanden later bracht deze minister de nota "Overheidsbeleid op het terrein van de informatie; een probleemstellende verkenning" uit (Tweede Kamerstuk 1980/81-16406).

Aanpak van een informatiebeleid

- 2.2.1 De wijze waarop een samenhangend informatiebeleid (dat is niet: één beleid) in eerste instantie vorm moet krijgen, zal voor de onderdelen verschillend zijn. Een nieuwe koers is niet meteen een volledige remedie; niet alles kan tegelijkertijd gebeuren. Voorop moet staan het formuleren van algemene beleidsuitgangspunten en doelstellingen en het brengen van samenhang in wat bij de overheid op dit gebied gaande is. Op onderdelen kan het vervolgens voldoende zijn te volgen wat binnen bepaalde vakministeries wordt gedaan. Op andere onderdelen zal gestreefd moeten worden naar stimulering, versnelling of bijstelling van het beleid, bevordering van onderzoek of bundeling van beschikbare kennis. Op sommige onderdelen zullen vanuit het informatiebeleid nieuwe of aanvullende initiatieven genomen moeten worden. De techniek is momenteel de motor die veranderingen teweegbrengt; daarover zal vooral nagedacht moeten

worden (zie 3.4.10 en 4.5.8). Een beheersinstituut kan worden ingesteld voor de nodige coördinatie van de uitvoering van het beleid en de bundeling ten behoeve van inzicht en overzicht. Naast financiering van openbare basisvoorzieningen zou de overheid zich voor de uitvoering van haar beleid vooral ook kunnen bedienen van het instrument van de "tweede geldstroom voor de informatievoorziening". Nadat in deze nota diverse deelgebieden van het informatiebeleid nader zijn gezien, wordt in hoofdstuk 10 nader teruggekomen op de inrichting van een nationaal informatiebestel op overheidsniveau.

- 2.2.2 Het is verstandig om op de juiste planningsmomenten in de politiek actie te nemen. Een kabinetsformatie is een goed moment om een nieuwe koers in te zetten of te bekrachtigen. In dat stadium kunnen fundamentele afspraken worden vastgelegd, vooral waar het een nog betrekkelijk open beleidsterrein betreft. Zo spoedig mogelijk na het tot stand komen van een kabinet kunnen vervolgens nadere afspraken worden gemaakt over het te voeren informatiebeleid; in het bijzonder over de taakverdeling, de samenwerking tussen de departementen en de tijdsplanning. Deze afspraken zullen in een notitie van het totale kabinet aan het parlement moeten worden voorgelegd.
- 2.2.3 Om democratische redenen zowel als om redenen van effectiviteit en economie is het wenselijk dat partikuliere organisaties - al of niet van commerciële aard - en de overheid op het terrein van de openbare informatievoorziening uitgaan van het beginsel van een gedeelde verantwoordelijkheid.
- 2.2.4 Op centraal niveau moet voldoende inzicht beschikbaar zijn in bestaande informatiesystemen, de aard van de daarin opgeslagen informatie en in de behoeften van de informatiegebruikers.
- 2.2.5 Bij het uitwerken en invullen van een informatiebeleid dient er zorg voor gedragen te worden dat er een duidelijk onderscheid blijft tussen het behartigen van het algemeen belang en de zorg voor deelbelangen. (Voorbeeld: het is onjuist dat in de voorbereiding van een Nationale Bibliografie en Depot van Nederlandse Publikaties, zie 4.1.2, het rijk wordt vertegenwoordigd door de belanghebbende Koninklijke Bibliotheek).
- 2.2.6 Er bestaat een grote hoeveelheid vertrouwelijke informatie (b.v. persoonsgegevens en gegevens van ondernemingen). De verregaande automatisering

daarvan roept specifieke problemen op (b.v. de urgentie van privacywetgeving, zie sectie 9.3 van deze nota). Een oplossing daarvan dient niettemin zoveel mogelijk te worden gezocht binnen het kader van een samenhangend informatiebeleid. Er is een groot aantal raakvlakken met andere sectoren van het informatiebeleid (zie b.v. 5.1.2, 6.8, 6.11.6, 7.2.8, 8.1.3, 9.2.6).

2.2.7 Voorlichting en opleiding zullen bij een succesvolle aanpak van een informatiebeleid van doorslaggevend belang zijn. Daarbij dient niet alleen aan voorlichting en opleiding van informatie-specialisten gedacht te worden, maar juist ook aan alle anderen die binnen hun eigen specialisme de nieuwe informatiehulpmiddelen profijtelijk kunnen toepassen (zie ook hoofdstuk 5: onderwijs).

2.3 Grondrechten

2.3.1 De overheid heeft een hoogst belangrijke taak in de handhaving van de in de Nederlandse grondwet en in verdragen vastgelegde vrijheid van meningsuiting en de zorg voor verscheidenheid van informatievoorziening en opinievorming.

2.3.2 Vrij verkeer van openbare informatie in onze samenleving - zowel "feitelijke als "opiniërende" informatie - is een voorwaarde voor het democratisch functioneren van de maatschappij in al haar geledingen. Vrij verkeer van informatie is ook een officieel onderdeel van het recht op vrije meningsuiting.

2.3.3 Het verkeer van openbare informatie over grenzen heen mag, mede gelet op art. 10 Conventie van Rome en art. 19 Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, evenmin belemmerd worden (zie in dit verband ook punt 8.2.2).

2.3.4 In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is opgenomen een artikel 19, dat luidt: "Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid, zonder inmenging een mening te koesteren en om door alle middelen en ongeacht grenzen, inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven." Dit artikel wordt door velen gezien als de grondslag voor een recht op informatie. In Europa is de Universele Verklaring in 1950 gevolgd door de Europese Con-

ventie inzake de rechten van de mens (zie art. 10 daarvan). Van grote betekenis is ook hier art. 19 van het in 1966 in het kader van de Verenigde Naties tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Over de preciese betekenis van een recht op informatie heerst nog veel verwarring. Gevoerde processen (tot aan de Hoge Raad en Europese Commissie voor de Rechten van de Mens) hebben in ieder geval duidelijk gemaakt dat er niet zonder meer een algemeen recht op informatie bestaat; ieder is gerechtigd zijn persoonlijke of zakelijke geheimen voor zich te houden. Dit principe is doorbroken ten aanzien van de overheid. De Wet Openbaarheid van Bestuur, in werking getreden op 1 mei 1980, geeft de burger een specifiek - zij het nog te zeer geclausuleerd - recht op informatie tegenover de overheid, een recht dat overigens vergroting behoeft (zie 7.1.1). Het over een breder terrein formaliseren van een recht op informatie en een verdieping daarvan zou wel eens één van de grote politieke strijdpunten van de komende decennia kunnen worden.

2.3.5 In de verdere concrete uitwerking van het recht met betrekking tot informatie dient speciale aandacht te worden besteed aan een nadere precisering van welke informatie openbaar dient te zijn en hoe aan die openbaarheid praktisch gestalte kan of moet worden gegeven, aan de democratische controle over de informatiekanalen, aan het vermijden van monopolievorming, aan het veilig stellen van de rechten van minderheden, en aan de beschikbaarheid van informatiekanalen aan verzenden en ontvangstzijde voor alle maatschappelijke groeperingen.

2.3.6 De rechtsbescherming van informatie van vertrouwelijke aard verdient in deze tijd eveneens bijzondere aandacht. Sociale geborgenheid is één van de basisbehoeften van de mens. Privacy - als individu, als groep - vormt een onderdeel van deze sociale geborgenheid. Ondernemingen kunnen ook een gerechtvaardigd zakelijk belang hebben bij de bescherming van informatie. Rechtsbescherming van vertrouwelijke informatie geldt als voorwaarde voor een vrije ontwikkeling als persoon, organisatie of instelling en als waarborg voor een zekere mate van maatschappelijke vrijheid. Vrij verkeer van informatie vindt dus zijn sluitstuk in de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. (Zie verder 2.2.6 en sectie 9.3 in deze nota).

2.3.7 Een onderscheid valt te maken tussen de concrete informatie die de gebruiker

zoekt en de systemen met behulp waarvan informatie hanteerbaar en beschikbaar wordt gemaakt. Artikel 17 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens spreekt van het recht op eigendom. Dit recht is ook van toepassing op de hiervoor genoemde systemen. Niettemin zal de overheid die systemen moeten kunnen controleren. Dit kan zonder dat zij kennis hoeft te hebben van de informatie, maar niet zonder kennis van of inzicht in de systemen.

2.4 Informatiebeleid en mediabeleid

- 2.4.1 De overheid houdt zich reeds actief bezig met een mediabeleid. De relatie hiervan tot het informatiebeleid zal nader uitgewerkt moeten worden.
- 2.4.2 Verkeerswegen kunnen gebruikt worden voor verschillende doeleinden: goederen-transport, woon-werkverkeer, toerrijden, enz. Evenzo kunnen wegen voor informatieverkeer, de media, voor uiteenlopende doeleinden dienen: voor het overbrengen van verlangde informatie, voor voorlichting, voor reclameboodschappen, voor kunstzinnige uitingen, voor ontspanning. Het mediabeleid valt in strikte zin daarom voor een deel onder het informatiebeleid, voor een ander deel niet. Uit praktische overwegingen verdient het, naar de mening van D'66, evenwel de voorkeur dat op overheidsniveau de taken inzake de media zoveel mogelijk onder één eerstverantwoordelijke bewindspersoon blijven berusten (zie verder het vervolg van 2.4 en 10.2.4 en 10.2.6). *
- 2.4.3 De relatie tussen informatiebeleid en mediabeleid is aan verandering onderhevig. Tot dusverre lag in de informatievoorziening de nadruk sterk op het medium, dus op de drager van de informatie. Thans is een accentverschuiving gaande, waardoor de informatie zelf meer centraal komt te staan, en de keus welk medium het meest geschikt is voor de overdracht van die informatie, als een afgeleide wordt gezien. Dat neemt de behoefte aan media en aan een mediabeleid niet weg, maar versterkt wel de behoefte aan een overkoepelend informatiebeleid.
- 2.4.4 Het huidige mediabeleid van de overheid is in sterke mate gericht op de gevestigde massamedia. Een kenmerk van de nieuwe media is echter dat deze meer gericht zijn of zullen zijn op een doelgerichte overdracht van informatie, welke aansluit op de behoeften van een gebruiker of een specifieke groep van gebruikers. Er is daardoor een nauwere betrokkenheid van de nieuwe

media bij een nader te ontwikkelen informatiebeleid dan bij het gevestigde mediabeleid.

- 2.4.5 De ontwikkelingen die zich op het terrein van de massamedia hebben voltrokken en bezig zijn zich te voltrekken, hebben van de gebruikers van die media (lezers, luisteraars, kijkers) in toenemende mate passieve consumenten gemaakt, waarvan vooral de aantallen tellen. Dit heeft ook tegenbewegingen opgeroepen, uitgaande van een bepaalde visie of gericht op de informatie-behoefte van meer actief ingestelde groepen. De publikaties die hieruit resulteren worden vaak te kleinschalig geoordeeld om tot het terrein van de massacommunicatie te worden gerekend. D'66 acht deze "tegenopenbaarheid", * als reactie op wat tegenwoordig de "bewustzijns-industrie" wordt genoemd, * meer aandacht waard. Onder meer zou er plaats voor moeten worden ingeruimd * in bestuur en werkprogramma van de Stichting Onderzoek Massacommunicatie.
- 2.4.6 Terwijl in het aanbod dat de massamedia (b.v. omroepen, grote dagbladen) aan de "consument" bieden gedurende de laatste jaren een accentverlegging valt waar te nemen van het verschaffen van informatie naar het bieden van verstrooiing, kan in het partikuliere koopgedrag van lezers, met name waar het boeken betreft, juist een voortgaande verschuiving naar informatieve publikaties worden vastgesteld. Een informatiebeleid dient eveneens oog te hebben voor dit soort compenserende effecten binnen het bestaande pakket aan media.
- 2.4.7 Aandacht wordt, ook vanuit deze invalshoek, gevraagd voor het kunnen blijven * bestaan van boeken en tijdschriften met kleine oplagen (zie het rapport "Het (bedreigde) boek in de samenleving" van de Stichting Wetenschappelijk Bureau D'66).
- 2.4.8 Radio en televisie brengen, naast verstrooiing en cultuur, toch ook altijd nog een ruime hoeveelheid informatie. Het bekendst zijn de gebruikelijke uitzendingen van nieuws, verkeersberichten, actualiteiten en andere informatieve programma's; handhaving van deze onderdelen van het programma-aanbod, met een hoog kwaliteitsniveau, dient zeker gesteld te zijn, ongeacht voor welk omroepbestel gekozen wordt. Van grote betekenis zijn radio en t.v. ook op educatief terrein, m.b.t. zowel jeugdigen als het multi-mediaal leren door volwassenen; vooral voor dit laatste dient een nog meer aangepaste didactiek tot ontwikkeling te worden gebracht en zijn programma's nodig met lage drempels en een hoge kwaliteit. Ook de schaalverkleining van de omroep

is van belang voor de informatieverstopping. In opmars zijn inmiddels ook informatieve teletekst-systemen. In de toekomst valt o.m. de via de televisie gedistribueerde krant (televisiekrant) te verwachten.

2.4.9 In bepaalde gevallen is de overheid direkt betrokken bij het beheer van media (b.v. Staatsblad, Staatscourant). In principe dient de overheid zich in deze echter met grote terughoudendheid op te stellen. Op het gebied van zowel de bestaande als nieuwe media moet de overheid zich vooral richten op een ordenende taak, welke met grote alertheid en voortvarendheid zal moeten worden uitgeoefend. *

2.4.10 Voor vakbladen, voor wetenschappelijke tijdschriften en reeksen, voor de moderne media, e.d. is de noodzaak van een redactiestatuut minder groot dan voor dag- en opiniebladen en omroep. Wel is het zinvol de ontwikkeling, die met de invoering van het redactiestatuut is ingezet, als zodanig verder door te trekken. Onderzocht moet worden of in plaats van een vooral op de redactie gericht statuut, voor de vakbladen, moderne media etc. gekomen kan worden tot een breder opgezet statuut, waarin de eigenaar en de exploitant van het medium, de redactie en - indien enigszins mogelijk - auteurs en gebruikers, partij zijn. *

2.4.11 Binnen D'66 zijn reeds verscheidene standpunten over het mediabeleid nader ontwikkeld. Verwezen wordt naar de nota "Landelijke en regionale omroep", naar het hoofdstuk "Media" in het D'66 beleidsprogramma en naar bijdragen in het tijdschrift "Idee'66".

3 ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID

3.1 Algemeen

- 3.1.1 Het ontwikkelen van een beleid is in onze hedendaagse samenleving nauwelijks meer mogelijk zonder dat de economische aspecten goed worden doordacht en economische grondslagen voor de betrokken beleidssector worden ontwikkeld. De moeilijkheden waarvoor het milieubeleid op dit punt kwam te staan kunnen als voorbeeld worden aangehaald. Vergelijkbare problemen vragen om een oplossing bij het ontwikkelen van een samenhangend, breed opgezet informatiebeleid.
- 3.1.2 Informatie is in ons economisch systeem moeilijk hanteerbaar. Het houdt zich niet strikt aan markteconomische regels. Soms betaalt de producent, soms de consument. Informatie is voorwaarde tot handelen en beslissen. Informatie moet dan beschikbaar zijn op het juiste moment, in een bruikbare vorm en tegen een aanvaardbare prijs. Informatie verliest veel van zijn economische waarde als de opslag en het verwerken van de verzamelde gegevens duurder zijn dan de bruikbaarheid en de betekenis van de opgevraagde gegevens.
- 3.1.3 Een belangrijk uitgangspunt moet, volgens D'66, zijn: scheiding tussen het beheer en het gebruik van informatiesystemen en waar nodig de controle op zowel het een als het ander, vooral bij geautomatiseerde systemen (zie de steeds centraler rol van de PTT).
- 3.1.4 De samenleving als geheel heeft diverse belangen bij de moderne ontwikkelingen in de informatievoorziening. Voorbeelden: allerlei procedures kunnen sneller en nauwkeuriger worden uitgevoerd, de overdracht van informatie op elektronische wijze wordt goedkoper dan andere manieren van informatie-transport, vereist weinig energie en grondstoffen en tast het natuurlijk milieu slechts in zeer beperkte mate aan.

3.2 Informatie-industrie

- 3.2.1 Uit Amerika is de term "informatie-industrie" naar Europa overgewaaid. Een duidelijke definitie is niet voorhanden. Men wil met deze term aanduiden al die ondernemingen, instanties, organisaties en individuen die betrokken zijn bij de generering, bewerking, verspreiding, verwerking en opslag van informatie, en de onderlinge samenhang waarin zij functioneren. Bij "industrie" zijn we in Nederland vooral geneigd te denken aan productiebedrijven, aan nijverheid. De informatie-industrie omvat, onder

meer, ook heel wat commerciële en niet-commerciële dienstverlening.

- 3.2.2 Van oudsher behoren tot wat we nu de informatie-industrie noemen: de uitgeverijen, pers, grafische industrie, kantoorboekhandel, boekhandel, informatiediensten, omroep, bibliotheken, etc. Daarbij heeft zich gevoegd wat men de informatica (bedrijfs) sektor kan noemen; dat is de produktie en het onderhoud van apparatuur voor gegevensverwerking en van de programmatuur met alle daarbij behorende dienstverleningen. Verder kan men er toe rekenen de produktie en exploitatie van apparatuur voor gegevensoverdracht (telecommunicatie). Deze combinatie omvat naar ruwe schatting omstreeks 10% van het Nederlandse nationaal produkt (staatssecretaris mr. H.E. Koning; maandblad "Informatie", 1980, no.6, blz.438).
- 3.2.3 Er bestaan zowel in de partikuliere sektor als bij de overheid nog diverse andere grote en kleinere diensten waarvan de activiteiten strikt genomen bijna uitsluitend bestaan uit informatieverwerking: bank- en verzekeringswezen, bemiddelingsorganisaties, organisaties op het gebied van inkomensoverdrachten, registratieve en statistische diensten, enz. Deze mede inbegrepen komt men in de buurt van de 25 à 30% van het nationaal produkt.
- 3.2.4 Vervolgens kent nagenoeg elk bedrijf of elke instelling aanwijsbare afdelingen en functies waarin men zich uitsluitend met informatieverwerking bezig houdt: administratieve afdelingen en vele staffuncties in zowel de nijverheid als de dienstverlening. Tenslotte kan men nog binnen allerlei functies gedeelten onderscheiden die gevuld worden met het op min of meer voorgeschreven wijze verwerken van informatie. Mede afhankelijk van de definities en schattingsmethoden welke worden gebruikt, kan in een hoog ontwikkeld land zo tot een totaal van 70% of meer van alle maatschappelijke activiteiten in de informatiesektor worden ingedeeld.
- 3.2.5 Hoe ruimer de kring getrokken wordt, hoe moeilijker het is om het geheel te overzien en in zake het totaal nog tot enigszins zinvolle uitspraken te komen. Het is al een hele opgave dat te proberen voor de binnenste kring (zie 3.2.2) van de drie die in het voorafgaande (3.3.2-3.3.4) zijn genoemd. De informatievoorziening neemt daar de centrale plaats in.

3.2.6 Bij de diensten in de tweede kring is de geproduceerde en verwerkte informatie een zeer belangrijk en omvangrijk hulpmiddel, ook naar buiten toe, bij activiteiten die hoofdzakelijk op iets anders gericht zijn (b.v. op financiële dienstverlening). De diensten in de derde kring produceren vooral informatie als hulpstof voor eigen intern gebruik, b.v. bij de fabricage van goederen. De tweede en derde kring maken ook gebruik van produkten geleverd door ondernemingen en diensten in de binnenste kring. Daardoor blijven ze in ieder geval binnen ons aandachtsveld via de categorie gebruikers.

3.3 Tariefstelling

3.3.1 De verscheidenheid in de tariefstelling voor openbaar toegankelijke informatie is momenteel zeer groot. Dit is vaak niet doelbewust, maar door reeksen incidentele omstandigheden zo gegroeid. Voor boeken, tijdschriften en kranten is de consument van oudsher gewend een commerciële prijs te betalen. Voor informatie uit automatische gegevensbestanden moet in het algemeen eveneens betaald worden, maar voor in handwerk uitgevoerde informatie-recherches en voor fotokopieën van documenten is dat veelal niet het geval. Overheidsinstanties vragen voor verlangde documenten soms niets, soms betaling van de door de aanvrager veroorzaakte extra kosten, soms een schijnbaar willekeurige prijs. Voor radio en t.v. moet meebetaald worden op basis van toestelbezit, maar onafhankelijk van de mate van gebruik (omroepbijdrage), maar voor niet-wervende informatie verkregen via een viewdata-systeem zal in het algemeen wel moeten worden betaald naar rato van het gebruik.

3.3.2 Wanneer men probeert te achterhalen welke berekeningen en overwegingen een rol spelen bij de tariefstelling voor informatie, dan blijken deze zeer uiteenlopend te zijn. Voorbeelden: (a) de handelswaarde van de informatiedrager (b.v. boek) bepaalt de prijs; (b) het gat tussen de nodig geachte opbrengst en de inkomsten uit reclame moet opgevuld worden (b.v. krant); (c) een kostendekkende opbrengst zodanig dat het medium zelfstandig in stand kan blijven is voldoende (b.v. omroep); (d) er wordt gestreefd naar zo laag mogelijke aanschafdrempels (b.v. overheidsdocumenten); (e) het recht van iedere burger op dezelfde dienstverlening wordt voorop geplaatst (b.v. bibliotheekdiensten).

3.3.3 In een samenleving waarin informatie een zeer veel gevraagde grondstof

is, dient men zich te realiseren dat deze grondstof, zoals alle andere grondstoffen, een prijs heeft. Bepaald moet worden wie welk deel van deze prijs betalen moet. Zeker als ook gelet wordt op het in de komende jaren te verwachten toenemende gebruik van informatie, is het realistisch gezien niet uitvoerbaar omvangrijke sectoren van de informatievoorziening voor alle gebruikers "gratis" te doen zijn, d.w.z. te bekostigen uit de algemene middelen van de overheid. Dit is overigens onafhankelijk van het karakter van het sociaal-economisch bestel van een land.

3.3.4 Bij de prijsstelling, voor elk goed een moeilijke zaak, van informatie is het gebrekkige referentiekader een extra probleem. Zowel ten aanzien van kostprijs- als marktprijs-vraagstukken met betrekking tot informatie is niet eenvoudig een antwoord te vinden. Over de kostenfactoren in de produktie van informatie, welke in de beschouwingen moeten worden betrokken, bestaat geen eenstemmigheid. Bovendien speelt bij het bepalen van de marktwaarde van informatie een groot aantal subjectieve elementen een grote rol (zie 3.1.2). Meer (dure) menselijke arbeid zal nodig zijn om informatie "gebruikers-vriendelijk" te maken (gemakkelijk te verkrijgen en te gebruiken). De kostenstructuur van zaken zoals: het in stand houden en gebruiken van opslag-, ontsluitings- en transmissiemiddelen en -kanalen is beter bekend. Gewerkt zal moeten worden aan de ontwikkeling van een evenwichtige en breed gefundeerde informatie-economie. Vooral nog zal echter nog wel van betrekkelijk arbitraire geldwaarden moeten worden uitgegaan. *

3.3.5 Organisaties in zowel de openbare als partikuliere sfeer bewaken hun geldstromen, volgen het gebruik van materieële grondstoffen, meten de tijd benodigd voor diverse produktiefasen. Ze hebben echter nog maar een beperkt zicht op de structuur van informatiestromen. Organisaties beoordelen de produktiviteit van medewerkers en de kwaliteit van de beslissingen die ze hebben genomen. Maar wat weten ze over de invloed die informatiesystemen hebben op de produktiviteit en besluitvorming? Uitgerekend moet worden wat het opzetten en draaiend houden van een informatiesysteem kost (= kostprijs informatie) en bovendien wat zo een systeem opbrengt (belangrijk bij het bepalen van de marktwaarde en eventuele subsidie). Hier liggen brede terreinen braak voor onderzoek en voor toepassing van onderzoekresultaten, niet in het minst ook bij de overheid. *

- 3.3.6 In de huidige informatievoorziening zijn zeer veel kosten versluierd. Het is allereerst nodig dat de geldstromen op dit gebied zichtbaar worden gemaakt. Daardoor zal de gebruiker die informatie wenst zich meer bewust worden van de kosten en gefundeerder kosten en baten kunnen afwegen (en tegelijkertijd ook meer zicht krijgen op de immateriële waarde van informatie). Vervolgens zal, in ieder geval waar het overheidsfinanciën betreft, een duidelijke kanalisatie van de geldstromen noodzakelijk zijn, maar zonder dat door betrokkenen gevreesd hoeft te worden dat daardoor bestaande dienstverlening wegvalt en daar niets beters, tegen een vergelijkbare prijs, voor in de plaats komt.
- 3.3.7 Een goed gestructureerde tariefstelling zal tevens kunnen bijdragen tot een betere organisatie van de informatiestromen. De gebruiker dient voor hem of haar relevante informatie op die plaats te verkrijgen waar deze het meest efficiënt geleverd wordt.
- 3.3.8 Bij alle activiteiten en ontwikkelingen ten aanzien van de tariefstelling voor openbare informatie moet rekening worden gehouden met de nationale en internationale ontwikkelingen op het totale gebied van de informatievoorziening. Om oneerlijke en vervalste concurrentie tegen te gaan dient zowel nationaal als internationaal gestreefd te worden naar vergelijkbare tarieven voor het informatieverkeer (b.v. prijs van teletekst en de krant; prijs van documenten geleverd door uitgevers en door bibliotheken geleverde kopieën; posttarieven voor gedrukte publikaties; tarieven voor elektronische gegevenstransmissie).
- 3.3.9 Een groot deel van de potentiële afnemers van openbaar toegankelijke informatie is nog weinig informatiebewust. In zo'n situatie kan het doorberekenen van alle kosten voor informatie waarvoor tot nu toe weinig of niet betaald hoefde te worden, leiden tot een belemmering van het gebruik. Subsidies kunnen meehelpen om dit tegen te gaan. Naarmate de eindgebruiker beter de waarde van die informatie gaat beseffen en er in bedrijven en instellingen meer budgettaire mogelijkheden worden geschapen om de volledige kosten van informatie aan de leverancier te vergoeden, zou de prijs langzamerhand tot de volledige kosten kunnen worden opgetrokken.
- 3.3.10 Tarieven voor informatie kunnen te hoog zijn voor minder-draagkrachtige

eindgebruikers, die thans geen specifieke middelen daarvoor beschikbaar krijgen (b.v. bejaarden, studenten). Zolang deze categorieën gebruikers geen doelgerichte middelen voor informatieverwerving toebedeeld krijgen, zal aan speciale, gereduceerde tarieven gedacht moeten worden. Hiervoor moeten subsidierichtlijnen worden uitgewerkt.

3.3.11 Tariefstelling kan het beschikbaar maken van goed in de markt liggende informatie gunstig beïnvloeden. Informatie waarnaar minder vraag is of waarvan de "inkoop" moeilijk, lees duurder, is, dreigt dan echter slechts tegen een hoge prijs of in het geheel niet ontsloten te worden. Financiële barrières kunnen zo het recht op informatie gaan inperken. Subsidies kunnen noodzakelijk zijn om dat te voorkomen.

3.3.12 Soms zal met hogere tarieven voor informatie genoeg genomen moeten worden indien daardoor de toegankelijkheid van die informatie wordt vergroot (b.v. waarom worden nota's van de SWB D'66 niet via een uitgever en de boekhandel verspreid?).

3.4 Economische structuur van een informatiesamenleving

3.4.1 Het is van het grootste belang dat er een goede, samenhangende infrastructuur komt voor het geheel van de informatievoorziening. Zoals de aanleg van wegen, havens, spoorlijnen en vliegvelden in het verleden een essentiële rol heeft gespeeld in de economische ontwikkeling van een industriële samenleving, behoeft ook een informatiesamenleving haar netwerk van kanalen en stations. Diverse onderdelen zijn in het verleden reeds tot stand gebracht (b.v. postverbindingen, dagbladbezorging, boekwinkels, telefoonlijnen, telexverbindingen) of zijn in uitvoering (b.v. kabelomroep, datatransmissienetwerken, glasvezelkabels, computercentra, stelsel van communicatiesatellieten), en het is niet onwaarschijnlijk dat nog nieuwe behoeften zullen ontstaan. Onderhoud, uitbouw, aanleg en goede onderlinge afstemming van de infrastrukturele voorzieningen vragen grote aandacht. Overheid, werkgevers en werknemers zouden op dit punt een gecoördineerde, grote en creatieve krachtsinspanning moeten leveren. Binnen de tot stand te brengen totaalstructuur zal plaats zijn voor vele reeds bestaande onderdelen van informatievoorziening (zie ook hoofdstuk 6), maar evenzeer voor diverse nieuwe activiteiten.

3.4.2 In de openbare informatievoorziening nemen zowel particuliere ondernemingen

deel (b.v. al of niet met winstoogmerk werkende uitgeverijen, boekhandels) als openbare diensten (b.v. PTT, openbare bibliotheken). Met betrekking tot de ondernemingen gaat de eerste voorkeur van D'66 uit naar een voorwaarden-scheppend en begeleidend beleid, waarbinnen die ondernemingen op eigen kracht kunnen bestaan. Dit sluit niet uit, dat voor het op gang brengen van nieuwe ontwikkelingen, noodzakelijke herstructureringen of het realiseren van bepaalde publikaties subsidies nodig kunnen zijn. *

3.4.3 In het overheidsbeleid zal de openbare dienstverlening op het terrein van de informatievoorziening een hoge prioriteit moeten hebben. Het gedeelte van de overheidsfinanciën dat kan worden besteed op het gebied van de informatievoorziening kent niettemin grenzen en is onderworpen aan politieke besluitvorming. In ieder geval zal de continuïteit van basisvoorzieningen door de overheid gegarandeerd moeten blijven, ook financieel (b.v. subsidiëring van openbare bibliotheken). Nagegaan moet worden welke onderdelen uit het totaalpakket aan gewenste voorzieningen op informatiegebied redelijkerwijs financieel ook op eigen kracht kunnen bestaan (b.v. diverse documentatiediensten). Voor het overige moeten prioriteiten worden bepaald. Daarnaast zal de overheid financiële ruimte moeten maken voor incidentele steun, nodig voor het handhaven en versterken van de structuur van een informatiesamenleving.

3.4.4 Tegengegaan dient te worden dat door de overheid gesubsidieerde instellingen op informatiegebied elkaar beconcurreren.

3.4.5 In de verdere totstandkoming van een informatiesamenleving dient veel ruimte te worden geboden voor innovatie. Om dit te bevorderen zijn niet alleen geld, goede opleidingen en onderzoek nodig, maar minstens zozeer aandacht voor de manier waarop mensen met elkaar samenwerken. Innovatie gèdijt in losse, sociale organisaties, met gedecentraliseerde beslissingsbevoegdheden en integratie van functies; niet echter in bureaucratische structuren.

3.4.6 Gegeven onze economische structuur is ieder werkgelegenheidsbeleid uiteindelijk aangewezen op het partikulier initiatief en de creatieve inzet van mensen. De samenleving moet daarom zo ingericht zijn dat het uit partikulier initiatief ontstaande nieuwe (kleine) ondernemingen of diensten niet onmogelijk wordt gemaakt zich een plaats op de informatiemarkt te verwerven.

- 3.4.7 Om innovatie te stimuleren kan ook aan speciale maatregelen worden gedacht; *
b.v. het gemakkelijker verkrijgbaar zijn van risicodragend kapitaal en de invoering van een eenvoudig "registratie octrooi" voor kleine uitvindingen en andere voorstellen die binnen D'66 zijn gedaan voor een juridische bescherming en prikkel tot innovatie (zie D'66 rapport "Studiedag Innovatie", 1980, blz. 28 ev. en 43 ev).
- 3.4.8 Evenals vroeger in de landbouw is gedaan, zou de overheid ook op informatiegebied proefbedrijven kunnen stichten. Deze dienen, door hun voorbeeld, initiatieven in de gehele bedrijfstak uit te lokken. Het is een bekend maatschappelijk verschijnsel dat zodra vernieuwing zich aandient en een basis begint te krijgen, anderen vanwege het succes snel volgen. *
- 3.4.9 Ook kan de overheid gesubsidieerde consultants op het gebied van de informatie-techniek inzetten ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf (vergelijk de situatie met consultants voor de tuinbouw). *
- 3.4.10 De overheid dient de uitvoering van aspectenonderzoek ("technology assessment") te bevorderen. Daaronder valt te verstaan een samenhangende en systematische bestudering van de gevolgen die het in gebruik nemen van nieuwe technologieën zal hebben voor de samenleving en het zoeken naar (deel)alternatieven die optimalisatie mogelijk maken tegen de achtergrond van een zo breed mogelijk huidig en toekomstig maatschappelijk belang (zie ook 4.5.8). *
- 3.4.11 Grote behoedzaamheid is geboden wanneer "consumptiedwang" zou kunnen optreden. Wanneer, bijvoorbeeld, geen telefoonboeken meer beschikbaar worden gesteld, omdat men elk gewenst telefoonnummer kan opzoeken door middel van een viewdata systeem, wordt de telefoongebruiker genoodzaakt een viewdata-apparaat te bezitten en een viewdata-abonnement te betalen. *
- 3.4.12 Het ontstaan van "informatie-kartels" (concurrentiebeperking, monopolievorming) moet in principe worden tegengegaan, tenzij zwaarwegende andere belangen daarop een democratisch genomen uitzonderingsbesluit wenselijk maken (b.v. verticale prijsbinding voor boeken; zie ook 6.2.1). *
- 3.4.13 Ondernemingen op het terrein van de informatievoorziening krijgen steeds

meer te maken met de overheid: gelet op hun belangen vragen ze om een duidelijke wetgeving op voor hen relevante gebieden; hetzelfde geldt voor internationale afspraken; voor onderzoek en specifieke nieuwe ontwikkelingen kunnen subsidies wenselijk zijn. Er mag van die ondernemingen worden verwacht dat ze ook iets stellen tegenover de verlangde medewerking van de overheid. Informatie is, vanuit de samenleving gezien, niet zo maar een handelsartikel. Ondernemers in het informatieveld hebben daarom ook speciale verantwoordelijkheden. Er zal, bijvoorbeeld, naar kunnen worden gestreefd dat informatieondernemers en overheid komen tot een soort maatschappelijk-kultureel statuut voor dit werkkerrein. *

3.5 Werkgelegenheid

3.5.1 Beleid voeren betekent kiezen. Dit geldt ook voor het door de overheid te voeren werkgelegenheidsbeleid. Aangegeven moet worden welke bedrijfstakken wel en welke geen prioriteit in het beleid moeten krijgen. De overheid zal die keuzes ook moeten onderbouwen en verantwoorden. Helaas worden om die redenen keuzes uit de weg gegaan. D'66 meent dat de informatie-industrie één van de takken is welke prioriteit moet hebben. Het is een bedrijfstak met groeimogelijkheden, terwijl bovendien Nederland op diverse deelgebieden belangrijke kennis bezit. *

3.5.2 D'66 onderkent dat onze huidige samenleving zodanig is georganiseerd, dat een zeer belangrijk deel van de mogelijkheden voor zelfontplooiing van het individu ligt in groepsprocessen in de betaalde werksfeer. D'66 kiest daarom voor een beleid dat zich richt op het scheppen van maximale en optimale mogelijkheden om via het werk in deze samenleving te participeren. Werk boven inkomstenverbetering. Gestreefd moet worden naar een eerlijke verdeling van de beschikbare werkgelegenheid. Tegelijkertijd moet bevorderd worden dat de menselijke ontplooiing in toenemende mate gedeeltelijk buiten de sfeer van het betaalde werk (de zgn. "formele sektor") gaat plaats vinden, dat is in werk en activiteiten in de vrije tijd (de "informele sektor"). Gelijke waardering van formele en informele activiteiten hangt nauw samen met een situatie waarin iedereen de kans moet krijgen om naar eigen inzicht in zowel de formele als informele sektor te participeren. Tegen deze achtergrond wil D'66 de werkgelegenheid in de komende informatiesamenleving bezien.

- 3.5.3 Niemand weet momenteel wat op de langere duur het gevolg van de automatisering van de informatievoorziening zal zijn voor het aantal beschikbare arbeidsplaatsen, of het uiteindelijk saldo van meer werk door extra vraag en minder werk door nieuwe technieken positief of negatief zal zijn. Wel is duidelijk dat grote verschuivingen op de arbeidsmarkt verwacht kunnen worden.
- 3.5.4 De algemene werkgelegenheidsaspecten welke verbonden zijn aan bestaande en nieuwe vormen van informatieoverdracht dienen voortdurend goed gevolgd en ingevuld te worden. Passende overheidsmaatregelen dienen zo nodig snel te kunnen worden genomen. Afstemming tussen werkgelegenheidsbeleid en onderwijs- en opleidingsbeleid op informatiegebied is nodig. Regelmatige consultatie van het bedrijfsleven (zie ook 6.12.4) en van de gebruikers van informatie is wenselijk. *
- 3.5.5 De spanningen die samenhangen met de versnelde technologische vernieuwing (zie ook 1.1.6 en 3.5.3) kunnen op het sociaal-economische vlak tot uitdrukking komen in een stijgend ziekteverzuim, een toenemend aantal mensen die vallen onder de WAO, ontregelde arbeidsverhoudingen, een tendens tot stijgende inflatie en toenemende arbeidsmarktdiscrepanties. In samenwerking met de sociale partners zal de overheid moeten trachten dergelijke gevolgen vroegtijdig te onderkennen en tegen te gaan. *
- 3.5.6 Bij de opkomst van nieuwe technologische mogelijkheden dient de overheid tijdig te beslissen wie daarover het beheer gaat voeren, op welke manier en met welke doelstellingen. Betrokken instellingen of bedrijven kunnen dan op het juiste moment beginnen met het maken van plannen en het doen van de nodige investeringen. *
- 3.5.7 Alle betrokkenen moeten er in goed overleg naar streven dat diverse media welke zich op eenzelfde terrein bewegen, komen tot een evenwichtige samenwerking in plaats van een zodanige competitie dat nagenoeg geen enkel medium op eigen kracht kan bestaan. Bedrijfstakingen die van een bepaald medium afhankelijk zijn kunnen daardoor kwetsbaar zijn.
- 3.5.8 Wat de internationale concurrentiepositie van Nederland op informatiegebied betreft gaat het naast de traditionele prijsconcurrentie in toenemende mate om innovatieconcurrentie (proces- zowel als produktinnovatie), hoge kwali-

teit en betrouwbaarheid (zie ook 3.4.7). Dit vraagt hoogwaardige arbeid en sluit derhalve goed aan bij het relatief hoge opleidingsniveau in ons land (zie ook 6.12.4).

- 3.5.9 Niet te lichtvaardig moet worden gedacht over de nieuwe mogelijkheden welke de nabije informatietoekomst in werkgelegenheidsopzicht biedt. We noemen enkele voorbeelden: Nog zeer veel valt te doen inzake het opzetten en uitbouwen van niet-bibliografische gegevensbestanden ("databanken"). Het samengaan van de moderne communicatie-technieken met kleine decentraal opgestelde computers geeft veel nieuwe mogelijkheden voor allerlei netwerktoepassingen (telematica). Vele technische vondsten zijn al zeer ver ontwikkeld en wachten op de gunstigste omstandigheden om - binnen algemene maatschappelijke randvoorwaarden - in de praktijk gerealiseerd te worden, zoals telepost, draadloze telefonie, beeldtelefonie, scribofonie, vergadertelevisie, elektronisch betalingsverkeer, alsmede compact-disc (grammofoonplaat, optisch afgelezen door een laserstraal), beeldplaat, vertaalmachientjes en elektronisch speelgoed (gericht op informatieverwerking).
- 3.5.10 Onderzocht moet worden hoe Nederland een bijdrage kan leveren in de voor- *
uitgang op medisch gebied, welke mogelijk is geworden door de micro-elektronica (b.v. ontwikkeling van technische hulpmiddelen voor gehandicapten). Diverse andere voorbeelden van werkgebieden waarop Nederland bruikbare kennis bezit worden genoemd in het rapport van de adviesgroep Rathenau: "Maatschappelijke gevolgen van de Micro-elektronica".
- 3.5.11 De aanbeveling van de Europese Gemeenschap om de toegang van alle Europese *
ondernemingen tot de nationale licentie-aanbiedingen van alle lidstaten te verbeteren, verdient royale Nederlandse ondersteuning.
- 3.5.12 De automatisering van informatie maakt het mogelijk te komen tot nieuwe
vormen van dienstverlening die voorheen door hun ingewikkelde en
tijdrovende aard niet mogelijk waren. Systematisch dient te worden
nagegaan wat dit kan betekenen enerzijds voor de doelgroepen
waarop deze dienstverlening zich zou moeten richten en anderzijds
voor de werkgelegenheid.
- 3.5.13 Het verwerven van nieuwe delen van de informatiemarkt moet een hogere

prioriteit hebben dan het verdedigen van traditionele bedrijvigheden. Wanneer nieuwe technologieën het gebruik van oudere methoden voor de bewerking of overdracht van informatie negatief beïnvloeden (b.v. de invloed van elektronische transmissie op de boekhandel; of de invloed van beeldschermen op ponskaart-georiënteerde systemen) moet in goed overleg tussen het betrokken bedrijfsleven en de overheid worden gezocht naar mogelijkheden tot aanpassing of omschakeling (b.v. uitbreiding van boekhandels met een publiek toegangspunt tot elektronische media voor degenen die zelf niet over de nodige apparatuur beschikken; meer retail-banking functies voor de vele bank-bijkantoren i.v.m. op computers aangesloten kasgeld-automaten).

- 3.5.14 In het algemeen bestaat er een zekere weerstand tegen verandering, die sterker is naarmate men de oorzaken en gevolgen van de betreffende verandering slechter kan overzien. Aangezien optimaal gebruik van nieuwe informatie-hulpmiddelen vrij ingrijpende veranderingen meebrengt in zowel industrie als dienstverlening, valt eenvoudig in te zien dat de algemene onbekendheid met deze middelen leidt tot relatieve onderbenutting en daarmee niet zelden tot verzwakking van de concurrentiepositie. Dit probleem is versneld en komt op veel groter schaal voor dan vroeger. Grote aandacht is daarom nodig * voor deze managementproblematiek (o.a. via mogelijkheden tot bijscholing).
- 3.5.15 In traditionele sectoren van de arbeidsmarkt blijkt het vaak moeilijk de ingeburgerde verdeling in mannen- en vrouwenberoepen te doorbreken. In een sektor als de informatie-industrie, waarin veel nieuwe beroepen ontstaan moeten alle kansen worden aangegrepen om van het begin af aan bij die beroepen dit onderscheid geen ingang te laten vinden.
- 3.5.16 vooral in socialistische kringen is gepleit voor invoering van een automatiseringsheffing: een extra belasting op die toepassingen van automatisering welke uitstoot van menselijke arbeid tot gevolg hebben. Zulk een automatiseringsheffing wordt door D'66 afgewezen, als zowel ondoelmatig en ongewenst als onuitvoerbaar. Indien aan de invoering van nieuwe technieken voorwaarden moeten worden verbonden, kan dat beter gebeuren met een stelsel van ge- en verboden.
- 3.5.17 Een evenwichtige benadering van de mogelijkheden, beperkingen en moeilijkheden rond de kantoorautomatisering zal nodig zijn, waarbij een

open oog en oor vereist is voor hetgeen uit wetenschappelijk onderzoek en uit de maatschappelijke discussie naar voren komt over de sociale, psychologische en organisatorische effecten, die het gevolg zullen zijn van veranderingen. De kennis uit dergelijk onderzoek dient daartoe goed toegankelijk te zijn.

3.5.18 Bijzondere aandacht is nodig voor de gevaren van vervreemding welke kunnen samengaan zowel met de kantoorautomatisering als met de robotisering van produktiebedrijven. Vervreemding is overigens geen nieuw verschijnsel: vele eeuwen geleden reeds leidde een efficiënte bewerking van de materie tot specialisatie in de produktie van goederen (voeding, kleding, onderdak); de produktie en beheersing van energie gaf vervolgens nieuwe impulsen aan de mechanisering en leidde tot grotere centralisatie van produktiesystemen; transport-mogelijkheden maakten dat producent en consument ver van elkaar verwijderd konden raken; elektronische signaaloverdracht (o.a. telefoon, radio, telex) verminderde in onze eeuw de noodzaak van persoonlijke ontmoetingen; de moderne informatietechnologie maakt het thans onder meer mogelijk veel werk vanuit de eigen woning te gaan verrichten. Er is ook een meer positieve zijde: concentratie in de produktie bood meer mogelijkheden eigen speciale bekwaamheden te ontwikkelen; mechanisering bevrijdde de mens van veel zware arbeid; transport vergrootte de verscheidenheid in het aanbod aan goederen en diensten; de telefoon verruimde het verbale kontakt tussen mensen. Het beleid bij overheid, instellingen en bedrijven zal er op gespitst moeten zijn de positieve elementen in de huidige ontwikkelingen te versterken en de meer negatieve elementen zo goed mogelijk te ondervangen of door passende maatregelen te compenseren.

3.5.19 De technologische ontwikkelingen doen traditionele grenzen tussen diverse soorten van bedrijvigheid op informatiegebied vervagen (zie ook 2.1.1). De onderlinge samenhang tussen de activiteiten van allerlei bedrijven en instellingen groeit. Groter bekendheid met elkaars denk- en werkwijze en onderlinge samenwerking dienen daarom te worden bevorderd, terwille van een gezonde uitbouw van de informatie-industrie. Tegelijkertijd zal de overheid waakzaam moeten zijn inzake de mogelijke maatschappelijke gevolgen van één en ander (b.v. marktverheersing), en daar zonodig adequaat op moeten reageren.

3.5.20 De verdere ontplooiing van de technische sektor van een nationale informatie-industrie heeft een breed draagvlak nodig. Het aankoopbeleid van de overheid kan daarbij een "gidsrol" vervullen. Tot nu toe is dit te veel op het buitenland gericht. Stimulansen zijn nodig voor de verdere ontplooiing van Nederlandse ondernemingen die vooral kleinschalige apparatuur en/of programmatuur kunnen leveren, met alle daarbij behorende know-how. Er is daarvoor reeds een werkterrein aanwezig. In Nederland staat reeds zeer veel apparatuur voor administratieve automatisering opgesteld; aan de aanpassing van hun programmatuur en procedures aan nieuwe omstandigheden moet veel werk worden besteed. Voor zover deze apparatuur in beheer is bij de overheid zouden opdrachten vaker aan het bedrijfsleven moeten worden uitbesteed. Vooral zou het van belang zijn als projecten waarbij risicodragende investeringen nodig zijn door de overheid in samenwerking met het bedrijfsleven worden opgezet. Daardoor kan het bedrijfsleven extra kennis en ervaring opdoen; uitvoering door overheidscentra maakt het soms moeilijk de doelmatigheid te meten en kost vaak meer geld dan op een concurrerende markt nodig is. Nieuwe toepassingsgebieden dienen zich eveneens aan. Het midden- en kleinbedrijf behoeft deskundig advies en apparatuur om zich te kunnen inpassen in het informatietijdperk; daarbij zullen hun specifieke problemen als uitgangspunt moeten worden genomen (en zal steun van Economische Zaken nodig zijn).

3.5.21 Het tempo van ontwikkelingen in de informatica-sektor wordt niet langer in de eerste plaats bepaald door de beschikbaarheid en de mogelijkheden van computers. Deze worden steeds krachtiger en tevens goedkoper. Het gaat thans vooral om de programmering. Die wordt al maar gecompliceerder en duurder. Er is een groot tekort aan mensen die dit werk kunnen doen. Er zijn in Europa maar drie landen die het aantal benodigde programmeurs goed gepland hebben: Groot Brittannië, Oostenrijk, en in iets mindere mate Zweden. Hoewel langzaam maar zeker ook een tegenstroom zal ontstaan in de vorm van automatisering van de programmering m.b.v. zeer geavanceerde methodieken, mag voorlopig verwacht worden dat er nog geruime tijd grote vraag zal blijven naar programmeurs. Weliswaar zal binnenkort het overgrote deel van de salarisadministraties geautomatiseerd zijn, maar er zijn ook veel nieuwe toepassingsgebieden. De overheid zou actief moeten bevorderen dat de informatica-bedrijfssektor nieuwe technieken toepast; zogenaamde database- en telecommunicatietechnieken vereisen het opnieuw bouwen van veel reeds bestaande informatiesystemen. Verder *

is de technische automatisering met behulp van microprocessors en minicomputers pas in een beginfase. Voorkomen moet worden dat onevenwichtige beloningssystemen in deze sektor de werking van het "Peters principle" (iedereen maakt promotie tot hij of zij op de plaats zit waar men niet langer capabel is) bevorderen. Dit kan namelijk leiden tot een steeds groter tekort aan goede programmeurs en een overaanbod aan slechte systeemontwerpers.

3.5.22 Veel automatiseringsprojecten, ook bij de overheid, beogen teveel ineens. Dit leidt niet alleen tot slechte of onbruikbare systemen voor de gebruikers, maar ook tot vertraging en uitstel van nieuwe projecten. Immers, succesvolle projecten tonen de mogelijkheden en stimuleren de vraag naar nieuwe of vernieuwde systemen, maar falende projecten remmen die vraag. Wil de overheid de Nederlandse know-how dus stimuleren, en daarmee de werkgelegenheid in deze sektor, dan moet zij de kans op succes van projecten vergroten; dat kan zij doen door gehele of gedeeltelijke financiering mede afhankelijk te stellen van de omvang van het project. Zodoende wordt van de systeemontwerpers gevraagd dat zij grote systemen waar mogelijk opdelen in kleinere eenheden, "hapklare brokken", die goed afgebakend zijn en overzien kunnen worden, zowel wat betreft de inhoud van het systeem, alsmede wat betreft de daarbij benodigde projectleiding. *

3.5.23 Er is een toenemend aanbod van onderzoekopdrachten op informatiegebied, door overheden (incl. Europese Gemeenschap), instellingen en bedrijven. Nederland dient over voldoende en hoogwaardige ondernemingen en instituten te beschikken die in staat zijn op een internationale, concurrerende markt dergelijke opdrachten te verwerven en uit te voeren.

3.5.24 Het verdient breder erkenning (en toepassing) dat in z'n algemeenheid het kritisch samenstellen van overzichtsartikelen over de stand van kennis in deelgebieden van bedrijvigheid, wetenschap of techniek een maatschappelijk minstens zo waardevolle bezigheid is als het produceren van nieuwe resultaten van onderzoek. Er is een grote - en nog steeds groeiende - vraag naar informatie in de vorm van kritische overzichten. Door hierop in te haken zou onder meer aan veel academisch geschoolden werk kunnen worden geboden. Gedacht kan worden aan het tot stand brengen van informatie-analyse centra. De samengestelde overzichten kunnen zowel op papier als on-line toegankelijk worden

gemaakt; het is dan nodig dat ze zeer regelmatig aan de hand van nieuw beschikbaar gekomen informatie worden bijgewerkt.

- 3.5.25 Door een kwalitatief hoog peil van dienstverlening, ook in inhoudelijk opzicht (informatieoverdracht), dient Nederland zijn concurrentiepositie in het aantrekken van internationale congressen zoveel mogelijk te versterken. Wat betreft de methodieken voor het opvoeren van de inhoudelijke kwaliteiten van het congresseren is in Nederland belangrijke kennis aanwezig, maar deze is niet gebundeld en wordt onvoldoende benut.
- 3.5.26 Verschillende beleidssectoren hebben nog steeds behoefte aan meer informatie. Bestaande mogelijkheden moeten zo goed mogelijk benut worden. Een voorbeeld is de luchtfotografie. Deze levert veel nuttige informatie op, niet in het minst voor de diverse overheden. Door coördinatie in het geven van opdrachten en in de uitvoering daarvan zou een veel intensiever gebruik van die luchtfotografie gemaakt kunnen worden. Het verwerven van informatie door middel van "remote sensing" via satellieten kan veelal het best in internationaal verband geschieden. (Zie ook 9.3.22).
- 3.5.27 Voor de werkgelegenheid in dienstverlenende bedrijven en instellingen wordt verwezen naar hoofdstuk 6. Ook gebieden als onderwijs (hoofdstuk 5) en onderzoek (sektie 4.5) hebben werkgelegenheidsaspecten.

4 INVENTARISATIE, NORMALISATIE EN ONDERZOEK

4.1 Inventarisatie van beschikbare informatie

4.1.1 Iedere burger dient in een informatie-maatschappij op betrekkelijke eenvoudige wijze en (in principe) kosteloos, te weten te kunnen komen welke bronnen van informatie beschikbaar zijn en hoe daartoe toegang te krijgen valt.

4.1.2 Reeds jaren wordt gesproken over het tot stand brengen van een Nederlands Bibliografisch Centrum, een Nationale Bibliografie en een Depot van Nederlandse Publikaties (vroeger als Wettelijk Depot aangeduid). De Nationale Bibliografie moet alle in Nederland verschijnende en verschenen documenten bibliografisch beschrijven en rangschikken naar kenmerken als auteur, titel en trefwoorden. Onder een Depot van Nederlandse Publikaties wordt verstaan een centrale instantie waar ten minste één exemplaar van alle in Nederland gedrukte voortbrengselen wordt gedeponereerd. Beide dienen te worden verzorgd door een Nationaal Bibliografisch Centrum. Dit NBC kan bovendien een centrale rol spelen bij tal van andere nationale en internationale ontwikkelingen omtrent de verwerking, beschikbaarstelling en automatisering van bibliografische informatie. Voorstudie voor de oprichting van een NBC is inmiddels verricht. Vergelijken met veel andere landen heeft Nederland in deze een achterstand. Het is nu zaak dat spoedig, in goed samenspel met de betrokken groeperingen en instellingen, tot daadwerkelijke uitvoering wordt overgegaan.

4.1.3 Reeds geruime tijd wordt toegewerkt naar een gemeenschappelijk geautomatiseerd catalogiseersysteem voor alle in Nederland aanwezige wetenschappelijke en technische literatuur. Het tot stand komen ervan wordt o.a. vertraagd doordat de meeste activiteiten welke op het gebied van de catalogusautomatisering gaande zijn of per instelling afzonderlijk, of met slechts een beperkt aantal deelnemers worden uitgevoerd, of te breed werden opgezet (volledige bibliografische beschrijvingen i.p.v. beginnen met alleen de essentiële catalogusinformatie) (voorbeeld: Project Geïntegreerde Catalogus Automatisering, PICA). Het is erg wenselijk dat bij de verdere voortgang alle organisaties worden betrokken die bemoeienis hebben met de verzorging van wetenschappelijke, technische en bedrijfsinformatie. De overheid zal er niet aan kunnen ontkomen hiérbij een centrale rol te spelen, en zal ook moeten zorgen dat de nodige voortgang wordt gemaakt.

- 4.1.4 Nederland ontbeert een nationaal documentatiecentrum voor de fotografie. Dit zou via een geautomatiseerde registratie en microfilms een overzicht moeten hebben van in ons land aanwezig waardevol fotomateriaal (afdrukken, negatieven, kleurendia's etc.). Aanvullend op dienstverlening door de bezitters van het geregistreerde materiaal, zou een fotodienst van het centrum tegen vergoeding reproducties moeten kunnen leveren. Foto's kunnen om velerlei redenen waardevol zijn (b.v. cultuur-, sociaal- en topografisch historisch, natuurwetenschappelijk, kunstzinnig).
- 4.1.5 Ook op andere deeltherreinen dient er een goede inventarisatie te zijn van wat in Nederland aan informatie beschikbaar is (b.v. tot stand brengen van een centrale, voor het publiek toegankelijke catalogus van beeld- en geluidbanden).
- 4.1.6 Een algemene inventarisatie van de niet-openbare informatie inzake personen zal tot stand dienen te komen wanneer in verband met de privacywetgeving (zie sectie 9.3 van deze nota) een registratiekamer en een openbaar register van registratiesystemen worden ingesteld, waardoor iedereen inzicht kan krijgen waar wat is opgeslagen.
- 4.1.7 Registratie van lopend onderzoek moet verder gestimuleerd worden (zie 6.6.8).

4.2 Afstemming van het aanbod op de gebruikers

- 4.2.1 Gezocht moet worden naar gestructureerde methoden om de gebruikers inspraak te geven in wat er op diverse manieren aan informatie wordt aangeboden. Daarbij dient in redelijke mate ook gehoor te worden gegeven aan kleine groepen van gebruikers.
- 4.2.2 Het overgrote deel van de beschikbare informatie sluit niet aan bij de leefwereld van mensen uit de lagere sociaal-economische groepen. Men spreekt wel van een kenniskloof. Uit verricht onderzoek valt af te leiden dat de belangstelling en de bereidheid om zich informatie te verschaffen vaak wel bestaan, maar dat men met de opgedane informatie veelal te weinig kan doen. Maatregelen zijn nodig om daarin verandering te brengen, w.o. een actieve wisselwerking tussen (vertegenwoordigers van) deze groepen en vormgevers van informatie.
- 4.2.3 In een samenleving waarin informatie een steeds belangrijker rol speelt,

welke in de informatievoorziening een rol speelt of kan spelen. De problemen treden reeds duidelijk aan het licht in de gang van zaken bij Viditel. De fabrikanten van elektronische apparatuur zijn voorzichtig in het aanbieden van aangepaste televisietoestellen. Dat vindt voor een groot deel zijn oorzaak in het ontbreken van internationale normen voor viewdata-systemen, in combinatie met het verhoudingsgewijs geringe aantal viewdatatoestellen dat verkocht kan worden, zeker zolang het aanbod aan viewdata nog in een proefperiode verkeert. Deze situatie voert tot een bekende vicieuze cirkel: fabrikanten aarzelen om veel geld te investeren, daardoor blijven de prijzen hoog, waardoor de weg naar massaproductie blijft geblokkeerd.

- 4.4.8 In de toekomst zal veel informatie welke is bedoeld voor kleinere doelgroepen, langs elektronische weg circuleren, in plaats van op papier. Uitgevers zijn begonnen hun eigen elektronische informatieverwerkende systemen te installeren. Er zijn geen problemen wanneer zo'n systeem slechts aan één kring van auteurs, redacteuren, kwaliteitsbeoordelaars en uitgever ten dienste staat. Maar de werkelijkheid is anders. Auteurs, en in mindere mate ook beoordelaars en redacteuren, werken mee aan meer tijdschriften of andere uitgaven. Er ontstaat een heel moeilijke situatie als iedere uitgever een ander soort geautomatiseerd systeem opzet voor de communicatie met mensen elders. Als de systemen niet vergelijkbaar zijn, kan de groei van elektronische "tijdschriften" e.d. ernstig worden vertraagd.
- 4.4.9 Normalisatie mag niet tot verstarring leiden of bijdragen tot het ontstaan * van monopolieposities.

4.5 Onderzoek

- 4.5.1 Er zal meer onderzoek moeten worden gedaan op de diverse deelgebieden van de informatievoorziening (productie, bewerking, opslag, ontsluiting, gebruik).
- 4.5.2 Voor zover dit "fundamenteel" onderzoek betreft ligt hier vooral een taak voor de universiteiten en ZWO, waarbij een goede onderlinge afstemming belangrijk is. Over de resultaten zal regelmatig op duidelijke wijze moeten worden gerapporteerd.
- 4.5.3 Daarnaast is er behoefte aan onderzoek dat er op gericht is in specifieke situaties de informatievoorziening te wijzigen of te verbeteren. Zulke situaties zullen in projectvorm moeten worden bewerkt. Per geselecteerd

projekt zal de meest daarvoor in aanmerking komende instelling moeten worden gekozen. De voorkeur gaat uit naar onafhankelijke onderzoeksinstellingen. Voor de financiering zullen projektsubsidies beschikbaar moeten zijn van de overheid en, waar mogelijk, ook van belanghebbenden.

- 4.5.4 Er is behoefte aan betere methoden voor het ontwikkelen en invoeren van systemen. Vooral het ontwerpen en bouwen van systemen gaat ambachtelijk en kost schaarse mankracht. Een doorbraak op het gebied van de ontwikkeling van programmatuur is wenselijk. Op dit gebied zou Nederlands onderzoek een speerpunt-functie kunnen vervullen.
- 4.5.5 De samenwerking tussen de diverse stichtingen voor onderzoek vraagt nadere aandacht. Gezamenlijk dient gezien te worden hoe nog bestaande lacunes kunnen worden opgevuld. Ook kan door samenwerking worden bevorderd dat verricht onderzoek in een breder kader wordt geplaatst. Een bezwaar tegen het als zodanig nuttige Struktuuronderzoek Boeken (waartoe in 1976 gezamenlijk werd besloten door uitgevers, boekverkopers, werknemersorganisaties en overheid, en dat thans z'n eerste afronding heeft bereikt) is dat het te veel op zich zelf staat.
- 4.5.6 Een moeilijk probleemgebied is nog steeds de snelle en effectieve overdracht van nieuwe informatie vanuit de wetenschap naar beroep en bedrijf. Onderzocht moet worden hoe, voor konkrete gevallen, de moderne technologie daarbij behulpzaam kan zijn en hoe in dit verband de presentatie van nieuwe informatie verbeterd kan worden. (b.v. selekteren, bewerken, vertalen).
- 4.5.7 De belangen van de gebruikers van informatie zullen bij de beslissing over het opzetten (en eventueel het voortzetten) van onderzoekprojecten een belangrijk criterium moeten zijn. Daarbij mag men zich niet alleen richten op de specifieke groepen die als hoofdgebruikers kunnen worden beschouwd; ook de belangen van de "gewone" burger zullen goed in het oog gehouden moeten worden.
- 4.4.8 Om te kunnen beslissen over het werkelijk gaan benutten van nieuwe mogelijkheden van informatie-apparatuur is inzicht nodig in de manieren waarop mensen informatie opnemen en ermee werken, want het is niet vanzelfsprekend dat nieuwe uitvindingen van wetenschap en techniek ook aan de mensen ten goede komen. Ook op dit gebied zal onderzoek nodig zijn.

- 4.5.9 De wijde verspreiding van computers, de uitbreiding van toepassingsmogelijkheden en de snelle ontwikkelingen in de telecommunicatietechnologie hebben grote sociale en kulturele gevolgen. Gezocht moet worden naar sociaal-kulturele indicatoren die voldoende gevoelig zijn om maatschappelijk gewenste of ongewenste ontwikkelingen in een vroeg stadium te onderkennen, zodat in het overheidsbeleid daarmee rekening kan worden gehouden.
- 4.5.10 Aangezien Nederland een betrekkelijk vooraanstaande plaats inneemt op het gebied van telecommunicatienetwerken is het zinvol na te gaan of ook binnen de Nederlandse sociaal-kulturele omstandigheden een proefproject integrale netwerken dient te worden opgezet waarin tot dusver gescheiden communicatiemiddelen in één systeem samengebracht worden (zie verder 8.2.8).

5 ONDERWIJS

5.1 Algemeen

- 5.1.1 Jonge mensen komen terecht in een wereld vol informatie, automatisering, informatica en telematica. Op alle niveaus in hun opleiding zullen leerlingen daarop voorbereid moeten worden, zodat ze in staat zijn privé en beroepshalve in die wereld te leven. Ouderen zullen zich in veel opzichten aan een snel veranderende samenleving moeten aanpassen. Aard en inhoud van het onderwijs zullen tegen die achtergrond wezenlijk moeten veranderen.
- 5.1.2 Het zelfstandig opsporen, selekteren, beoordelen en gebruiken van informatie * dient evenwichtig in alle vormen van onderwijs te zijn geïntegreerd, te beginnen bij het basisonderwijs. Bevorderd moet worden dat de afstand tussen deskundigen en niet-deskundigen kleiner wordt en de kennis van en het elementair inzicht in wat zich afspeelt in de wereld waarin mensen leven en werken groter worden. Tegelijkertijd moeten mensen ook leren hoe zij zich kunnen beschermen tegen gevaren die kleven aan de ontwikkelingen in zowel de gevestigde media als op elektronisch gebied.
- 5.1.3 Door een goede samenwerking tussen instanties uit de onderwijssector en uit de informatiesector moet regelmatig worden nagegaan hoe het onderwijs het best met de ontwikkelingen in een informatiesamenleving in de pas kan blijven. De nadruk zal daarbij meer moeten liggen op inzicht dan op parate kennis. Onderwijs-veranderingen dienen daarom meer methodisch dan inhoudelijk te zijn, meer gericht op het aanbrengen van een denkwijze dan op het volgen van alle moderne ontwikkelingen, meer op de kunde van functioneel systeemgericht denken en de vaardigheid om op veranderingen in te spelen dan op gedetailleerde technische parate kennis.
- 5.1.4 De micro-elektronica is er enerzijds oorzaak van dat wezenlijke veranderingen in de leermethoden en leerplannen in het hele onderwijs nodig zullen zijn, maar levert anderzijds ook nieuwe leermiddelen. Begeleiding van onderwijsgevenden in het gehele onderwijs is nodig om te bewerkstelligen dat deze leermiddelen zodanig kunnen worden ingezet dat ze helpen bewerken dat de nieuwe doelstellingen van het onderwijs ook worden bereikt.
- 5.1.5 De onderwijswereld reageert in de regel niet snel op nieuwe ontwikkelingen en is vaak defensief in haar reactie. Bovendien treedt veelal vertraging

op doordat ook opleiders zélf opgeleid moeten worden en het aantal deskundigen in zich snel ontwikkelende vakgebieden aanvankelijk nogal beperkt is. Toch zal het onderwijs op voortvarende wijze een grote bijdrage moeten leveren tot de aanpassing aan het informatietijdperk. Daarbij zullen prioriteiten gesteld moeten worden. Op korte termijn moet al het mogelijke worden gedaan voor de bij- en herscholing van mensen die al in het onderwijs en bedrijfsleven werkzaam zijn (zie 5.4.1 en 5.4.5). Tegelijkertijd moet begonnen worden aan de aanpassing van de opleiding van nieuwe onderwijsgeven- den: Op de langere termijn dienen alle onderwijsinstellingen mensen af te leveren met een nieuwe gedragslijn en nieuwe vaardigheden.

5.2 Basisonderwijs, middelbaar en voorbereidend-wetenschappelijk onderwijs

- 5.2.1 Onderwijsbegeleidingsdiensten zullen in staat moeten zijn dienstverlenend op te treden bij de aanpassing van het basisonderwijs aan een informatiesamenleving. Dat kan het best gebeuren door de vaste schoolbegeleiders, die het informatiegebruik in het didactisch en onderwijskundig denken hebben geïntegreerd en in dat opzicht over de nodige kennis en vaardigheid beschikken. Zonodig zullen ze terzijde gestaan en bijgeschoold moeten worden door deskundigen op het gebied van de informatievoorziening.
- 5.2.2 De aanschaf en het gebruik van leermiddelen op informatierrein mogen geen extra belemmeringen ondervinden. In dit verband is het bijvoorbeeld - mede gelet op de ontwikkeling van het televisietoestel tot computerterminal (zie 9.4.2) - belangrijk dat het gebruik van radio- en televisie- toestellen in het onderwijs geen hoge drempels in de weg wordt gelegd. Indien scholen per aanwezig toestel een omroepbijdrage moeten betalen, is het onjuist te achten ze het volle bedrag te laten betalen. Eventueel valt te denken aan één omroepbijdrage per school.
- 5.2.3 Het onderwijs op HAVO- en VWO-niveau dient te worden uitgebreid met het verplicht invoeren van het onderwerp programmeertechnieken (liefst niet onder het hoofd wiskunde), zodanig dat vaardigheid wordt verkregen in het analyseren van problemen en het systematisch kunnen denken in het stap voor stap oplossen van een vraagstuk. In de meeste vakken dient tevens "leren zoeken" projekt-onderwijs ingepast te worden. Studerenden dienen ook geoefend te worden in het leren leven met een konstante stroom van veranderingen.

5.3 Hoger-beroeps en wetenschappelijk onderwijs

- 5.3.1 Het antwoord op de vraag of Europa in het algemeen en Nederland in het bijzonder de concurrentie op de informatiemarkt met Japan en de Verenigde Staten zal aankunnen, hangt in belangrijke mate af van het beschikbaar komen van voldoende goed opgeleide mensen, zowel op het gebied van kennisoverdracht als op het gebied van informatica.
- 5.3.2 De bestaande opleidingsmogelijkheden op het gebied van de informatievoorziening (informatica in het bijzonder) zijn te beperkt en te onsamenhangend. Het reguliere onderwijs, vallend onder het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, en het niet-reguliere onderwijs, waartoe bedrijfsopleidingen en door stichtingen verzorgde cursussen behoren, zijn onvoldoende of niet op elkaar afgestemd. De niet-reguliere opleidingen zijn vaak te duur om voor de partikulier toegankelijk te zijn; ook is de kwaliteitskontrolle soms onvoldoende. De overheid dient snel maatregelen te nemen om in deze situatie verbetering te brengen. Voor zowel het reguliere als het niet-reguliere onderwijs is het noodzakelijk dat de kennis die zich in het bedrijfsleven verzamelt, snel doorstroomt naar de opleidingen. Dit kan gebeuren via werkbezoeken, stages, nascholing en vakliteratuur.
- 5.3.3 Nederland heeft behoefte aan meer opleidingen in de informatica op zowel h.b.o.- als w.o.-niveau. Momenteel hebben nog slechts enkele HTS-en een afdeling voor hoger informatica onderwijs. Nederland is de laatste van de Westerse industrielanden die tot een speciale universitaire opleiding in de informatica overgaat (afgezien van hoogleraren welke zich met de informatica bezighouden vanuit hun eigenlijke vak, met name de wiskunde). De Academische Raad besloot op 1 februari 1980 aan te bevelen dat een zelfstandige studierichting informatica wordt ingesteld. In de tweede helft van 1981 zal aan de Technische Hogeschool Twente een volledige studierichting informatica starten. De Technische Hogescholen in Delft en Eindhoven en de Universiteit van Amsterdam hebben thans eveneens plannen in die richting gemaakt. De overheid zal deze ontwikkeling krachtig moeten ondersteunen. De opleiding moet uit de technisch-wiskundige sfeer worden gehaald. Gezien het universele karakter van informatie en de sterke invloed van informatiesystemen op personen en instituten, dient iedere informaticus een behoorlijke bedrijfskundige, bestuurskundige en gedragswetenschappelijke vorming te krijgen.

- 5.3.4 Naarmate de informatietechniek beter uitgekristalliseerd raakt zal het succes van nieuwe of vernieuwde systemen steeds meer afhangen van het meedenken van de eindgebruiker, die vaak een specialist is binnen het toepassingsgebied waarvoor het systeem is gemaakt. Het zal daarom van het grootste belang zijn binnen alle vormen van beroepsonderwijs plaats in te ruimen voor het vertrouwd maken van mensen met de nieuwe informatietechniek, zodat een ieder die binnen het eigen specialisme kan aanwenden. *
- 5.3.5 Nederland dient zijn opleidingen op informatiegebied bij de Europese Gemeenschap aan te melden en er naar te streven daarvoor communautaire erkenning te krijgen (zie ook 8.2.10). Gestreefd moet ook worden naar een gemeenschappelijk Europees programma voor de uitwisseling van stagiaires (zo mogelijk verder uit te breiden naar de U.S.A.)
- 5.3.6 In de opleiding tot een groot aantal functies en beroepen (b.v. beleidsambtenaren, onderzoekers, managers) moet aandacht worden besteed aan het bedrijven van communicatie met de samenleving, op directe wijze en in samenspel met voorlichtingsdiensten. Daardoor zal het minder gaan voorkomen dat departementen, instellingen, bedrijven, etc. met het algemeen publiek en de media omgaan op een aarzelende en onnodig terughoudende manier, of vanuit een verdedigende positie.
- 5.3.7 In de opleiding van journalisten en in de perswetenschap dient meer aandacht te worden besteed aan het vak perskritiek. Gestreefd dient te worden naar een situatie, waarin het even vanzelfsprekend is dat dag- en opiniebladen aan kritiek worden onderworpen (liefst ook in deze media zelf) als dat omroep, film en podiumkunsten door kritiek worden begeleid. Tevens dient in de opleiding van journalisten uitgebreid te worden ingegaan op nieuwe vormen van informatieoverdracht.
- 5.3.8 De wetenschappelijke kennis in de wereld neemt thans per dag even snel toe als in de Middeleeuwen in twintig jaar. In het wetenschappelijke onderwijs al het accent daarom sterk moeten liggen op het ontwikkelen van de nodige kundigheid in het verzamelen, kritisch beoordelen, selekteren en integreren van wetenschappelijke informatie. Dit geldt voor de gehele wetenschappelijke staf van een instelling voor wetenschappelijk onderwijs. Uitbreiding van de staf met speciale informatiedeskundigen is niettemin nodig. Hun werkzaamheden op informatieterrein zal goed gecoördineerd moeten worden. Voor

deze taken moet een beroep worden gedaan op de beste beschikbare mensen.

- 5.3.9 Grote aandacht moeten worden besteed aan de opleiding van producenten van gespecialiseerde informatie (b.v. technisch schrijvers, wetenschappelijk onderzoekers), opdat deze in staat zijn kennis beknopt en helder aan te bieden, gemakkelijk om op te nemen.
- 5.3.10 Waar mogelijk, verdient een gedecentraliseerde opleiding voor onderzoekers als auteurs de voorkeur, als onderdeel van de curricula in zowel het academisch als het post-academisch onderwijs. Om aan de in Nederland bestaande grote achterstand in de opleiding van wetenschappelijk onderzoekers als auteurs snel al iets te doen, is het wenselijk dat de universiteiten op dit punt spoedig post-doctorale opleidingen en zomercursussen ("summer schools") gaan organiseren voor leden van de wetenschappelijke staf en doctoraalstudenten en voor mensen uit het bedrijfsleven.
- 5.3.11 Door bundeling van versnipperde activiteiten in de praktijk van de informatieproductie moeten, waar dat kan, meer mogelijkheden worden geschapen voor deskundigheidsbevordering en carrièreopbouw van hen die op dit gebied beroepshalve werkzaam zijn (b.v. in het redigeren van wetenschappelijke informatie).
- 5.3.12 De bestaande cursussen wetenschapsvoorlichting dienen een breder opzet te krijgen (minder sterk gericht op schrijven voor de massamedia; breder algemene introductie in wetenschapsvoorlichting en -journalistiek; meer aandacht voor andere methoden en media) en weloverwogen te worden ingepast in het totaal aan opleidingen voor de wetenschappelijke informatievoorziening.
- 5.3.13 Er dient tenminste één instituut te zijn in Nederland waar nagenoeg alle onderwerpen op het terrein van de informatievoorziening onderwezen worden (o.a. in verband met de opleiding van de landelijk nodige docenten). Dit instituut dient waar nodig ook adviserend en toezichhoudend te kunnen optreden t.a.v. elders verzorgde opleidingen, o.a. inzake te stellen eisen van vakbekwaamheid. Het onderbrengen van een dergelijk instituut bij een instelling van wetenschappelijk onderwijs verdient de voorkeur.

5.4 Nascholing

- 5.4.1 Vooral gelet op de snel voortschrijdende automatisering van de informatievoorziening valt te verwachten dat veel beroepen zullen verdwijnen of totaal van inhoud veranderen, terwijl ook nieuwe beroepen zullen ontstaan. Meer aandacht en een systematischer aanpak is daarom gewenst inzake nascholing (om-, bij- en herscholing) in deelgebieden van de informatievoorziening, als instrument ter beïnvloeding van de arbeidsmarkt. *
- 5.4.2 Speciale aandacht wordt gevraagd voor de bijscholing van managers (zie 3.5.14).
- 5.4.3 Hoewel het onder 5.4.1 gestelde nadrukkelijk de voorkeur heeft, zal het in de praktijk niet altijd mogelijk blijken om mensen die tengevolge van automatisering hun baan verliezen om te scholen voor nieuwe taken. De afstand tussen beide soorten werk kan daarvoor te groot zijn. Maatregelen zijn dan nodig om te bewerkstelligen dat de betrokkenen toch volwaardig in onze samenleving mee kunnen blijven functioneren (zie ook 3.5.2).
- 5.4.4 Gerichte opleiding of bijscholing is ook nodig voor hen die zich niet beroepsmatig met de informatievoorziening bezig houden. Een uitbreiding van het aanbod aan mogelijkheden om informatie te verkrijgen (b.v. Euronet-DIANE; over niet al te lange tijd vermoedelijk ook volledig elektronische systemen voor het verkrijgen van volledige documenten) dient steeds tijdig vergezeld te gaan van een afdoende aanbod aan cursussen waar belanghebbenden kunnen leren die mogelijkheden te benutten.
- 5.4.5 Hoge prioriteit moet worden gegeven aan het tot stand brengen van goede mogelijkheden tot voortdurende bijvorming ("permanente educatie"). Deze soort van vorming mag geen gedachten oproepen aan "achtergebleven zijn", maar behoort evenwichtig ingepast te worden in zowel ons onderwijsstelsel als in het beleid gericht op arbeidstijdverkorting. De overheid zal er voor moeten zorgen dat de voor permanente educatie vereiste (goed voorbereide) leerkrachten en de nodige faciliteiten (w.o. daartoe ingerichte gebouwen) beschikbaar komen. Voorrang moet worden gegeven aan de voortdurende bijvorming van onderwijsgeevenden, vooral ook gelet op het effect dat hiervan kan uitgaan in doorstroming van nieuwe kennis en van inzicht in de mogelijkheden van nieuwe technische leermiddelen. *

- 5.4.6 Binnen veel beroepen moeten meer mogelijkheden worden geboden tot voortdurend bijblijven op informatiegebied, tot studeren als onderdeel van het dagelijks werk en geïntegreerd in dat werk. De werkgevers moeten er mede voor helpen zorgen dat zijn medewerkers bijblijven (ook b.v. degenen die in ploegendienst werken). *
- 5.4.7 Instanties zoals de Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs (SVO), dienen in staat te worden gesteld subsidies te verlenen voor onderzoek naar en ontwikkeling van om-, bij- en herscholingscursussen m.b.v. beeldbuisstations verbonden aan een centrale computer (Computer Assisted Instruction: CAI).
- 5.4.8 Meer in het algemeen is het wenselijk, zolang de ontwikkelingen op informatiegebied zo snel plaatsgrijpen, iedereen na de schooljaren in de gelegenheid te stellen in grote lijnen op de hoogte te kunnen blijven van dit gebied, b.v. via voorlichting, persberichten, brochures, radio- en t.v.-curussen, etc. (vgl. ook het rapport van de adviesgroep Rathenau, blz. 81 ev. en 93 ev.). Er moet geprobeerd worden zoveel mogelijk te voorkomen dat de mensen vervreemden van een informatiesamenleving waar ze zelf deel van uitmaken.

6 DIENSTVERLENENDE INSTELLINGEN EN BEDRIJVEN

6.1 Algemeen

- 6.1.1 Vastgesteld moet worden dat iedere informatiestroom begint bij de scheppers (auteurs, samenstellers) en vormgevers van informatie (redacteuren, grafisch ontwerpers, e.d.). De vormgevers voldoen het best aan hun opdracht wanneer ze met het oog gericht op de gebruikers van de desbetreffende informatie, de auteurs helpen hun informatie zo goed mogelijk overdraagbaar te maken. Vervolgens is het nodig dat er goed toegeruste bedrijven en instellingen zijn, welke de informatie deskundig weten te bundelen, vermenigvuldigen, verspreiden (b.v. uitgeverijen, boekhandels, omroepen, bezitters van bestanden met openbare gegevens, beheerders en exploitanten van netwerken voor elektronische datatransmissie).
- 6.1.2 Belangrijke steun aan gebruikers en aan producenten van informatie kan daarenboven geboden worden door diverse specialisten (b.v. voorlichters, bibliothecarissen, archivariissen, documentalisten). De taken van die specialisten en de diensten waaraan deze verbonden zijn (b.v. bibliotheek, attenderingsdienst, documentatiedienst, gegevensbank, archiefdienst, octrooibureau, C.B.S.) dienen duidelijk omschreven te zijn. Verschillende diensten kunnen desgewenst in een informatiecentrum bijeengebracht worden. Goede samenwerking en onderlinge afstemming moeten worden bevorderd, concurrentie en machtsconcentratie worden vermeden. *
- 6.1.3 De overheid oefent langs diverse wegen (wetgeving, subsidies, kultuurbeleid, inkooppolitiek) grote invloed uit op de dienstverlening op informatiegebied. Meer coördinatie is hier nodig. Het volgende voorbeeld licht dit toe: Een door subsidies sterk gesteund goed en zeer goedkoop werkend openbaar bibliotheekwezen bevordert de bereidheid tot lezen, maar leidt er ook toe dat lezers bepaalde uitgaven vaker lenen en minder kopen. Dit laatste kan een gevaar vormen voor de verschijningskansen van literaire debuten, van tweede werken van auteurs waarvan de eerste publikatie niet direkt een succes werd, van uitgaven van anderssoortig cultureel belang voor kleine doelgroepen. In samenhang met bibliotheeksubsidies moet daarom in zo'n geval ook de noodzaak tot vergoedingen door middel van het leenrecht en tot subsidies aan schrijvers en uitgevers van dergelijk werk goed worden bezien. *
- 6.1.4 Aan de overheid mag ook aandacht worden gevraagd voor het tijdelijk sub-

sidiëren van algemene structuurverbeterende maatregelen. Vooral de technologische ontwikkelingen kunnen op informatiegebied belangrijke aanpassingen nodig maken. Het inhaken door de overheid op initiatieven die uit de branche-organisaties zelf opkomen heeft als voordeel dat subsidiëring een katalysator-functie kan vervullen bij het op gang brengen van processen die na de start zelf voldoende opbrengen. De verhouding tussen baten en lasten is hierbij voor de overheid veelal gunstiger dan wanneer subsidies gebruikt moeten worden om zelf maatregelen te ontwikkelen en door te voeren. *

6.1.5 Binnen het totale veld van de wetenschappelijke informatievoorziening krijgen met name de geesteswetenschappen, en in mindere mate de sociale wetenschappen, verhoudingsgewijs te weinig aandacht. Hierin dient binnen afzienbare tijd verandering te komen. De wijze waarop informatie in deze wetenschapsgebieden wordt gepresenteerd en de doelmatige ontsluiting van gepubliceerde informatie verdienen in het bijzonder verbetering.

6.2 Uitgeverijen en boekhandels

6.2.1 Naast de opkomst van nieuwe media zullen bestaande "oude" media voor documentaire informatie (b.v. boek, tijdschrift) een belangrijke plaats behouden, zij het met nodige aanpassingen aan nieuwe situaties. Dit houdt in dat de samenleving behoefte zal blijven houden aan een goed functionerend stelsel voor de produktie en verspreiding van dergelijke publikaties (b.v. uitgeverijen, boekhandels). Het Structuuronderzoek Boeken kwam tot de conclusie dat de werkgelegenheid waar het betreft het uitgeven en verkopen van boeken in de komende jaren per saldo ongeveer constant zal blijven. Gestreefd moet worden naar behoud van een zo groot mogelijke verscheidenheid * in aanbod (b.v. via verticale prijsbinding of maatregelen met een overeenkomstig effect).

6.2.2 Het gesloten marktsysteem voor boeken is geleidelijk vervangen door een meer open marktsysteem. In 1960 ging nog 90% van de boekenomzet in Nederland via de boekverkopers, nu is dat 50-60%. De samenleving is gebaat bij het bestaan van gezonde en geografisch goed gespreide boekverkopers. De branche zal in de eerste plaats zelf met initiatieven moeten komen hoe deze kan worden versterkt. Kreatief meedenken door overheid, onderzoekinstellingen e.d. is zinvol; zonedig zullen speciale maatregelen getroffen moeten worden (b.v. door het financieel of anderszins steunen van experimenten en het, mogelijk, subsidiëren van het voeren van een breed assortiment

waarin ook uitgaven bedoeld voor kleine gebruikersgroepen goed vertegenwoordigd zijn).

- 6.2.3 Voor de verspreiding van informatie via nieuwere media dient, als daarvoor een gedecentraliseerd distributieapparaat nodig is, de voorkeur te worden gegeven aan inschakeling van bestaande bedrijven of instellingen (b.v. boekhandels, bibliotheken). Eerst als deze niet het vereiste verzorgingsniveau kunnen bieden, kan ook aan andere wegen worden gedacht. *
- 6.2.4 Ondanks toegepaste verkoopbevorderende activiteiten en recensies (o.a. in veel dag- en weekbladen), zijn veel potentiële kopers van boeken in Nederland onvolledig op de hoogte van nieuwe uitgaven. Dat geldt vaak in nog sterkere mate voor de vele Nederlanders die in het buitenland wonen. In Vlaanderen is het goede Nederlandse boek maar met moeite verkrijgbaar (en omgekeerd). De boekhandel zou daar collectief iets aan kunnen doen (b.v. door de gezamenlijke uitgave van een goede kwartaalgids waarop geïnteresseerden zich op kostprijsbasis kunnen abonneren en het sterker ontwikkelen van postorder-afdelingen). Experimenten in die richting zouden door de overheid gesteund kunnen worden.
- 6.2.5 Een, mogelijk toenemend, deel van de verkoop van boeken en tijdschriften vindt plaats via andere winkelbedrijven dan de erkende boekhandel. Gedrukte publikaties vormen echter door hun veelsoortigheid een van de moeilijkst hanteerbare produktgroepen. De branche-vreemde bedrijven zijn daarom gebaat bij een goed systeem van service-merchandising; deze rol zou - met voorrangsbepaling door uitgevers en overheid - door de "echte" boekhandel vervuld kunnen worden. Een groep apart vormen de grootwinkelbedrijven. Met deze zal het boekenvak eendrachtig, en door de overheid gesteund, tot een voor alle partijen zo gunstig mogelijke algemene regeling moeten zien te komen.
- 6.2.6 De kostenontwikkeling in de uitgeverij is zodanig, dat de rentabiliteit van kleine oplagen steeds slechter wordt. Waar "erkende" uitgeverijen het moeten laten afweten, komen nieuwe geëngageerde en/of gemotiveerde uitgevers naar voren om het werk van schrijvers die werkelijk iets te zeggen hebben te publiceren. De opkomst van kleinschalige en goedkope mogelijkheden voor eigen zet-, druk- en bindwerk hebben de mogelijkheden van individuen en groepen vergroot om zich te uiten via het gedrukte woord. Wanneer men moeite ondervindt om een boodschap via de commerciële kanalen uitgegeven te

krijgen, kan men gemakkelijker overgaan tot uitgaven in eigen beheer. Verwacht wordt dat wanneer in de komende jaren de kwaliteit die met "eigen" apparatuur wordt gehaald, zal toenemen, de reeks van mogelijkheden zal worden vergroot en de kosten lager zullen worden. Dit kan omschakelingsproblemen geven voor met name kleinere grafische bedrijven. "Niet-erkende" uitgevers (w.o. veel verenigingen, instellingen, partikulieren) zoeken vaak eigen wegen om doelgroepen te bereiken, waardoor de rol van de gevestigde boekhandel, in de verspreiding van uitgaven met kleine oplagen, terugloopt. Voor de belangstellende lezer wordt het minder eenvoudig om nog enig zicht te houden op wat er verschijnt. Eén van de manieren om hieraan iets te doen is het spoedig realiseren van een alles omvattende Nationale Bibliografie (zie 4.1.2). Een zodanige tariefstelling moet worden bevorderd dat de boekhandel bij de verspreiding van uitgaven van "niet-erkende" uitgevers een rol van betekenis kan gaan spelen (zie 3.3.12). Voor dit laatste zal overigens ook een herziening nodig zijn van het Reglement Handelsverkeer dat binnen de Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels wordt toegepast.

- 6.2.7 De overheid dient in het algemeen wel voldoende ruimte te laten voor het kunnen functioneren van de zgn. "niet-erkende" uitgevers. Indien echter belangrijke gemeenschapsbelangen een rol gaan meespelen (b.v. financiering van de uitgaven met overheidsgelden, distributie van maatschappelijk belangrijke informatie) moet worden bezien of uit doelmatigheidsoverwegingen bundeling van activiteiten kan worden bevorderd.
- 6.2.8 Het Structuuronderzoek Boeken heeft geleid tot de suggestie om voor segmenten waarin door te grote aantallen boektitels marktverstoring optreedt, een vertrouwensinstantie in te stellen. Deze ontvangt van uitgevers een korte omschrijving van de voorgenomen titel, met een zo goed mogelijke aanduiding van produkteigenschappen, doelgroep, prijsstelling, etc. Bij de vertrouwensinstantie zal een zekere deskundigheid op het gebied van de marketing van boeken aanwezig moeten zijn, maar overigens dient ze zo ver mogelijk van zakelijke bindingen met het boekenvak af te staan en aan duidelijke spelregels te zijn gebonden. De vertrouwensinstantie registreert alle meldingen en adviseert aan de betrokken inzenders op feitelijke argumenten of zij de voorgenomen titel beter wel of niet daadwerkelijk in bewerking kunnen nemen. Mocht aan deze suggestie gevolg worden gegeven, dan verdient het overweging om de vertrouwensinstantie ook een taak te geven inzake tijdschriften en "halfabrikaten" (databestanden).

- 6.2.9 Ten behoeve van de overheid is op rijksniveau de Staatsuitgeverij werkzaam. Ook de lagere overheden produceren veel documentaire informatie die voor veel burgers van belang is. Per provincie zou er daarom eveneens een overheidsuitgeverij moeten zijn. Deze moet dienstbaar zijn bij het zo goed mogelijk geschikt maken voor ruime distributie en gebruik, van publikaties van provincie, gewesten, gemeenten, recreatieschappen, waterschappen, nutsbedrijven, etc. Een zwaartepunt moet zijn het opbouwen en onderhouden van een doelgericht distributieapparaat, waarbij de in de provincie aanwezige boekhandel een centrale plaats kan innemen. *
- 6.2.10 Een meer gecoördineerde aanpak is nodig voor de export van gedrukte Nederlandse wetenschappelijke informatie. Publikaties dienen te worden geplaatst in media die de beste kansen bieden de gewenste gebruikersmarkt te bereiken, niet in die waarin een onderzoeker toevallig ruimte vindt. Gebruik van moderne produktiemethoden is aan te moedigen. Het systeem van ruil van wetenschappelijke publikaties is verouderd. Bundeling van krachten in de promotie en distributie op de wereldmarkt van de produkten van wetenschappelijke uitgevers zonder winst oogmerk dient te worden bevorderd, waarbij samenwerking met commerciële uitgevers niet uitgesloten hoeft te zijn. *
- 6.2.11 Er zijn problemen rond de levering van volledige documenten aan gebruikers van bibliografische databanken. Enerzijds vrezen auteurs en hun uitgevers voor de economische exploitatie van hun tijdschriften en boeken. Anderzijds zijn er de zakelijke belangen van de databank exploitanten en de maatschappelijke vraag. Van groot belang in dit verband zijn een goed functioneren van het auteurs- en reproductierecht, gekoppeld aan een afdoend stelsel van royaltybetalingen. Op Europees niveau (Europese Gemeenschap, Euronet-DIANE) hebben de uitgevers hun belangen gebundeld in GELC (Groupe des Éditeurs de Livres dans la Communauté européenne) en lijkt het tot stand komen van een zakelijke overeenkomst mogelijk. Het invoeren van een dwanglicentie-systeem kan slechts als een uiterste uitweg worden gezien. Ook in dit uiterste geval dienen eenzijdig door de overheid vast te stellen tarieven vermeden te worden. Het voor de rechthebbende altijd pijnlijke dwanglicentie-systeem kan nog in zoverre verzacht worden dat er ruimte blijft voor een in onderhandelingen te bereiken tariefstelling. *
- 6.2.12 Indien uitgevers er in slagen tegen een aanvaardbare prijs een goed werkend

systeem op te zetten voor het al of niet langs elektronische weg leveren van verlangde documenten (b.v. afzonderlijke tijdschriftartikelen), dan valt daarmee tevens een belangrijk probleem weg, ontstaan door het massaal fotokopiëren in bibliotheken en bedrijven. Bibliotheken dienen dan af te zien van het handhaven of opzetten van een fotokopieerservice of ander systeem dat met die wijze van leveren van documenten concurreert; wel kunnen ze hier nog een aanvullende taak hebben.

- 6.2.13 Daarnaast kan de oplossing van het urgente fotokopiërprobleem ook nog elders gezocht worden. In de U.S.A. zijn moderne technieken ontwikkeld die het mogelijk maken om niet alleen de hoogte van verschuldigde reprorechtgelden met grote nauwkeurigheid vast te stellen, maar bovendien om op eenvoudige wijze tevens de gerechtigden tot deze gelden te registreren. Een en ander vereist wel een redelijke medewerking van de uitgever, die een kodering op zijn drukwerk dient aan te brengen, en van de gebruikers die de moderne fotokopiërapparatuur dienen in te schakelen die deze kodering kan lezen en registreren. De overheid dient in ieder geval te onderzoeken in hoeverre onze nu totaal illusoire fotokopiërregeling vervangen dient te worden met het oog op deze eventuele andere oplossingen. *

6.3 Elektronische informatiebestanden

- 6.3.1 De toenemende afhankelijkheid van elektronische bestanden met openbare informatie voor het verkrijgen van fundamentele informatie, roept vragen op inzake de volledigheid, betrouwbaarheid en toegankelijkheid van die bestanden. Op zich is dit geen nieuw probleem. (Voorbeeld: Alle gegevens over de gevaren over loodhoudende verf zaten al geruime tijd in bepaalde dossiers voordat kinderen loodvergiftiging opliepen.) Doordat het aantal smalle sluizen in de informatiestroom toeneemt, groeit echter de kans dat dit soort problemen zich voordoet. Het is een algemeen belang dat garanties worden ontwikkeld en in bindende regels vastgelegd.
- 6.3.2 Verwezen wordt naar wat elders in deze nota wordt gezegd over elektronische informatiebestanden, zoals 6.6 (bibliografische gegevensbestanden), 4.1.3 en 6.4.6 (catalogiseersysteem), 6.6.8 (gegevensbestanden over lopend onderzoek), 3.5.24 (databank voor overzichten), 7.2 (bestuurlijke automatisering), 8.1.8 (internationale samenwerking), 6.12.3 (toegankelijkheid van buitenlandse bestanden), 6.11.7 (risicofactoren), 9.3.4, 9.3.5, 9.3.12 en 9.3.16 (privacy aspecten).

6.4 Bibliotheken

- 6.4.1 Het totale publieke bibliotheekbestel in Nederland, van de meest algemene (openbare leeszalen) tot de zeer gespecialiseerde bibliotheek (b.v. bibliotheek van onderzoeksinstituut), dient integraal te worden geregeld, als onderdeel van het totaal aan informatieverzorgingsdiensten. Alle dienstverlening dient voor iedereen open te staan. In de wijze waarop de beheersregeling en het bestuur van een bibliotheek tot stand komt dient weerspiegeld te worden welke maatschappelijke geleidingen, als gebruikers, bij de desbetreffende bibliotheek veel belang hebben.
- 6.4.2 Er moet een geautomatiseerde landelijk centrale catalogus zijn, met prioriteit voor het bezit aan tijdschriften. Bibliotheken die in principe niet-publiek zijn (b.v. van verenigingen of bedrijven) moeten in de gelegenheid worden gesteld deel te nemen in die catalogus, die als een belangrijke zaak van overheidszorg dient te worden beschouwd. Raadpleging ervan dient mogelijk te zijn in alle grote openbare en wetenschappelijke bibliotheken.
- 6.4.3 Openbare bibliotheken dienen evenwichtig over het land te zijn gespreid; achterstanden die regionaal nog bestaan moeten worden weggewerkt. Collectievorming en personele bezetting dienen in overeenstemming te zijn met het verlangde dienstbetoon en de doelstellingen. De achtergrondcollecties van de provinciale bibliotheekcentrales en het bezit van de grote openbare bibliotheken en de steunbibliotheek in de betreffende regio behoren als één geheel te functioneren.
- 6.4.4 Aandacht dient te worden gegeven aan de toegankelijkheid vóór en de dienstverlening door bibliotheken áán (met name etnische) minderheidsgroepen. *
- 6.4.5 Via de bibliotheken zou meer bevorderd kunnen worden dat de gebruikers naar de handel worden verwezen om ook zelf publikaties te kopen. *
- 6.4.6 De literatuurverzamelingen van de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs zijn algemeen bezit; daarbij inbegrepen de zogenaamde instituutsbibliotheken. Een goede bibliotheek is een noodzakelijke basisvoorziening voor een universiteit of hogeschool. Dit zou in de Wet op het wetenschappelijke onderwijs vastgelegd moeten zijn. Daarnaast zal in een andere wettelijke regeling de externe functie van de universiteits- en hogeschoolbibliotheken moeten

worden opgenomen en uitgewerkt. Hierbij zouden ook die wetenschappelijke bibliotheken betrokken moeten worden welke niet aan een instelling van wetenschappelijk onderwijs zijn verbonden (b.v. Koninklijke Bibliotheek en de Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen). Een nationaal beleid zou op dit punt gestalte kunnen krijgen door middel van een nationaal coördinerend orgaan dat voorzieningen overkoepelt die van landelijke betekenis zijn voor de wetenschappelijke informatieverzorging. *

6.4.7 De in Nederlandse wetenschappelijke bibliotheken aanwezige literatuur is in onvoldoende mate vindbaar en komt, wanneer de vindplaats ervan is achterhaald, te vaak niet of traag voor de aanvrager beschikbaar. De overheid dient daarom in dit verband prioriteit te geven aan het op een eenvoudige, genormaliseerde manier automatiseren en toegankelijk maken van lokale en landelijke catalogi, als bouwstenen voor een geautomatiseerde landelijke centrale catalogus; daarbij moet vooral ook aandacht worden besteed aan het nieuwere literatuurbezit. Zoveel mogelijk zal daarbij ook het bezit van researchbibliotheken van (semi-)overheid en bedrijfsleven moeten worden betrokken. Tevens moeten het interbibliothecair leenverkeer en de postleen aan bedrijven en particulieren - onder wie de docenten en studenten bij het h.b.o. en aan de open universiteit - aan de eisen des tijds worden aangepast. De overheid dient deze dienstverlening door de universiteits- en hogeschoolbibliotheken aan derden te stimuleren door het compenseren van hun meerkosten in dit verband, via een "tweede geldstroom".

6.4.8 De vorming van landelijke bibliothecaire zwaartepunten in de technische en landbouwwetenschappen (Delft, Wageningen) dient voortgang te vinden, opdat door een zorgvuldig collectievorming o.a. ook minder gangbare documenten zo veel mogelijk in ons land beschikbaar zijn. Voor diverse natuurwetenschappen, de medische wetenschappen, de sociale wetenschappen en de humaniora ligt het inrichten van zwaartepunten vooralsnog minder eenvoudig. Doordat de universiteitsbibliotheken grote algemene collecties bezitten, is daar voor zwaartepuntvorming momenteel onvoldoende basis aanwezig. Wel is het nodig de aanschaf van de minder gangbare documenten onder deze bibliotheken naar vakgebied te verdelen; een gedeeltelijke bekostiging via de "tweede geldstroom" verdient te worden overwogen. *

6.4.9 De universiteiten dienen verplicht te worden tot het zodanig organiseren van hun literatuurvoorzieningen, dat landelijke coördinatie bij de

collectievorming en een moderne, vergelijkbare interne bedrijfsvoering bij hun bibliotheken verzekerd wordt. Zo dient gebruik van geautomatiseerde bestanden die de wereldliteratuur ontsluiten, van overheidswege gestimuleerd te worden (zie ook 4.1.3). De levering van de literatuur waarnaar vanuit de bibliografische databestanden verwezen wordt geeft niet zelden problemen: de bedrijfsvoering en bezetting zijn vaak niet op snelle levering afgestemd, terwijl een belangrijk aantal wetenschappelijke tijdschriften in geen enkele Nederlandse bibliotheek blijkt voor te komen.

- 6.4.10 Steeds meer mensen van buiten de kring van universiteit en hogeschool hebben behoefte aan wetenschappelijke en semi-wetenschappelijke gebruiksinformatie (b.v. vanwege beroep of bedrijf, zelfstudie, volwasseneneducatie, hoger beroepsonderwijs). Uitbreiding van de regionale steunfunctie bij regionale en andere openbare bibliotheken verdient, vooral gelet op de behoefte aan wetenschappelijke gebruiksliteratuur, grote aandacht. Vestiging van de dertiende steunbibliotheek in Twente verdient steun. *
- 6.4.11 Wanneer in Nederland de open universiteit van start gaat, is te verwachten dat vele tienduizenden Nederlanders daarvan gebruik zullen maken. Spoedige en gedegen aanpassing van de verschillende sectoren van het bibliotheekbestel aan de te verwachten gevolgen van deze hoogste vorm van tweede-keus onderwijs is gewenst.
- 6.4.12 De Koninklijke Bibliotheek heeft de laatste tijd een sterke uitbreiding van taken ondergaan (b.v. de voorbereiding van het Depot van Nederlandse Publikaties met daaraan gekoppeld de Nationale Bibliografie; zie ook 4.1.2) en verleent aan steeds meer organisaties onderdak (zoals aan PICA met haar catalogiseersysteem; zie ook 4.1.3). Deze faciliteiten mogen niet gaan inhouden dat de overheid meer lasten op zich moet nemen of dat de Koninklijke Bibliotheek materieel bevoegdheden krijgt welke die van één bibliotheek te boven gaan; bij de niet-eigenlijke taken moet multilaterale zeggenschap verzekerd zijn. De grote achterstand van de Koninklijke Bibliotheek in het uitbrengen van jaarverslagen, waardoor ook onzeker is of het publieke gebruik de accessen wel rechtvaardigt, behoort spoedig te worden weggewerkt. *
- 6.4.13 In het uitwerken van een beleid voor de verzorging van wetenschappelijke informatie moet ook rekening worden gehouden met diensten welke, naast en

vaak los van de universiteitsbibliotheek, bij een instelling voor wetenschappelijk onderwijs aangetroffen kunnen worden, zoals bureau voorlichting, rekencentrum, fotodienst, dienst voor audiovisuele media, archiefzaken, universiteitsmuseum en andere dienstverlenende instellingen die geen strikt wetenschappelijke doelstelling en/of klantenkring hebben. Ook deze beheren veelal wetenschappelijke informatie.

- 6.4.14 Er is in Nederland geen centraal punt waar alle relevante literatuur op informatiegebied aanwezig is. Daar moet snel verandering in komen. *

6.5 Diensten op het gebied van de audiovisuele media

- 6.5.1 Ook de media op het gebied van geluid en beeld kennen een toenemende verscheidenheid (grammofoonplaat, cassetteband, film, diaserie, band/dia combinatie, videoband/cassette, beeldplaat). De Nederlandse bijdrage op deze gebieden is sterk uiteenlopend. Integrale bestudering van dit werkkerrein, in het bijzonder voor zover het de informatievoorziening betreft, is wenselijk. Daarbij dient aandacht te worden besteed aan onderwerpen als opleiding, werkgelegenheid, produktie, taakverdeling, normalisatie, auteursrecht, financiering, gebruik, distributie en export.
- 6.5.2 De bibliotheken hebben een taak in het verzamelen en ontsluiten van informatie vastgelegd op beeld- en geluiddragere. Hiervoor zijn richtlijnen, gelden en deskundige medewerkers nodig.
- 6.5.3 De mediatheek van de Stichting Film en Wetenschap moet worden aangewezen als de landelijke mediatheek voor het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. *
- 6.5.4 Er dient een centraal archief te komen voor beeldbanden, films en geluidsopnamen. Daardoor kan het uitwissen van waardevolle programma's (en derhalve vernietiging van o.m. Nederlands kultuurgoed) voorkomen worden of tot het uiterste beperkt. Dit centraal archief zal een publiekgerichte functie moeten hebben, in de ruimste zin van het woord, en derhalve niet alleen ten dienste mogen staan van de omroepen, maar ook van b.v. onderwijs, onderzoek, en musea en andere educatieve instellingen, één en ander onder gelijktijdige nakoming van auteursrechtelijke verplichtingen.

6.6 Documentatie- en attenderingsdiensten

- 6.6.1 Gewezen is reeds op het belang van een goede inventarisatie van beschik-

bare informatie (sektie 4.1), een duidelijke terreinafbakening en een goede samenwerking van documentatie- en attenderingsdiensten met andere vormen van dienstverlening (zie 6.1.2). Attenderingen dienen niet algemeen te zijn, maar zeer specifiek vakgericht, dan wel bedrijfstakgericht. Snelheid in de attendering is vaak erg belangrijk, voor wetenschap zowel als bedrijfsleven.

- 6.6.2 Onderzocht moet worden welke gegevensbestanden met een documentatie- en attenderingskarakter in Nederland nog opgezet moeten of kunnen worden. Informatie van deze aard, welke onder beheer van de overheid staat, moet gemakkelijk toegankelijk zijn.
- 6.6.3 Door wetenschappelijke onderzoekers wordt niet zelden nog op zeer ouderwetse, tijd-intensieve en sterk persoonsgebonden manieren informatie, b.v. omtrent literatuur, vastgelegd. Het efficiënt verrichten van onderzoek vergt, naast en aanvullend op het gebruik van de internationale geautomatiseerde literatuur-informatiebestanden de mogelijkheid om moderne vastleggingstechnieken te benutten, die door de universitaire rekencentra zouden moeten worden aangeboden. Een bijkomend voordeel is dat het daardoor ook beter mogelijk wordt desgewenst de individueel verzamelde informatie toegankelijk te laten zijn voor collega's en studenten. *
- 6.6.4 Met name gelet op de belangen van gebruikers van informatie dient het overheidsbeleid waar mogelijk er toe bij te dragen dat een onnodige versnippering en duplicering op het gebied van openbare (al of niet geautomatiseerde) gegevensbestanden wordt vermeden (te gebruiken instrumenten zijn o.a. goede richtlijnen voor de bestuurlijke automatisering, een nationale catalogus voor gegevensbestanden, en het subsidiebeleid).
- 6.6.5 Onderzocht moet worden welke geautomatiseerde bestanden voor de documentatie van primaire informatie werkelijk voor iedereen toegankelijk zijn (dus ook voor niet-academisch gevormde burgers) en welke mogelijkheden ter beschikking staan om naar de bronnen verwezen te worden, en ze zondig te verkrijgen. Een aanzet is het projekt "informatie landkaart" van het NOBIN.
- 6.6.6 Gerichte zorg dient te gaan naar een goede, overzichtelijke en eenvoudige toegankelijkheid van bedrijfsinformatie. Daarmee wordt bedoeld informatie *

ten behoeve van het bedrijfsleven die niet rechtstreeks betrekking heeft op technische gegevens, maar wel van belang kan zijn voor (technologische) innovatie of voor industriële "research and development" in het algemeen (b.v. economische gegevens per bedrijfstak, informatie door octrooidocumentatie).

6.6.7 In de ontsluiting van zowel wetenschappelijke als bedrijfsinformatie dient bijzondere aandacht te worden besteed aan de toegankelijkheid van informatie welke is gepresenteerd op congressen e.d. en aan de zgn. niet-conventionele of "grijze" literatuur (b.v. rapporten). Het opzetten van een landelijke rapportencentrale - eventueel met gedecentraliseerde uitvoering - kan hier toe veel bijdragen.

6.6.8 Aandacht moet ook worden besteed aan de verdere ontwikkeling van gegevensbestanden over lopend onderzoek, met een beknopte weergave van aard en doel van in gang zijnde onderzoeksprojecten. Deze moeten een aanvulling vormen op het traditionele systeem van informatie-uitwisseling, dat vooral is gericht op de overdracht van resultaten van onderzoek. De minister voor Wetenschapsbeleid heeft reeds opdracht gegeven een eerste inventarisatie te maken. In bestanden over lopend onderzoek dienen ook de publikaties te worden vermeld, in het bijzonder verslagen en rapporten. *

6.7 Voorlichtingsdiensten

6.7.1 Er dient een duidelijk onderscheid te zijn tussen voorlichting (spreiding van informatie ten behoeve van de samenleving) en public relations (spreiding van informatie terwille van de beeldvorming van de opdrachtgever). Beide activiteiten zijn volledig legitiem, maar voor een goede herkenbaarheid bij het publiek is het gewenst dat ze door verschillende funktionarissen worden uitgevoerd. Dat geldt zeker voor de voorlichtingsdiensten van de overheid zelf.

6.7.2 Voorlichtingsdiensten, in het bijzonder die welke door de overheid worden gefinancierd, dienen een bijdrage te leveren tot verwezenlijking van het recht van ieder in onze samenleving vrijelijk openbare informatie te ontvangen. Daarbij moet gelet worden op de bij verschillende doelgroepen bestaande behoefte aan actuele en bruikbare informatie. Het zou een goede zaak zijn indien in principe alle eigen, maar niet-vertrouwelijke informatie waarover overheid, diensten, instellingen (w.o. die voor onder- *

zoek) en bedrijven beschikken via een goed gecoördineerd net van voorlichtingsdiensten in begrijpelijke vorm toegankelijk zou zijn.

- 6.7.3 De interne structuur van iedere overheidsinstelling moet zodanig zijn dat alle openbare informatie goed kan doorstromen naar een bureau voorlichting. Een dergelijk bureau mag niet worden opgericht of gebruikt als een zwaktebod van een bureaucratisch systeem waar niet meer wordt gestreefd naar eenvoud en inzichtelijkheid.
- 6.7.4 Vanaf het starten van een projekt op terreinen als overheidsbeleid, onderzoek of bedrijvigheid moet rekening worden gehouden met de vragen: hoe kunnen de uiteindelijke resultaten begrijpelijk worden overgebracht bij de opdrachtgever en - eventueel met behulp van voorlichters - aan de samenleving.
- 6.7.5 Gelet op de omvang van de informatiestromen kan het gewenst zijn dat een voorlichtingsdienst zich niet beperkt tot het "vertalen" van informatie voor niet-ingewijden, maar uit de beschikbare informatie keuzes maakt, mogelijke konsekwenties aangeeft, en verbanden legt met andere informatie of met gebeurtenissen uit de samenleving.
- 6.7.6 Gespecialiseerde voorlichtingsdiensten (w.o. wetenschapsvoorlichting) hebben steeds rekening te houden met het bevattingsvermogen c.q. de basiskennis van het publiek. Deze zal op hun specifieke terrein vaak laag liggen. Dat brengt de noodzaak mee iedere keer weer allerlei basisbegrippen te moeten uitleggen. Daardoor blijft voorlichting vaak oppervlakkig, wat averechts werkt bij hen van wie de belangstelling reeds is gewekt. (Stel U voor dat berichtgeving rond een kabinetsformatie iedere keer moet beginnen met het uitleggen wat een kabinet, een minister, een formateur is.) Verbetering zou kunnen worden bereikt door diverse vormen van informatieverschaffing goed op elkaar af te stemmen. Zo zou het niveau van voorlichting opgevoerd kunnen worden indien uitleg van allerlei noodzakelijkerwijs te gebruiken basisbegrippen eenvoudig via b.v. een viewdata-systeem te verkrijgen is.
- 6.7.7 Het verdient aanbeveling te onderzoeken of er een algemene gedragscode voor voorlichtingsdiensten moet komen. Het bestaan van een dergelijke code kan het voor het publiek en voor de leveranciers van de informatie waarvan werd uitgegaan, gemakkelijker maken controle uit te oefenen op de werkwijze van een voorlichtingsdienst. Diensten die door de overheid worden gefi-

nancierd of gesubsidieerd zouden hier een voorbeeldgevende rol kunnen vervullen.

6.8 Archiefwezen

6.8.1 Als gevolg van de voortgaande automatisering komen het archiefwezen en andere vormen van documentaire informatieverzorging steeds dichterbij elkaar en raken ze steeds meer met elkaar verweven. Dit geldt zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid. In verband daarmee dient in het informatiebeleid van de overheid het archiefwezen als onlosmakelijk onderdeel te worden opgenomen.

6.8.2 Archieven zijn in veel gevallen van vertrouwelijke aard. Toch zijn het lang niet altijd blijvend op zichzelf staande verzamelingen. Bij oude archieven kan een eventueel bestaand betrouwbaar karakter vaak alsnog opgeheven worden. Integratie van archiefgegevens en andere informatie kan wenselijk zijn. Om deze en andere redenen is ook voor de automatisering van archieven normalisatie gewenst, waarbij gelet moet worden op normen geldend voor andere vormen van informatieopslag (in het bijzonder normen voor geautomatiseerde bibliotheken).

6.8.3 Wanneer van informatieoverdracht op papier wordt overgegaan op papierloos informatieverkeer, dient er in de overheids- zowel als in de particuliere sector nauwlettend op te worden toegezien dat het archief door een goede opslag van de papierloze informatie volledig blijft en goed toegankelijk. *

6.8.4 De rijks-, provinciale- en gemeentelijke archieven herbergen een schat aan materiaal, die beter aangewend zou moeten worden voor wetenschappelijk onderzoek (geschiedenis, taalkunde, juridische wetenschap, enz.). Deze archieven zullen beter toegankelijk gemaakt moeten worden, in twee betekenissen. Door voorlichting moeten belanghebbenden weten daar terecht te kunnen en weten wat daar aan soorten informatie gevonden kan worden. De ontsluiting (registratuur) zal met behulp van moderne apparatuur en methoden moeten worden verbeterd.

6.9 Musea

6.9.1 Musea vervullen een belangrijke rol bij de overdracht van culturele informatie. Hun functie als informatiecentra moet worden versterkt. Daarbij verdient het opheffen van drempels voor bepaalde bevolkingsgroepen bijzondere aandacht.

6.9.2 Bij het beschrijven en ontsluiten van museumcollecties wordt ook automatisering toegepast. Een voorbeeld is het gezamenlijke project van de maritieme musea voor de beschrijving van scheepsmodellen (MARDOC). Het verdient aanbeveling ook op dit gebied de normalisatie te bevorderen (zie ook 4.4.1). Bij de automatisering van museuminformatie zou MARDOC als model kunnen dienen.

6.10 Door de overheid gefinancierde informatiediensten

6.10.1 Een groot aantal automatiseringsprojecten op informatiegebied wordt direct of indirect door de overheid gefinancierd. Deze vallen onder de verantwoordelijkheid van verschillende ministeries en instanties. Voorbeelden zijn de Economische Voorlichtingsdienst (ministerie van Economische Zaken), PUDOC (ministerie van Landbouw), het Documentair Informatiesysteem (DIS) van de departementen, de automatisering van de diverse departementsbibliotheken, het Parlementair Automatiserings Centrum (PARAC, ministerie van Binnenlandse Zaken), de universiteitsbibliotheken (vallend onder de universiteitsbesturen). Over en weer wordt onvoldoende gebruik gemaakt van elders reeds aanwezige kennis en opgedane ervaring; aankoop van geschikt bevonden programmatuur moet gestimuleerd worden. Er dient op één centrale plaats bij de rijksoverheid een goede registratie te zijn van al die automatiseringsprojecten. Onderling overleg tussen de uitvoerders van die projecten dient voorwaarde te zijn bij de financiering, en betrokkenen zullen periodiek moeten rapporteren hoe en met welk resultaat daaraan uitvoering is gegeven. *

6.10.2 Het is bovendien aanvechtbaar om zonder een deugdelijke analyse van de situatie en zonder een duidelijke prioriteitenbepaling, belangrijke onderdelen van een benodigde integrale informatiestructuur toe te spitsen op één bepaalde doelgroep. Bestaande diensten, als landbouwvoorlichting, economische voorlichtingsdienst en wetenschapsvoorlichting, zullen daarom op gepaste wijze moeten worden opgenomen in een nationaal bestel inzake de informatievoorziening. Gepaste wijze houdt in ieder geval in dat niet gedacht wordt aan één grote, logge dienst. *

6.11 Elektronische transmissie van informatie

6.11.1 Telecommunicatie vormt het belangrijkste "wegennet" in de infrastructuur van het informatietijdperk. Steeds meer bedrijvigheeden zijn zonder telecommunicatie niet meer denkbaar.

- 6.11.2 De uitbreiding van nationale en internationale openbare datatransmissienetten dient krachtig bevorderd te worden. Tussen Euronet en de nationale datatransmissienetten dient een koppeling tot stand gebracht te worden.
- 6.11.3 Daarnaast moeten steeds voldoende transmissiemogelijkheden open staan voor die toepassingen waarvoor een openbaar datanet niet geschikt, te ruim van opzet of te duur is.
- 6.11.4 Elektronische media bieden mogelijkheden om te voldoen aan behoeften waaraan oudere media niet of veel minder goed konden voldoen. Gebruik van dergelijke media geeft meer kansen dan het beschreven en bedrukte papier om overdracht van informatie te maken tot communicatie. Elektronisch gepubliceerde gegevens kunnen eenvoudig en snel worden bijgewerkt. Via een elektronisch medium kunnen publikaties worden gerealiseerd die in gedrukte tijdschriften met hun vaste regels en vormen nauwelijks passen. Het scala aan mogelijkheden dat aan producenten en gebruikers van informatie beschikbaar staat, wordt daardoor verbreed. De informatie-industrie krijgt nieuwe kansen om beide groepen ten dienste te staan. In dit werkkterrein dreigt echter een zekere "catch-as-catch-can": de traditionele informatieleveranciers trachten hun belangen veilig te stellen door zich ook bezig te gaan houden met de informatievoorziening langs elektronische weg; tegelijkertijd werpen zich ook vele anderen op die nieuwe media. Er is behoefte * aan nieuwe branche-regulerende afspraken (met inachtneming van het kartelrecht).
- 6.11.5 Nieuwe technische mogelijkheden kunnen meehelpen bij het verkleinen van voor minderheden bestaande achterstanden om van informatie voorzien te worden (b.v. ondertiteling van televisieprogramma's voor gehoorgestoorden d.m.v. een teletekst systeem). Wanneer zulke mogelijkheden bestaan dient realisatie ervan een hoge prioriteit te hebben.
- 6.11.6 Elektronisch postverkeer vindt in snel tempo praktische toepassing. Hierbij worden brieven getypt op een terminal die via telefoonlijnen verbonden is met een ontvangende, al of niet "bemenste" terminal. Het systeem werkt sneller en goedkoper dan postverkeer, telex of facsimile systemen. Mogelijk- * heden om de privacy van elektronisch postverkeer te beschermen door middel van codes welke door buitenstaanders niet doorbroken kunnen worden, dienen verder te worden ontwikkeld.

- 6.11.7 Inventarisatie en evaluatie is nodig van de risicofactoren, die besloten *
liggen in de computerisering van informatie in verscheidene openbare en
partikuliere sectoren. Centralisatie van gespecialiseerde informatie in
slechts één groot computersysteem is, bijvoorbeeld, een belangrijke
faktor van kwetsbaarheid in onze samenleving. Voorbeelden van risico-ele-
menten zijn brand, al of niet opzettelijke storingen, ontbreken of onvol-
doende spreiding van dubbele capaciteit, wegvallen van lange-afstandsver-
bindingen, concentratie van deskundigheid bij zeer weinig mensen.
- 6.11.8 Naast eigen dienstverlening moet de PTT ook faciliteiten aanbieden die ver-
volgens voor een gebruikersgroep basis vormen voor hún dienstverlening.
Mede in verband hiermee is het wenselijk dat de PTT de goedkeuringsproce-
dures voor nieuwe apparatuur versnelt (b.v. alarmeringsapparatuur voor *
bejaarden in het kader van de extramurale bejaardenzorg). De democratische
beïnvloeding van en parlementaire controle op de wijze waarop de PTT
werkzaam is in het ontwikkelen, aanbieden en uitvoeren van diensten op
het gebied van het overbrengen van informatie dient te worden versterkt.
(zie ook 9.4.5).

6.12 Organisaties

- 6.12.1 De ontwikkelingen die gaande zijn, zoals de toeneming in het gebruik van in-
formatie en de opkomst van nieuwe media, leiden tot het ontstaan van nieuwe
verenigingen en instellingen. Dat gebeurt zowel in de partikuliere sektor als
in de sektor van de gesubsidieerde instellingen en bij de overheid. Eenmaal
bestaande verenigingen en instellingen zijn veelal moeilijk weer op te
heffen. Een versnipperd organisatiepatroon en onvoldoende afstemming
in doelstellingen en beleid van verwante organisaties zijn niet in het
belang van betrokkenen en kunnen vertragend werken op de vorming en uitvoering
van overheidsbeleid. Waar mogelijk dient daarom gestimuleerd te worden tot
samenwerking en tot het overzichtelijk houden van het stelsel van
organisaties e.d. op informatiegebied. (Voor het terrein van de meer
direkte voorbereiding en uitvoering van overheidsbeleid, wordt dit nader
uitgewerkt in hoofdstuk 10.)

- 6.12.2 Verenigingen en instellingen die voldoende representatief zijn voor een

bepaald onderdeel van de informatiesektor moeten via een vertegenwoordiging in een adviesorgaan worden betrokken bij de voorbereiding van het te voeren informatiebeleid (zie 10.3.1).

6.12.3 Vanuit Nederland wordt intensief gebruik gemaakt van buitenlandse geautomatiseerde gegevensbestanden. Het aantal van die bestanden neemt voortdurend toe, evenals de gebruikersmarkt waaronder steeds meer kleinere gebruikers. Met name voor hen is het wenselijk de mogelijkheid te bieden de administratieve taken welke met het gebruik van die bestanden samenhangen (b.v. afsluiten van contracten, verrekenen van kosten, eventuele attendering van gebruikers op nieuwe mogelijkheden) op te dragen aan een centraal Nederlands orgaan. Daartoe zou COBIDOC (Commissie voor Bibliografie en Documentatie) dienstbaar kunnen zijn. Momenteel funktioneert deze op grond van een instellingsbeschikking d.d. 7 januari 1972 van de minister voor Wetenschapsbeleid en aanvullende beschikkingen d.d. 30 september 1974 en 15 maart 1976 van de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen. Het heeft daardoor geen wettelijke basis of rechtspersoonlijkheid en is van de minister afhankelijk in werkwijze en financiering. Voorwaarde voor een nationaal agentschap is dat dit onafhankelijk staat jegens zowel de overheid en de informatieleveranciers als jegens b.v. het Samenwerkingsverband van Gebruikers van Informatiesystemen (SaGIS) en de Nederlandse Vereniging voor Gebruikers van On-line Informatie Systemen (VOGIN) (zie ook 10.5.5). Wel zal er een informatieuitwisseling moeten zijn met alle betrokkenen; werkrelaties moeten duidelijk geregeld zijn en waar nodig kontraktueel vastgelegd. Dit orgaan zou zich ook bezig moeten houden met het inhoudelijk functioneren van Euronet-DIANE en eventuele andere datatransmissie-netwerken/hostorganisaties. Dit houdt onder andere een taak in op het terrein van de kwaliteitscontrole.

6.12.4 In overleg met het bedrijfsleven dient de overheid steeds oog te hebben voor mogelijkheden tot een versterking van de concurrentiepositie van de Nederlandse informatie-industrie in binnen- en buitenland. De betrokken Nederlandse werkgevers (uitgeverijen, grafische ondernemingen, hardware-fabrikanten en -importeurs, service en softwarebureau's, telecommunicatie-industrie, dienstverlenende bedrijfssectoren) hebben zich mede daartoe inmiddels georganiseerd in de Stichting Centrum voor Informatiebeleid. Ook de werknemersorganisaties zullen in het overleg moeten worden betrokken.

7.1.5 De verantwoordelijkheden voor het produceren van informatie en voor het verrichten van diensten op informatiegebied moeten bij de overheid zo veel mogelijk gescheiden zijn.

7.2 Bestuurlijke automatisering

7.2.1 Een duidelijk geformuleerd, samenhangend en goed doorzichtig beleid is gewenst inzake de automatisering van informatie bij de diverse overheden. Lokale en regionale besturen dienen een beleid te hebben ten aanzien van de automatisering. De beleidsdoelstelling moet zijn het tot stand komen van een zodanige samenhang in de bestuurlijke informatievoorziening dat daardoor de overheid in zijn geheel wordt gediend, dus zowel de centrale instanties (departementen en uitvoeringsorganen) als provincies en gemeenten (met hun uitvoerende organisaties), waterschappen, etc. Meerjarige informatie-automatiseringsplannen zijn gewenst, met behulp waarvan de nodige bestuurlijke afstemming kan plaatsvinden. Rijk, provincies en gemeenten zullen ieder voor zich verder zorg moeten dragen voor de inrichting en de coördinatie van de informatievoorziening op hun eigen terrein. De technische mogelijkheden welke op informatiegebied thans bestaan tot gerichte decentralisatie van het bestuur dienen te worden benut. *

7.2.2 Eenmaal bestaande, geautomatiseerde informatiesystemen vergemakkelijken het snel en tegen lage kosten beschikbaar komen van informatie over bestuurs- en beheerseenheden aan organen op hoger of coördinerend niveau. Om maar een voorbeeld te noemen: de informatie die door gemeentebesturen wordt opgeslagen in op afstand te raadplegen computerbestanden, kan heel eenvoudig ook door de rijksoverheid worden gebruikt. Dat kan er toe leiden dat hogere organen zich meer willen gaan inlaten met zaken die behoren tot de verantwoordelijkheid van de lagere organen. Het gevolg daarvan kan weer zijn dat bestuurs- en beheerseenheden uit bezorgdheid voor ongewenste inmenging niet of slechts aarzelend medewerking verlenen aan het tot stand komen of doen functioneren van geautomatiseerde informatiesystemen die een grotere reikwijdte zouden kunnen hebben. De beleidsnota "Organisatie en Informatievoorziening; Instrumenten van het bestuur" (Tweede Kamerstukken 1979/80 en 1980/81 - 15845) stelt daarom terecht dat het gewenst is om algemene aanwijzingen te geven ter bescherming van de autonomie, net zoals er ook voorschriften moeten zijn ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Onder autonomie wordt in staatsrechtelijke zin verstaan de bevoegdheid van lagere publiekrechtelijke lichamen om - met inachtneming

van de daarop van toepassing zijnde hogere regelingen - op eigen initiatief en onder eigen verantwoordelijkheid de behartiging van daarvoor in aanmerking komende openbare belangen aan zich te trekken.

- 7.2.3 Een door de rijksoverheid bij voorontwerp van wet voorgestelde Centrale Personen Administratie (CPA) is dan ook overbodig, daar de gemeenten in staat zijn een gemeentelijk alternatief te bieden. Hierdoor wordt voorkomen dat er een doublure ontstaat van (een deel van) de bevolkingsgegevens, waarover de gemeenten moeten blijven beschikken, hetgeen niet alleen doelmatiger is, maar uit een oogpunt van privacybescherming ook beter.
- 7.2.4 De wildgroei in commissies, instellingen, e.d. ten aanzien van de bestuurlijke automatisering bij de overheid dient te worden ingeperkt door het opsporen van mogelijke oorzaken daarvan en het zonedig treffen van sanerende maatregelen. Een voorbeeld biedt de Bestuurlijke Overlegcommissie voor Overheidsautomatisering, BOCO, met diverse overleggroepen, welke weer allerlei tegenhangende overleg-, werk- en adviesgroepen hebben opgeroepen uit het interprovinciaal overleg, het Samenwerkingsverband voor de Overkoepeling van de Automatisering bij de Gemeenten, en de nutsbedrijven. Een ander voorbeeld van wildgroei is te vinden in de gezondheidszorg, waar momenteel elk ziekenhuis eigen overeenkomstige toepassingen bouwt (patiëntenadministratie). Het projekt ziekenhuisinformatiesysteem verbreekt doordat deelnemers afvallen. *
- 7.2.5 Het gevaar bestaat dat de automatisering van bestuurlijke informatie ongewenste concentratie van gegevens en ondoorzichtigheid in de hand werkt. Het lijkt er soms op dat in de keus en uitvoering van automatiseringsprojekten vooral wordt ingespeeld op de informatiebehoeften van beperkte gebruikersgroepen, die over voldoende mogelijkheden en middelen beschikken om hun wensen vervuld te krijgen. Bij de overheid zijn dat vooral de ambtelijke diensten. Voor de gezondheid van de democratie is dat niet goed. Zowel vanuit projekt-organisatorisch alsook vanuit democratisch oogpunt verdient het de voorkeur waar mogelijk goed afgebakende, overzienbare projekten uit te voeren (zie ook 3.5.22). Volksvertegenwoordigers (kamerleden, statenleden, * gemeenteraadsleden) zullen toegang moeten hebben tot dezelfde informatie-hulpmiddelen als de dagelijkse bestuurders (b.v. ministers, gedeputeerden, burgemeesters, wethouders) en de hen ondersteunende diensten. Gedegen analyse is nodig van de behoefte aan informatie bij volksvertegenwoordigers.

Er moet eveneens steeds op worden gelet hoe de burgers voordeel kunnen hebben bij de automatisering van bestuurlijke informatie door de overheid. In de prioriteitstelling moet dienstverlening aan het ambtelijk apparaat, aan bestuurders en aan de burgers goed worden afgewogen en mag de burger niet veelal aan het eind komen.

*

- 7.2.6 Dienstverlening aan de burger is een zaak van vraag en aanbod. Ook de overheid moet inspelen op behoeften die bij de burgers leven. Op veel gebieden moet een goede samenwerking ontstaan tussen partikulier initiatief en overheid (b.v. informatie ten behoeve van de meerjarenplanning in de welzijnszorg).
- 7.2.7 De automatisering van bestuurlijke informatie bij de overheid beïnvloedt besluitvormingsstructuren, werkgelegenheid (met name in kwalitatieve zin), bestuurskosten, relatie burger-bestuur, etc. Het kan aanbeveling verdienen automatiseringsprojecten vooraf te laten gaan door een breed opgezette Effect Rapportage Informatie Automatisering (ERIA). Een ERIA zal aan de nauwst betrokken volksvertegenwoordiging ter beoordeling moeten worden overgelegd, als één van de grondslagen voor de besluitvorming. Een ERIA moet vervolgens ook tijdens de uitvoeringsfase doorlopen, omdat gevolgen vaak dan pas goed duidelijk worden. Belangrijke afwijkingen van de oorspronkelijke rapportage moeten dan aan de volksvertegenwoordiging worden gemeld, waarna eventueel zelfs een nieuwe toetsing van het geheel kan volgen.
- 7.2.8 Automatisering van de gegevensadministratie bij de overheid en van de toegang tot die gegevens vanuit uiteengelegen plaatsen, maakt het mogelijk om bepaalde vormen van dienstverlening dichter bij de burgers te brengen. Zo zou, om een voorbeeld te noemen, de afgifte van reisdocumenten (paspoorten e.d.) en rijbewijzen overal van de provincie naar de gemeenten kunnen worden verschoven en veel sneller kunnen plaatsvinden. Tegen dit voor de burger aanwijsbare belang moet per soort dienstverlening dan wel goed worden afgewogen het belang van diezelfde burger bij privacy (zo kan, bijvoorbeeld, het feit dat bij de afgifte van een paspoort de door het ministerie van Buitenlandse Zaken opgestelde signaleringslijst geraadpleegd moet worden en allerlei specifieke problemen aan de orde komen, in een kleine gemeente, waar iedereen iedereen kent, risico's met zich brengen voor aantasting van de persoonlijke levenssfeer. Zie hierover verder ook sectie 9.3).

7.2.9 Onderzocht moet worden in welke mate een overzicht van leveranciers van apparatuur en programmatuur voor overheidssystemen, of van andere ondernemingen (ongeacht of dit partikuliere of overheidsbedrijven zijn) een afhankelijkheid (of wel verlies van soevereiniteit) inhoudt.

8 INTERNATIONALE ASPEKTEN

8.1 Algemeen

- 8.1.1 Diverse aspecten van de informatievoorziening vragen aandacht op internationaal niveau (b.v. het vrije verkeer van informatie, harmonisatie van de auteursrechtwetgeving, internationale samenwerking in het algemeen).
- 8.1.2 De toenemende internationale afhankelijkheid, welke voortvloeit uit het gezamenlijk gebruik van gegevensbestanden en apparatuur door diverse landen, kan tot gevolg hebben dat in het buitenland op informatiegebied plaatsgrijpende gebeurtenissen of genomen beslissingen grote invloed hebben op de gang van zaken in het eigen land. Het is zaak die vormen van afhankelijkheid goed in kaart te brengen en te houden, en er op voorbereid te zijn eventualiteiten te kunnen opvangen.
- 8.1.3 Speciale zorg is geboden wanneer vertrouwelijke gegevens van overheid, bedrijven of individuen over de landsgrenzen worden getransporteerd of verwerkt. De mate van privacy en beveiliging van deze gegevens kan in een ander land minder zijn dan in het eigen land.
- 8.1.4 D'66 vindt het onjuist dat de Noord Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO; Engels NATO) zich ook bezighoudt met zaken buiten het terrein van de gemeenschappelijke defensie, zoals het organiseren van wetenschappelijke conferenties, zomercursussen, e.d. Gelet op het recht van een vrij verkeer van informatie is het bovendien onjuist dat deelname daaraan wordt beperkt door politieke overwegingen. De Nederlandse bijdrage aan het NATO Science Committee dient daarom te worden heroverwogen.
- 8.1.5 Om soortgelijke redenen, en uit overwegingen van mensenrechten in het algemeen, keuren we het af wanneer totalitaire regimes de bewegingsvrijheid beperken van individuele verzamelaars van informatie (b.v. journalisten) of bezitters van informatie (b.v. wetenschapsmensen). Demokratisch bestuurde landen zullen afzonderlijk en gezamenlijk daartegen steeds weer moeten protesteren.
- 8.1.6 De informatiesektor dient voorwerp te zijn van een speerpuntenbeleid in de buitenlandse handelsbetrekkingen van Nederland.

- 8.1.7 Een intensiever contact is noodzakelijk met internationale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties die actief zijn op het terrein van de informatievoorziening.
- 8.1.8 Gelet op de hoge investeringen die vaak nodig zijn (b.v. voor de opbouw van automatische gegevensbestanden) is het zinvol voor bepaalde deelgebieden internationaal te streven naar afspraken inzake de werkverdeling en de uitwisseling van informatie.
- 8.1.9 Het streven naar internationale overeenkomsten door niet-gouvernementele organisaties ontmoet vaak vertragingen en hindernissen. Op het terrein van de informatievoorziening kan dit vèrgaande gevolgen hebben. Enerzijds mag van de overheid verlangd worden de desbetreffende organisaties in deze waar mogelijk te ondersteunen. Anderzijds dienen de organisaties de overheid zo veel mogelijk op de hoogte te houden van hun voornemens en activiteiten.
- 8.1.10 Wanneer de overheid als eerstaangewezen instantie betrokken raakt bij internationale activiteiten op het terrein van de informatievoorziening, en deze activiteiten ook andere dan overheidsbelangen raken, is het wenselijk dat ze de meest betrokken groeperingen zo goed mogelijk informeert en voor zover dat niet op internationaal niveau kan gebeuren (zie 8.1.11), deze groeperingen waar dat kan bij de beleidsvoorbereiding betreft (voorbeeld: de Nederlandse inbreng in CIDST - Comité d'Information et de Documentation Scientifiques et Techniques - van de Europese Gemeenschap, in Nederland vallend onder de verantwoordelijkheid van de minister voor Wetenschapsbeleid).
- 8.1.11 Wanneer op internationaal niveau bestaande problemen de belangen van diverse groepen raken (b.v. levering van documenten aan Euronet gebruikers, zie ook 6.2.11 en 6.2.12), verdient het aanbeveling eerst de internationale organisaties van de diverse belangengroepen te vragen hun standpunten kenbaar te maken, om vervolgens na te gaan of overeenstemming tussen de belangengroepen mogelijk is. Een dergelijk inzicht kan van groot belang zijn voor de daarop volgende onderhandelingen tussen de betrokken landen, waarbij evenwel zij opgemerkt dat de nationale overheden vaak ook belanghebbende zijn (met een breder belang dan bepaalde belangengroepen). Het momenteel vaak gevolgde systeem, waarbij eerst

voor het totale probleemgebied gestreefd wordt naar nationale standpunten, levert dikwijls broze compromissen op, die niet gelijklozend zijn. Deze compromissen laten bij onderhandelingen tussen nationale delegaties op het internationale niveau weinig bewegingsvrijheid, waardoor het nemen van nodige besluiten in de eindfase sterk kan worden vertraagd.

8.2 Europese Gemeenschap

8.2.1 De Europese Gemeenschap is zeer actief op het terrein van de informatievoorziening. Coördinatie van het informatiebeleid binnen de Europese Gemeenschap is wenselijk, maar mag niet het karakter krijgen van centralisatie. Op een terrein waar veel nieuwe beleidsinitiatieven genomen moeten worden dreigt het gevaar dat de bestuurslaag die het eerst actief is ook de meeste bevoegdheden aan zich trekt. Uitgangspunt moet echter ook hier zijn dat overheidstaken niet op een hoger niveau worden uitgeoefend dan strikt nodig is. *

8.2.2 De Europese Commissie streeft naar het opbouwen van een Europese identiteit, ook op het terrein van de informatievoorziening. Op zich is daar geen bezwaar tegen. Het streven mag echter niet leiden tot belemmeringen in het wereldwijde vrije verkeer van openbare informatie (b.v. via tariefstructuren of beperkte toegang tot datatransmissienetwerken).

8.2.3 Samenwerking op het gebied van de informatievoorziening tussen de Europese Gemeenschap en de Comecon, het economisch verbond van Oosteuropese landen, dient zo veel mogelijk nagestreefd te worden. Hindernissen zijn er o.m. doordat de Comecon niet dezelfde bevoegdheden heeft als de EG en zijn leden weigeren de EG volledig te erkennen. Met de nodige coördinatie vanuit de EG is er daarom ook aanleiding voor initiatieven door de afzonderlijke lidstaten.

8.2.4 De verhouding tussen Europa en Japan krijgt toenemende politieke aandacht. Japan levert tweemaal zoveel eigen produkten aan de Europese Gemeenschap als het Europese produkten afneemt. Ook op het terrein van de informatie-industrie neemt Japan snel een steeds belangrijker plaats in. De Europese landen zullen die concurrentie vooral moeten proberen op te vangen door innovatie en door de kwaliteit, verscheidenheid en bruikbaarheid van wat zij zelf kunnen leveren. Bundeling van krachten kan nuttig zijn. Tegen die achtergrond acht D'66 het voorstel

van de Europese Commissie aan de lidstaten van de EG om voor o.m. de informatica een gemeenschappelijk ontwikkelingsprogramma goed te keuren in beginsel een goede zaak.

8.2.5 Wellicht is de situatie voor de Nederlandse software-industrie anders te interpreteren. Hoogstwaarschijnlijk zullen Japanse fabrikanten trachten ook met computerapparatuur een deel van de Europese markt te verwerven. Hiertoe zal aan de Europese behoeften aangepaste programmatuur nodig zijn, die de Japanners vermoedelijk niet zelf kunnen leveren. De overheid zou moeten helpen onderzoeken welke mogelijkheden hier liggen.

8.2.6 In de wereldwijde mededinging om de uitvoering van belangrijke infra-structurele projecten op het gebied van de telecommunicatie speelt een beperkt aantal multinationalaal opererende concerns de hoofdrol. De industrie in een aantal Europese landen, w.o. Nederland, ondervindt enige handicaps. Een voorbeeld is de beperkte financieringspotentie van het land van hoofdvestiging, welke vaak verbleekt tegenover de verregaande financieringsfaciliteiten welke overheden van landen als de U.S.A., Japan of Zuid-Korea achter de offertes voor grote projecten op de wereldmarkt zetten, en welke vaak beslissend zijn voor de gunning. Langjarige goedkope kredietfaciliteiten (dankzij directe of indirecte overheidssteun en -garanties), welke voor de grote opdrachtgevers erg verleidelijk zijn, dreigen de feitelijke offerteprijs naar het tweede plan te dringen. Ten behoeve van de Europese industrie ligt hier een belangrijk werkteerrein voor de Europese Gemeenschap. In het kader van de industriepolitiek moet daarvoor het nodige instrumentarium worden geschapen. Tegelijkertijd kan dan worden gewerkt aan maatregelen waardoor deze industrie zich openstelt voor meer democratische controle.

8.2.7 Bij de beleidsvoorbereiding op informatiegebied in de Europese Gemeenschap worden de lidstaten betrokken. De Raad van ministers bepaalt daarop het budget. Vervolgens worden er echter geen overeenkomsten gemaakt met de lidstaten voor de uitvoering; opdrachten worden in het algemeen rechtstreeks aan uitvoerende instanties gegeven. De lidstaten weten zelfs vaak niet welke projecten in uitvoering genomen zijn. Ook is er geen gelijkmatige spreiding van opdrachten (naar aantal, omvang en zwaarte) over de aangesloten landen. Meer democratische controle en betere spreiding van macht, werk en kennis zijn gewenst.

- 8.2.8 De ontwikkeling van de informatiesamenleving in Japan wordt ondersteund door grootschalige proefprojecten. Een voorbeeld is Hi-Ovis, opgezet in Higashi-Ikoma, een kleine stad in de buurt van Osaka, waarbij 164 gezinnen op basis van vrijwilligheid zijn betrokken. Deze kregen in hun woning allen een door de regering betaalde aansluiting op het experimentele glasvezelkabelnet, met toegang tot 29 t.v. stations, tweerichting t.v.-verkeer, lokale t.v. programma's, databanken en andere informatiefaciliteiten. Het geheel wordt door onderzoek van allerlei aard begeleid. Daarmee doen zowel overheid als bedrijfsleven kennis op, met behulp waarvan beter op de komende ontwikkelingen kan worden ingespeeld. Een ander voorbeeld speelde zich af in Tama New Town, waar ca. 500 gezinnen over tien verschillende technische informatievoorzieningen konden beschikken. Hier werden ook diverse openbare diensten en buitenstaanders bij het onderzoek betrokken. Afgestemd op de Europese situatie, zouden ook in Europa toekomstverkennde projecten te overwegen zijn. Voor dergelijke grootschalige projecten waarbij rekening moet worden gehouden met verschillende culturen, talen, geografische omstandigheden, etc. zou de Europese Gemeenschap een goede stimulator en coördinator kunnen zijn. Nederland zou binnen een dergelijk project een eigen nationaal experiment kunnen inbrengen (zie 4.5.10).
- 8.2.9 Voor zover de overheid betrokken is bij de lancering en exploitatie van communicatiesatellieten dient dit zoveel mogelijk op Europees niveau te worden gecoördineerd om dubbele uitgaven te voorkomen. Hiervoor dient een juridisch raamwerk te worden geschapen.
- 8.2.10 De Europese Gemeenschap heeft sinds kort een informatienet, Euridyce, voor de uitwisseling van ervaringen en plannen op onderwijsgebied. Vergroting van het aantal bestreken deelgebieden en uitbreiding van het communicatiesysteem naar andere Europese landen verdient aanmoediging.
- 8.2.11 De informatievoorziening voor de wetenschap is een periode ingegaan met ingrijpende technologische veranderingen. Dit roept op diverse onderdelen overgangsproblemen op. Deze mogen niet leiden tot nadelen voor de gebruiker van wetenschappelijke informatie. Nederland verkeert in deze in een zeer kwetsbare positie, omdat men zo sterk afhankelijk is van wetenschappelijke informatie uit het buitenland. Een belangrijke

taak welke de Europese Gemeenschap zich zou kunnen stellen is dat, in overleg met de belangengroepen en de organisaties die in deze een essentiële functie vervullen, het bestaan van een deugdelijk totaalsysteem voor de vastlegging en overdracht van wetenschappelijke informatie wordt gegarandeerd, minimaal voor het gebied van de EG, maar bij voorkeur, in samenwerking met anderen, mondiaal. Hierbij moet, naast de ontsluiting van gepubliceerde informatie, ook gedegen aandacht worden besteed aan de kanalisatie van informatie; projektontwikkeling, redigeren, kwaliteitsbeoordeling, vastleggen en primaire distributie. Tengevolge van diverse oorzaken (w.o. voortgaande specialisering in de wetenschap en de opkomst van nieuwe media naast voor hetzelfde doel nog fungerende traditionele media) dreigt momenteel vooral de informatieverzorging in kleine wetenschappelijke deelgebieden in moeilijkheden te komen. Op de langere termijn lijken oplossingen o.m. van technologische aard mogelijk, maar deze vragen nog veel studie, coördinatie en investeringen.

8.2.12 Van de leden van de Europese Gemeenschap hebben alleen Denemarken en Griekenland het in VN-verband opgestelde Verdrag van Beirut getekend (Verdrag voor de bevordering van het internationale verkeer van beeld- en geluidmateriaal met een onderwijskundig, wetenschappelijk en cultureel karakter). Nederland dient te helpen bevorderen dat de EG hier spoedig tot een gemeenschappelijke gedragslijn komt.

8.2.13 Alle ingezetenen van de Europese Gemeenschap dienen over dezelfde grondrechten te beschikken. Frankrijk maakt het, als enig land in de huidige Europese Gemeenschap, voor individuen onmogelijk een klacht in te dienen bij de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens in Straatsburg over o.a. beknutting van de vrije meningsuiting. Griekenland en de aanstaande lidstaat Spanje kennen ook niet het individuele klachtrecht. Nederland zal druk moeten uitoefenen om dergelijke ongelijke berechtigen van Europese burgers te doen verdwijnen.

8.3 Derde Wereld

8.3.1 Het inzicht dat de kwaliteit van informatiebeheer, mede als gevolg van de ontwikkeling van de informatietechnologie, in toenemende mate het verschil vormt tussen slagen en falen bij overigens gelijke condities, dient even-

eens tot uitdrukking te komen in de Nederlandse bijdrage tot de ontwikkelingssamenwerking.

- 8.3.2 Veel landen in de Derde Wereld hebben problemen zowel met de informatievoorziening binnen het eigen land als met de aansluiting op ontwikkelingen die elders gaande zijn. Op beide terreinen moeten we vanuit Nederland naar vermogen aandacht en steun geven.
- 8.3.3 Steun aan projecten op informatiegebied binnen de Derde Wereld moet vooral zodanig worden gegeven dat deze meehelpen de bevolking een stem te geven en de onderlinge kontakten tussen de mensen bevorderen. Voorbeelden zijn het tot stand brengen van goede post- en telecommunicatieverbindingen op het platteland.
- 8.3.4 Nederland zou als vast element in de samenwerking met landen in de Derde Wereld deze landen ook speciale opleidingen kunnen aanbieden voor het gebruik van communicatietechnieken (zoals thans reeds gebeurt aan Ghana) en mensen uit deze landen tevens mogelijkheden kunnen verschaffen zich in ons land verder te komen bekwamen.
- 8.3.5 Het beschikbaar maken van informatie aan ontwikkelingslanden moet een belangrijk onderdeel zijn van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking.
- 8.3.6 Er moet tegen gewaakt worden dat de toepassing van hoog ontwikkelde methoden voor de informatievoorziening tot gevolg heeft dat de informatievoorziening van de Derde Wereld verslechtert. De westerse landen dienen niet alleen begrip te tonen voor gerechtvaardigde verlangens van ontwikkelingslanden met betrekking tot de verbetering van hun infrastructuur voor de informatievoorziening, maar zullen ook bereid moeten zijn daaraan het nodige ten koste te leggen.
- 8.3.7 Mondiaal gezien zijn de verschillende programma's voor hulp aan de Derde Wereld op informatiegebied erg geïsoleerd, terwijl een meer samenhangende aanpak gewenst is. Daartoe is coördinatie nodig door een internationaal orgaan. Het is te betreuren dat de nadruk welke Unesco legt op de massacommunicatie een hindernis is geworden om de vraagstukken van de informatievoorziening naar, in en vanuit de Derde Wereld in zijn volledig perspectief aan te pakken.

8.3.8 De huidige ontwikkelingen in de informatietechniek zouden wel eens grote gevolgen kunnen hebben voor de werkgelegenheid in de Derde Wereld. Automatisering in de hoog ontwikkelde landen zelf kan leiden tot sterke besparingen op de arbeidskosten, waardoor één van de oorzaken van verschuiving van werkgelegenheid naar lage-lonen landen in betekenis vermindert. In de hulpverlening aan de Derde Wereld dient hiermee rekening gehouden te worden.

9 WETGEVING

9.1 Algemeen

- 9.1.1 Gestreefd moet worden naar een zo veel mogelijk samenhangende wetgeving op het totale terrein van de informatievoorziening. Onderzocht dient te worden of een algemene beginselenwet voor de informatievoorziening op te stellen valt, waarop vervolgens bestaande en nieuwe wetten op informatiegebied geënt kunnen worden. Hierin dient in ieder geval ook een regeling van de democratische controle te zijn opgenomen.
- 9.1.2 Het treffen van algemene regelingen voor onderdelen van het informatiegebied binnen wetten die verder op andere beleidsterreinen betrekking hebben, dient waar enigszins mogelijk te worden vermeden. Zo vindt D'66 het, *
bijvoorbeeld, onjuist dat éézijdige, maar verreikende bepalingen over universiteitsbibliotheken zijn opgenomen in het voorontwerp van wet op het wetenschappelijk onderwijs 1981.
- 9.1.3 Bestaande knelpunten en storende hiaten in de wetgeving moeten worden opgespoord en weggewerkt. Enkele voorbeelden: computer software en bijzondere systeemarchitectuur dient onder de wetgeving op de intellectuele eigendom beschermd te zijn (wat de uitvoering betreft willen we niet direkt aandringen op een speciale rechter, maar moet er wel van worden uitgegaan dat in inbreukprocedures de rechter zich laat voorlichten door deskundigen op het gebied van de informatica); bescherming is ook nodig voor informatie welke elektronisch wordt overgebracht via facsimile reproductie; een duidelijk beleid en aangepaste wetgeving is nodig inzake het bestellen en leveren van documenten die door informatiegebruikers via on-line systemen worden opgespoord; het kopiëren door particulieren zonder betaling van rechten of andere vergoedingen van geluids- en beeld dragers op banden en blanco cassettes neemt steeds sterker marktondermijnende vormen aan; in de wetgeving dienen bepalingen te worden opgenomen met betrekking tot de bewijskracht van op elektronische dragers vastgelegde informatie.
- 9.1.4 Nieuwe wetgeving en de interpretatie van bestaande wetgeving dient niet gebaseerd te zijn op (tijdgebonden) technische aspecten of organisatiegebonden beheersvormen. Een recent voorbeeld: viewdata is op basis van oudere wetgeving voor wat de technische kant betreft tot werkterrein van de PTT verklaard, omdat het via de kabel de gebruiker bereikt; teletekst

daarentegen wordt als omroep beschouwd omdat het via de ether gaat; in beide gevallen wordt echter nu al zowel van ether als kabel gebruik gemaakt.

9.1.5 Internationale harmonisering van nationale wetgevingen is zeer zinvol. Overleg op internationaal niveau (b.v. de langdurige voorbereiding van een verdrag inzake de bescherming van de enkeling op het punt van het geautomatiseerd verwerken van gegevens met een persoonlijk karakter op het niveau van de Raad van Europa; zie ook sectie 9.3 van deze nota) mag echter niet leiden tot ernstige vertraging van nationale wetgeving. Het verdient dan de voorkeur tijdig met een nationale wet te komen, die een voorlopig karakter draagt, en deze na het bereiken van internationale overeenstemming waar nodig aan te passen.

9.1.6 De informatica is in wezen een dienstverlenend beroep. Dat houdt in dat beroepsbeoefenaren (b.v. programmeurs, systeemontwerpers, hoofden van computercentra) zich dienstverlenend dienen op te stellen. Hun taakvervulling moet doorzichtig zijn voor de consument. Het gedrag van informatici is (nog) niet bij wet geregeld. Binnen het Nederlands Genootschap voor Informatica (NGI) is door partikulier initiatief al wel een gedragscode ontwikkeld, met als primair doel het doen en laten van de informaticus inzichtelijker en beter bespreekbaar te maken. Wij vinden dat een goed initiatief dat aanmoediging van overheidszijde verdient. Een gedragscode mag zich niet ontwikkelen tot een instrument voor de bescherming van beroepsgenoten jegens elkaar. Invloed van de consument op de inhoud van de code en op het toezicht op de naleving is gewenst.

9.2 Vrijheidsrechten

9.2.1 In de Nederlandse grondwet is de vrijheid van meningsuiting vastgelegd als een grondrecht. Het uiten van "gedachten of gevoelens" is in de thans geldende grondwet nog beperkt tot: door middel van de "drukkers"; het slaat daardoor niet direkt op diverse nieuwe media. Volgens een al in eerste lezing door het parlement aanvaard voorstel tot grondwetswijziging zal deze beperking echter binnen afzienbare tijd gaan vervallen. (Wel zegt het nieuwe artikel 7 uitdrukkelijk dat deze vrijheid niet bestaat voor handelsreklame.) Toch blijft er door de vele en snelle ontwikkelingen op informatiegebied behoefte aan een steeds weer opnieuw doordenken en verder ontwikkelen van dit grondrecht.

- 9.2.2 Wat gezegd wordt over een verbod van voorafgaand verlof ("censuur") in artikel 7 in de Grondwet, alsmede in artikel 10 in het Verdrag van Rome, betreft uitsluitend de overheid. Een uitbreiding van dit grondrecht met regels die gelden voor de vrijheid van meningsuiting tussen burgers onderling (de zgn. derdenwerking) is noodzakelijk.
- 9.2.3 In de praktijk bestaat een eenzijdigheid in het kunnen uitoefenen van het recht op een vrije meningsuiting. Een exploitant van een omroepkanaal, een eigenaar van een huis-aan-huis blad, een journalist bij een dagblad of opinieblad, of een redacteur van een vakblad, hebben in deze onevenredig groter mogelijkheden dan de willekeurige burger. Hun staat een medium ter beschikking dat de gewone burger niet heeft en ze kunnen het laatste woord uiten. Tussen het principiële recht en de uitvoering staan daardoor machten die afstand scheppen tussen recht en mogelijkheden. De consument van informatie komt het recht toe op vrijheid van meningsvorming. Meningsuiting en meningsvorming stellen beide hun eigen eisen. Studie is nodig inzake de vraag of de principiële rechten van de burger op dit punt ondersteuning behoeven en of die ondersteuning wettelijk dient te worden geregeld. Te denken valt in dit verband aan het bevorderen van de pluriformiteit van media, versterking van de korrektiewerking (recht op antwoord) en het stellen en mogelijk bij wet vastleggen van procedures en normstelling voor de Raad voor de Journalistiek en soortgelijke instellingen voor andere media. *
- 9.2.4 In het democratisch denken over de informatievoorziening staat het belang van de informatie-ontvanger steeds meer centraal. In de praktijk hebben we echter te maken met allerlei groeperingen die belang hebben bij het verschaffen van informatie aan het publiek. Daarom is voortdurende waakzaamheid geboden tegen verwaarlozing door de informatieverschaffers van de belangen van de informatieontvangers. Dit kan zich bijvoorbeeld afspeelen bij concentraties en fusies.
- 9.2.5 Het recht om informatie welke in beginsel openbaar is ook daadwerkelijk te verkrijgen heeft twee kanten. De passieve zijde is dat het individu in de gelegenheid moet zijn de feiten te kennen, zodat hij zijn werk zo goed mogelijk kan doen, kan aandringen op een beter overheidsbeleid, of eenvoudig stof tot nadenken vindt over waar het naar toe gaat; om maar te zwijgen over het belang dat hij in nog veel meer opzichten bij goede informatie

kan hebben. De actieve zijde is dat het individu de feiten mag trachten op te sporen of dat anderen voor hem kan laten doen; dat media informatie mogen verstrekken, ook als die informatie tot nationaal leedwezen aanleiding geeft (maar zie ook 9.3.23). Daarmee leidt vrijheid informatie te verkrijgen weer tot vrijheid van meningsuiting. Als informatie van enig belang niet meer vrijelijk kan worden verkregen en verschaft, zakt de vrijheid van meningsuiting weg, omdat die dan voorbehouden blijft aan degenen die het best geïnformeerd zijn. Voor beide kanten van dit recht op informatie is het gewenst dat bestaande regels opnieuw in hun onderlinge samenhang worden doordacht en nadere regels worden geformuleerd, zowel waar het rechten betreft als waar dit betrokkenen plichten oplegt.

- 9.2.6 De rechtsopvatting wint veld dat alle informatie openbaar is die niet gekwalificeerd is als geheim of vertrouwelijk. Toch is het nuttig ook te blijven omschrijven welke informatie in ieder geval openbaar is. Dat vergroot het zicht op het tussengebied tussen beide categorieën, waar de kansen het grootst zijn dat daar openbaarheidsproblemen kunnen bestaan. Vooral aan dit tussengebied zullen door de ontwikkelingen op informatiegebied enerzijds steeds weer delen worden toegevoegd. Door uitbreiding van de omschrijving van wat besloten en openbare informatie is zal anderzijds voortdurend gepoogd moeten worden het tussengebied zo klein mogelijk te houden (zie verder 9.3.19).
- 9.2.7 Het is dringend nodig dat voor bepaalde konkrete situaties het recht om persoonlijk geïnformeerd te worden nader wordt uitgewerkt en geformaliseerd (b.v. informatieverstrekking bij opname in ziekenhuis aan patiënt en naaste relaties).
- 9.2.8 Informatie moet zodanig worden gepresenteerd dat deze de doelgroep afdoende bereikt (b.v. een zgn. "bijsluiters" bij geneesmiddelen die door de consument te begrijpen is).
- 9.2.9 Aandacht is ook nodig voor het recht op niet-informatie (denk aan brievenbusvulling, onder meer als gevolg van huis-aan-huis bezorging en adressenhandel) (zie ook 9.3.5).

9.3 Bescherming van de privacy

- 9.3.1 D'66 meent dat de kwaliteit van de privacywetgeving en het toezicht op de naleving van die privacywetgeving zodanig geregeld moeten zijn en

uitgeoefend moeten worden dat de burgers zich individueel en kollektief in een informatiesamenleving vrij kunnen blijven voelen.

9.3.2 Privacy kan niet absoluut worden genomen. Hier ligt een spanningsveld, dat politiek met grote zorgvuldigheid moet worden betreden. Het leven in een gemeenschap houdt voor iedereen in dat men een gedeelte van zijn vrijheid moet afstaan, waar dan andere voordelen tegenover worden gesteld (b.v. gemeenschappelijke voorzieningen). Met deze vorm van privacy-aantasting zal men in het algemeen weinig moeite hebben, indien de voordelen die er tegenover staan algemeen bekend zijn en iedereen in beginsel van die voordelen gebruik kan maken. Anders wordt het wanneer een inbreuk op de privacy wordt gemaakt zonder dat bekend is waarvoor dit echt nodig is. D'66 meent dat een ieder die privacy-aantasting ervaart, het recht heeft te weten waarom deze plaats heeft. De toelaatbaarheid wordt daarmee gekoppeld aan beïnvloedbaarheid van de besluitvorming, die aan de inbreuk op de privacy ten grondslag ligt. *

9.3.3 De achilleshiel van elk systeem voor de registratie van niet-openbare gegevens is het aanwenden van de gegevens voor andere doeleinden dan waarvoor ze door de houder verzameld en door de betrokkene verstrekt worden. Naast een regeling van de opslag van gegevens zal iedere privacywetgeving daarom grote zorg moeten besteden aan een regeling van de toegang tot die gegevens. Daarin moet worden vastgelegd wie van de opgeslagen gegevens gebruik mag maken, voor welk doel en over welk individu of groepen van individuen.

9.3.4 Al sinds 1971 wordt in Nederland gesproken over een regeling betreffende de privacyproblemen van automatisering en persoonsregistratie. Een in 1972 ingestelde staatscommissie Koopmans deed in 1976 een reeks aanbevelingen. Deze moeten resulteren in een wetsontwerp op de privacy van natuurlijke personen en de persoonsregistratie. Rond dit voornemen is reeds veel gediscussieerd, maar het wetsontwerp is nog steeds niet bij het parlement in behandeling gebracht. Het zwaartepunt zal liggen bij de geautomatiseerde registratiesystemen. De aanbevelingen houden o.a. in de instelling van een registratiekamer, belast met het toezicht op de uitvoering van de wet, die ook het beheer zal gaan voeren over het zgn. openbare register, waarin de registratiesystemen moeten worden ingeschreven. Drie categorieën van systemen worden onderscheiden: (1) meldingsplichtige registratiesystemen

(aanmelding ter registratie voldoende; voorbeelden: geautomatiseerde salarisadministraties, boekhoudingen, ledenbestanden van verenigingen, abonnementenbestanden, e.d.), (2) reglementsplichtige registratiesystemen (inschrijving in het openbaar register mede afhankelijk van de overlegging van een reglement), (3) vergunningsplichtige registratiesystemen (inschrijving naast de overlegging van een reglement ook afhankelijk van de afgifte van een vergunning door de registratiekamer; het gaat bij deze categorie om systemen die gegevens aan derden mogen verstrekken, gevoelige gegevens mogen registreren, of die het inzage- en korrektierecht, dat in het wetsontwerp aan de ingeschrevenen wordt verleend, hebben beperkt).

9.3.5 D'66 meent dat er tegen gewaakt dient te worden dat registratiesystemen in een te lichte categorie worden ingeschreven. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat abonnementenbestanden die van gegevens over terreinen van individuele belangstelling zijn of kunnen worden voorzien (b.v. de geautomatiseerde administratie van gebruikers van viewdata), of gedetailleerde cliëntenboekhoudingen (b.v. van banken en postorderbedrijven), voor commerciële wervingsdoeleinden worden gebruikt; deze systemen dienen dan tenminste reglementsplichtig te zijn.

9.3.6 Naast de registratiekamer moet er een onafhankelijk controlelichaam zijn, dat in ieder geval taken heeft op het gebied van controle op het gebruik van gegevensbestanden, controle op koppeling van bestanden; toetsing van doelstellingen van registratie; en funktioneren als beroepsorgaan. Dit controlelichaam moet onder parlementair toezicht staan.

9.3.7 Decentralisatie in de uitvoering van de privacywet(ten) dient grondig overwogen te worden. De registratie van en het toezicht op landelijke, regionale en lokale systemen met persoonsgegevens (en eventuele andere onder privacywetgeving vallende systemen) zou kunnen gebeuren door resp. rijk, provincie of gemeente, d.w.z. door de overheid die het best met de situatie op de hoogte kan zijn. Is een systeem eigendom van de betrokken gemeente of provincie dan kan het toezicht het best gebeuren door provincie of rijk. Alle basisgegevens dienen wel ook centraal bij de landelijke registratiekamer opgeslagen en geautomatiseerd te worden en over het gehele land langs elektronische weg ("on-line") toegankelijk te zijn, zodat er in de registratie geen gaten kunnen vallen. *

- 9.3.8 Na langdurig overleg heeft de Raad van Europa een verdrag opgesteld over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer in verband met geautomatiseerde gegevensbestanden (risico's voor de privacy als gevolg van computertoepassingen). Aangestuurd moet worden op spoedige inwerkingtreding van dit verdrag. Nederland zou er naar moeten streven zo snel mogelijk na de ondertekening het verdrag te ratificeren.
- 9.3.9 Een belangrijk aspect van het hierboven genoemde verdrag is dat de burger van een aangesloten land niet zelf bij de instanties van een andere verdragspartner een klacht hoeft in te dienen over schending van de privacy door vreemde registratiepraktijken. De betrokkene kan volstaan met aan de autoriteiten in het eigen land te verzoeken de klacht met de corresponderende instantie in het andere land op te nemen en deze te ondersteunen.
- 9.3.10 Het zal noodzakelijk blijken de wetgeving inzake privacy op informatiegebied verder uit te breiden. Tevens zal eenmaal bestaande wetgeving regelmatig moeten worden geëvalueerd en aangepast.
- 9.3.11 Wetgeving is nodig ter bescherming van de privacy van patiënten. Met name uit ziekenhuizen en andere instellingen van gezondheidszorg zijn voorbeelden bekend dat onvoldoende zorgvuldig met patiëntendossiers is omgegaan. Hetzelfde geldt m.b.t. de privacy van verdachten en delinquenten.
- 9.3.12 Ook de privacy van rechtspersonen moet beschermd worden (b.v. bij concentratie van alle gegevens van de Kamers van Koophandel in een centrale computer).
- 9.3.13 Ten behoeve van het bedrijfsleven zijn zgn. handelsinformatiebureaus werkzaam. Deze brengen aan opdrachtgevers adviezen uit over eventueel te nemen financiële risico's. Ze bestrijken nagenoeg de totale Nederlandse handelsinformatiemarkt. Het werk van deze bureaus wordt beperkt door een erecode; het toezicht op de naleving van die erecode is opgedragen aan een raad van toezicht en tegen beslissingen van die raad kan beroep worden ingesteld bij een door de Nederlandse Vereniging van Handelsinformatiebureaus ingestelde beroepscommissie voor privacybescherming, welke in meerderheid uit buitenstaanders bestaat. Ondanks deze op zich te waarderen structuur, gaat de voorkeur van D'66 uit naar een wettelijke regeling voor deze bedrijfstak.

- 9.3.14 In verband met de toepassing van het inzage- en korrektierecht is het nodig dat voor iedere gegevensverzameling die betrekking heeft op natuurlijke- of rechtspersonen het eigendomsrecht op het bestand volstrekt duidelijk vastligt.
- 9.3.15 Een ieder die schriftelijk en gemotiveerd een verzoek indient tot correctie van in een registratiesysteem opgenomen en op de eigen persoon betrekking hebbende gegevens, dient schriftelijk van een eventuele afwijzing in kennis te worden gesteld. Het moet niet zo zijn dat men zelf uit het achterwege blijven van de correctie een afwijzing moet afleiden. Tot twee maanden na verzending van het bericht van afwijzing moet de betrokkene tegen één afwijzende beslissing op een verzoek tot correctie beroep kunnen aantekenen.
- 9.3.16 Naast het inzage- en korrektierecht vormen beveiligingsmaatregelen een onmisbare bijdrage aan een afdoende bescherming van de levenssfeer van natuurlijke- en rechtspersonen. Bij de in iedere privacywet onmisbare aanduiding van te nemen beveiligingsmaatregelen moet aansluiting worden gezocht bij de in elk informatieverwerkend proces te onderscheiden fasen van invoer, verwerking en uitvoer van gegevens. Daardoor kan voorkomen worden dat bij beveiliging alleen gedacht wordt aan de technische beveiliging.
- 9.3.17 Gegevens dienen zo min mogelijk buiten de betrokkenen om verzameld te worden. Bij het opvragen van gegevens dienen betrokkenen te vernemen of antwoorden eigenlijk wel verplicht is. Als gegevens van niet-openbare aard niet door de betrokkenen zelf zijn geleverd dienen ze het recht te hebben de bron te weten.
- 9.3.18 Diverse nieuwe elektronische media (b.v. viewdata systemen, elektronische tijdschriften) kunnen zowel een openbare functie hebben alsook voor vertrouwelijk gebruik worden aangewend (b.v. persoonlijke berichten, uitwisseling van commerciële gegevens, communicatie over nog niet voltooid onderzoek). Maatregelen zijn nodig om de vertrouwelijkheid van niet-openbare toepassingen te waarborgen.
- 9.3.19 Er zullen altijd bepaalde overgangsgebieden blijven tussen vertrouwelijke en openbare informatie. De vertrouwelijkheid kan van tijdelijke aard zijn (b.v. gedurende de tijd dat de desbetreffende informatie bijeengebracht wordt)

en kan tijdelijk voor een deel opgeheven moeten worden (b.v. onderzoek in opdracht van de overheid op toelaatbaarheid van nieuwe geneesmiddelen, bestrijdingsmiddelen, e.d.). De mate van openbaarheid kan door de eigenaar aan voorwaarden worden gebonden (b.v. geen commercieel gebruik van overigens openbare ledenlijsten van verenigingen). Gezien tegen de achtergrond van de technologische ontwikkelingen op informatiegebied dienen dergelijke overgangsgebieden goed in het oog gehouden te worden.

- 9.3.20 Elektronisch postverkeer (telepost) dient te zijn omgeven door goede wettelijke waarborgen, m.n. inzake de bescherming tegen uitlekken van de inhoud van verzonden stukken (zie ook 6.11.6). Onderzoek en gebruik van codes ter bescherming van de privacy van elektronische post dienen door de overheid bevorderd te worden.
- 9.3.21 Tegen het aftappen van internationale telecommunicatieverbindingen dienen zo sterk mogelijke waarborgen te worden geschapen.
- 9.3.22 Tot de informatietechnieken moeten ook de waarnemingstechnieken gerekend worden. Deze zijn eveneens in snelle ontwikkeling. Men denke aan luchtfotografie en andere vormen van "remote sensing" (zie ook 3.5.26), en aan waarnemingstechnieken bij gebouwen, langs wegen, e.d. Deze houden ook gevaaren in voor de bedreiging van de persoonlijke vrijheid.
- 9.3.23 De massamedia kunnen eveneens een onaantvaardbare inbreuk op de privacy maken. Er is een wettelijk rectificatierecht tegenover de Nederlandse omroep. Het onlangs door het parlement aangenomen, maar nog lang niet ingevoerde Boek 6 van het Ontwerp-Nieuw Burgerlijk Wetboek kent een algemeen rectificatierecht. Overwogen zou hiernaast nog kunnen worden de invoering van een recht op antwoord, d.w.z. niet alleen ter rechtzetting van onjuist weergegeven feiten maar ter rechtzetting van een onjuiste interpretatie van feiten. *
- 9.3.24 Ook het lastig gevallen worden (b.v. bij enquêtes, volkstelling) dient tot de inbreuken op de privacy te worden gerekend. Ondervragingen waarbij mensen worden lastig gevallen dienen altijd aan strikte regels te zijn gebonden. In gevallen waarin deelneming onvrijwillig is, moet in het openbaar zijn vastgesteld dat het lastig gevallen worden opweegt tegen de voordelen die medewerking aan het onderzoek aan de samenleving oplevert.

9.3.25 Het is mogelijk een computer geheel automatisch grote aantallen mensen op te laten bellen, waarbij gerichte vragen worden gesteld en de antwoorden worden geregistreerd. In de Verenigde Staten wordt hiervan gebruik gemaakt voor verkoopcampagnes; ook in een verkiezingscampagne is dit reeds toegepast. Dergelijke praktijken dienen in Nederland verboden te worden.

9.4 Overige wetgeving

9.4.1 Er is dringend behoefte aan een kaderwet inzake het gebruik van de bestaande en toekomstige publieke informatiekanaalen, waaronder kabelnetten en communicatiesatellieten. Een steeds groter deel van de Nederlandse woningen is aangesloten op een kabelnet. Deze kabelnetten kunnen aan elkaar gekoppeld worden. Kabels hebben een veel groter capaciteit dan de bestaande etherkanalen. Dat wordt nog veel meer het geval wanneer straks de glasvezel de koperen kabeldraad gaat vervangen. Een enkele glasvezel ter dikte van een mensenhaar kan duizenden uitzendingen van informatie tegelijkertijd verwerken en men kan honderden haardunne glasvezels bundelen in één kabel.

9.4.2 De introductie van viewdata (o.a. Viditel) is nog slechts het begin van het tweerichtingsverkeer van informatie via elektronische media, tussen de huiskamer en gecomputeriseerde gegevensbestanden. De technologie om van het televisietoestel een computerterminal te maken, die bediend wordt via de gewone telefoonlijn, bestaat reeds. Deze ontwikkeling zal door adequate overheidsmaatregelen en wetgeving begeleid moeten worden.

9.4.3 Er is behoefte aan een betere bescherming van gebruikers van computers. Te vaak wordt er apparatuur gekocht die niet kan worden gebruikt. Zeker nu de computer financieel bereikbaar is geworden voor kleine bedrijven en er ook in de privé-sektor een groeiende markt mag worden verwacht, groeit de behoefte aan zowel een voor iedereen toegankelijk adviesorgaan als een betere bescherming van de computerconsument.

9.4.4 De bestuurlijke automatisering in Nederland - een belangrijk element van de informatie-infrastructuur van ons land - vergt een kaderwet.

9.4.5 Het vrije gebruik van Euronet (een Europees informatienetwerk, via de P.T.T.'s in de landen van de Europese Gemeenschap) en van nationale informatie-netwerken (datatransmissienetwerken) dient door wettelijke waarborgen te worden omgeven. Deze dienen zowel het beschikbaar maken

als het gebruik van informatie via dergelijke telecommunicatienetwerken te betreffen. Ook zullen er duidelijke beroepsprocedures moeten zijn voor degenen die zich door een datatransmissienetwerk-eigenaar of -exploitant onjuist behandeld voelen.

9.4.6 Nederland dient spoedig over te gaan tot ratificatie van de reeds uit 1961 daterende Conventie van Rome. Deze conventie beoogt aan uitvoerende kunstenaars, producenten van fonogrammen en zendorganisaties met betrekking tot hun prestaties een aan het auteursrecht naburig absoluut recht toe te kennen. Vervolgens moet worden bestudeerd of en hoe in het verlengde hiervan aan uitgevers een eigen uitgeversrecht kan worden toegekend.

9.4.7 De eigendom van regionale kabelnetten is nu nog gespreid (gemeenten, PTT, particulier bedrijf). Wanneer tot verdere integratie van regionale netten wordt overgegaan, met als doel te komen tot een aaneengesloten landelijk net, zal mogelijk worden geprobeerd de eigendom in één hand te krijgen. Dit mag niet gebeuren zonder dat over de eigendom van de kabelnetten een fundamentele discussie heeft plaatsgevonden en het parlement daarop de nodige besluiten heeft genomen. Vooralsnog gaat onze voorkeur er naar uit de eerste verantwoordelijkheid voor de kabelnetten bij de gemeenten te laten liggen.

De zogenaamde kabelnotitie van de minister van CRM is een uiting van het ontbreken van een voortvarend beleid. De realiteit is dat binnen enkele jaren satelliet-tv-uitzendingen kunnen worden verwacht. Daarvoor zullen procedure en technische regelingen moeten worden getroffen. De pogingen van CRM om greep te hebben op de inhoud van de informatiestromen worden afgewezen.

10 INRICHTING VAN EEN NATIONAAL INFORMATIEBESTEL OP OVERHEIDSNIVEAU

10.1 Algemeen

10.1.1 In een nationaal informatiebestel zijn in z'n algemeenheid te onderscheiden: beleidsvoering, beleidsvoorbereiding, onderzoek, en (decentrale) uitvoering, gepaard aan een (gebundeld) beheer.

10.2 Beleidsvoering

10.2.1 Het Nederlands staatsbestel is in belangrijke mate vertikaal georganiseerd (vakministeries). Een informatiebeleid vraagt overwegend om een horizontale aanpak (door een groot aantal andere beleidsterreinen heen). Daarvoor is een afzonderlijk bewindspersoon nodig. Deze behoefte wordt gevoeld door diverse groeperingen in de samenleving. Al naar gelang het zwaartepunt van hun belangen, worden verschillende ministeries aangeduid voor het behartigen van de coördinerende functie. Bij D'66 leeft de wens het huidige ministerie van CRM te doen opheffen en wel om meer dan één reden. (Zie het rapport "Kunst in de samenleving" van de Stichting Wetenschappelijk Bureau D'66). Bij de dan nodige herverdeling van taken, zou bijvoorbeeld een ministerie van Informatie, Media en Cultuur kunnen ontstaan.

10.2.2 Op de achtergrond speelt hier het algemene vraagstuk van de meest wenselijke hoofdstructuur van de Rijksdienst (commissie Vonhoff). Er zijn meerdere horizontale aandachtsgebieden waarvoor coördinerende bewindslieden nodig geacht worden. Bezinning is nodig over een structuur met een beperkt aantal kernministers (kernkabinet) aangevuld met een groter aantal vakministers. Deze constructie die in diverse andere westerse landen bestaat, dient ook in Nederland bespreekbaar te zijn.

10.2.3 Aangenomen moet worden dat een algemene aanpassing van de Rijksdienst nog veel tijd zal vergen. Het duurt te lang indien met invoering van een afzonderlijk bewindspersoon voor het informatiebeleid gewacht gaat worden tot duidelijk is wat zijn of haar uiteindelijke plaats zal zijn binnen het kabinet. Voor de korte termijn (volgende kabinetsperiode), pleiten we - als tussenmaatregel - voor ten minste een staatssecretariaat voor het informatiebeleid, onder te brengen op het ministerie van Algemene Zaken, direkt onder de minister-president.

- 10.2.4 Onder voorwaarde van een goede coördinatie met andere onderdelen van het informatiebeleid kunnen diverse lopende overheidstaken op informatiegebied zonder al te groot bezwaar vooralsnog blijven onder de zorg van het ministerie waaronder ze thans vallen (zie ook 2.1.3 en 2.2.1). Er zijn echter uitzonderingen. De inventarisatie van in Nederland beschikbare informatie en het ondersteunen van de ontwikkeling van een informatie-economie zijn tot de taken van het staatssecretariaat te rekenen. Hetzelfde geldt voor de taken welke de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken thans heeft als coördinerend bewindsman voor de (geautomatiseerde) informatievoorziening bij de overheid en de privacy-aspekten. De PTT is in wezen een informatie-overdracht industrie en zou wellicht beter bij het staatssecretariaat voor het informatiebeleid kunnen worden ondergebracht (en de postbank bij het ministerie van Financiën). De wetenschappelijke informatievoorziening, alsmede de eerste verantwoordelijkheid voor de aanpassing van enige bestaande wetgeving en de ontwikkeling van nieuwe specifieke wetgeving voor de informatievoorziening zou naar het nieuwe staatssecretariaat moeten worden verlegd. Mogelijk zou ook het mediabeleid moeten worden overgebracht (zie ook sectie 2.4), omdat verwacht mag worden dat de grens tussen mediabeleid en informatiebeleid zich verder naar het laatste toe zal verleggen; lokale en regionale kabelnetten en regionale omroep zijn een zaak van informatie, en niet van welzijn.
- 10.2.5 De ervaringen, opgedaan met de (als zodanig maar beter op te heffen ?) ministerspost voor Wetenschapsbeleid, leren dat een staatssecretariaat voor het informatiebeleid zal moeten kunnen beschikken over een redelijk eigen budget, duidelijke bevoegdheden en een adequate personele bezetting.
- 10.2.6 Wanneer het staatssecretariaat voor het informatiebeleid enige tijd (b.v. een volle kabinetsperiode) heeft gefunctioneerd en het informatiebeleid enigszins vorm heeft gekregen, dient na een goede evaluatie te worden beslist of deze taak een ministerspost met een eigen departement verdient. Deze beslissing zal dan moeten worden genomen; ook als over de reorganisatie van de Rijksdienst in het algemeen dan nog steeds niet beslist kan worden. Indien tot instelling van een afzonderlijk departement wordt overgegaan, verdient het ernstig overweging om dit, naast de onder 10.2.4 genoemde taken, de eerste verantwoordelijkheid te geven voor het totale mediabeleid, alle archief- en bibliotheekwerk, en de openbaarheid van overheidsinformatie. Overigens willen we ook dan de mogelijkheid open laten dat de

minister voor het informatiebeleid tevens met andere dan specifieke informatiezaken wordt belast.

10.2.7 Een interdepartementale coördinatiecommissie voor het informatiebeleid zal in het leven moeten worden geroepen. Deze zal, onder meer, ook ieder jaar een belangrijke bijdrage moeten leveren tot de voorbereiding van de stukken die aan het parlement worden voorgelegd in het kader van de begrotingsbehandeling. Daaruit zal moeten blijken hoe in de praktijk aan een samenhangend informatiebeleid vorm wordt gegeven.

10.3 Beleidsvoorbereiding

10.3.1 Gelet op het benutten van in de samenleving aanwezige deskundigheid en op inspraak vanuit belanghebbende groepen uit de samenleving, dient, ter ondersteuning van de beleidsvoorbereiding, een Raad van Advies voor het Informatiebeleid tot stand te worden gebracht, met een zo breed mogelijk werkkerrein. Het Nederlands Orgaan voor de Bevordering van de Informatieverzorging (NOBIN) kan mogelijk (grondig) worden omgevormd tot het bureau van deze Raad. De Raad zal rapporteren aan de minister of staatssecretaris voor het informatiebeleid. De Raad staat horizontaal naast raden als de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid (RAWB) en de Sociaal-Economische Raad (SER). Onder de Raad zouden, vertikaal, moeten ressorteren de Bibliotheekraad, Archiefraad, Persraad, Omroepraad en PTT-raad. Daarnaast dienen relaties te worden gelegd met commissies binnen de rijksoverheid, zoals de Permanente Commissie voor Overheidsdocumentatie (PCOD), Permanente Commissie voor Post en Archiefzaken (PCPAZ), de Bestuurlijke Overlegcommissie voor Overheidsautomatisering (BOCO) en de Adviescommissie voor Overheidsorganisatie en -automatisering (AO). Een duidelijke werkrelatie moet ook worden gelegd tussen de Raad van Advies voor het Informatiebeleid en het onder 10.5 genoemde beheersinstituut. Samenwerking kan worden gezocht met stichtingen, zoals de Nederlandse Organisatie voor Informatica (NOVI), het Nederlands Normalisatie Instituut (NNI) en de Nederlandse Classificatie Stichting (NCS), voornamelijk als aan dragers van informatie over informatie, alsmede met de Raad van Advies voor Bedrijfsinformatie van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden. De werkzaamheden van de Adviescommissie Nationale Coördinatie Informatievoorzieningen (ANCI) van het NOBIN kunnen door de Raad van Advies voor het Informatiebeleid worden overgenomen. *

10.3.2 Gelet op de hierboven nader uitgewerkte voorkeur voor een breed opgezet adviesorgaan, acht D'66 het niet zinvol dat verdere uitvoering wordt gegeven aan het voornemen van de minister voor Wetenschapsbeleid om een onafhankelijke adviesraad voor de wetenschappelijke en technische informatieverzorging in te stellen.

10.3.3 De relaties tussen de Raad van Advies voor het Informatiebeleid en het hierna te noemen beheersinstituut (sektie 10.5) dienen formeel geregeld te worden, voor beide richtingen.

10.4 Onderzoek

10.4.1 Voor onderzoek moet vooral worden gedacht aan bestaande en eventueel verder op te richten onafhankelijke instellingen (zie sectie 4.5 en punt 3.4.13 in deze nota).

10.5 Uitvoering en beheer

10.5.1 Waar mogelijk wordt de voorkeur gegeven een decentrale uitvoering van informatieactiviteiten door bestaande instellingen. Een bundeling vanuit het bestaande, en samenwerking, zijn echter wel nodig. Om hierbij vanuit de overheid niet het inzicht en overzicht te verliezen is inschakeling van een beheersinstantie gewenst.

10.5.2 Bij de term beheer moet in dit verband niet primair worden gedacht aan financiële administratie, maar aan het bijeenbrengen van informatie over de uitvoering van informatieactiviteiten. Deze informatie zal betrekking hebben op de middelen, de kwaliteit, de doelmatigheid, en de samenhang met andere activiteiten. Bij het bijeenbrengen van deze informatie spelen overleggroepen (resp. adviesgroepen) die zijn samengesteld uit zoveel mogelijk bij de uitvoering betrokken groeperingen een belangrijke rol. Met het oog op het gevoerde en te voeren beleid wordt deze informatie doorgegeven aan de betrokken ministeries en beleidsadviserende organen.

10.5.3 Bij een verdere uitwerking van deze bestuurlijke constructie lijkt het nuttig een dergelijk beheersinstituut tevens te benutten bij de democratische controle op het handelen van de overheid. Dit is bijvoorbeeld mogelijk door een relatie te leggen met de Algemene Rekenkamer en door het parlement toegang tot de verzamelde - en eventueel in opdracht te verzamelen - informatie te geven. Dit laatste zou mogelijk geregeld kunnen worden in een beginselenwet voor de informatievoorziening. *

- 10.5.4 Ervaring wijst uit dat er tevens behoefte is aan een instituut dat een belangrijke functie kan vervullen bij grensoverschrijdende informatieactiviteiten (zie 6.12.3, alsmede hoofdstuk 8). Door coördinatie van internationale afspraken, bundeling van administratieve handelingen en afstemming van dienstverlening van buitenlandse organisaties op onze nationale infrastructuur, kan de toegankelijkheid van informatie worden vergroot, de efficiency worden gediend en bovendien veelal enige ruimte worden veilig gesteld voor het voeren van een beleid in Nederland dat op onze specifieke nationale eigenaardigheden is afgestemd. In dit verband worden wel de termen nationaal focus en nationaal agentschap gebruikt.
- 10.5.5 Zowel het beheersinstituut als het nationaal agentschap zouden kunnen worden opgebouwd uitgaande van de bestaande COBIDOC (zie 6.12.3). Onze voorkeur gaat er naar uit waar mogelijk beheer en uitvoering te scheiden. Het beheersinstituut werkt allereerst ten behoeve van de overheid en overheidsorganen; het nationaal agentschap dient ook anderen. Gelet op deze overwegingen kan het best aan twee instellingen worden gedacht, die beide rechtspersoon zijn. De veelzijdige relaties van het beheersinstituut maken het noodzakelijk dat deze relaties goed worden vastgelegd en het instituut voldoende zelfstandigheid bezit. Ook moeten duidelijke regels worden gesteld voor de behandeling van gegevens die als vertrouwelijk moeten worden gekenmerkt (b.v. commerciële gegevens waar concurrenten geen inzicht in mogen hebben).
- 10.5.6 Een gelijksoortige situatie als genoemd onder 10.5.4 doet zich voor op het terrein van het mediabeleid, namelijk bij het aanbod van radio- en t.v.-programma's van buiten onze grenzen aan zendgemachtigden. Ook hier zou mogelijk te denken zijn aan een nationaal focus constructie. Een nationaal focus voor aankoop zowel als verkoop van radio- en t.v.-programma's zal evenmin als soortgelijke constructies op andere terreinen een dwingend karakter mogen hebben. Het zal moeten functioneren op grond van internationale afspraken en op voordelen die het gebruik meebrengt voor de buitenlandse zender, b.v. verspreiding van programmeergegevens. In dit kader zouden dan ook afspraken moeten kunnen worden gemaakt over regels voor reclame e.d.

11 SAMENVATTING VAN BELANGRIJKSTE BELEIDSPUNTEN

11.1 Naar een informatiebeleid

11.1.1 Onze samenleving ontwikkelt zich van een industriële maatschappij naar een steeds meer op informatie gebaseerde samenleving. Vooral de zich voortdurend vernieuwende informatietechniek is een krachtige motor van vele veranderingen. Deze grijpen zo sterk in de samenleving als geheel in, dat een overheidsoptreden op velerlei terreinen en diverse manieren noodzakelijk is. De laatste jaren is steeds duidelijker gebleken dat informatiebeleid veel meer onderwerpen omvat dan de bescherming van de privacy, welke één van de eerste centrale thema's is geweest waarmee een informatiebeleid werd geassocieerd.

11.1.2 Informatiebeleid heeft betrekking op in principe alle situaties waarin sprake is van vergaren, verwerken en/of distribueren van informatie. Het heeft te maken zowel met gebieden van informatievoorziening die al bestaan of die opgebouwd worden als met ontwikkelingen die er aan zitten te komen. Dit alles houdt in dat onder de noemer informatiebeleid een aantal beleidsvormen, -aspecten en niveaus worden bijeengebracht die nauwelijks onder één noemer te verzamelen zijn. Hooguit kan dus het begrip informatiebeleid gehanteerd worden als een verzamelbegrip en hooguit kan in het informatiebeleid gestreefd worden naar samenhang tussen het vele en velerlei beleid dat met die ene naam wordt aangeduid. Daartoe is het nodig dat over een breed front het informatiebeleid wordt doorgesproken, dat doelen worden geformuleerd, dat keuzes worden gemaakt en voorwaarden worden geschapen. In hoeverre de gewenste samenhang binnen het informatiebeleid ook in werkelijkheid afdoende kan worden gerealiseerd zal de tijd moeten leren. In ieder geval is het dringend gewenst de randvoorwaarden te formuleren waarbinnen een informatiebeleid vorm moet krijgen. Om het beleid nader in te vullen moeten instrumenten worden gebruikt als planning, wetgeving, coördinatie, financiële steun en controle. Voorop moet voortdurend staan de zorg voor de mens en wat die nodig heeft. Technische ontwikkelingen mogen niet doorslaggevend zijn in het uitwerken van een informatiebeleid en in de manier waarop een informatiesamenleving wordt georganiseerd.

11.2 Uitgangspunten van beleid

11.2.1 Het informatiebeleid moet zich toespitsen o.m. op aanpassing van zowel de informatie als de informatietechnieken aan de mens (in plaats van

omgekeerd), bevorderen van zo veel mogelijk openbaarheid; rechtsbescherming t.a.v. vertrouwelijke informatie; democratische controle op de informatiekkanalen; op het tegengaan dat essentiële onderdelen van een informatiesysteem zich in één hand bevinden; het voorkomen van sterke concentraties van macht en van monopolievorming; het beschermen van de rechten van minderheden; het scheppen van arbitrage- en beroepsmogelijkheden; het garanderen van de toegankelijkheid van de informatiekkanalen (aan verzend- en ontvangstzijde) voor alle maatschappelijke groeperingen; het stimuleren van industriële innovatie en bevorderen van werkgelegenheid; en het goed volgen van andere organisatorisch-maatschappelijke processen, zodat ontwikkelingen op elkaar afgestemd kunnen worden.

11.2.2 Het informatiebeleid moet vorm krijgen in samenspel van overheid, wetenschap en techniek, bedrijfsleven en consument. Over de rechten en plichten van zowel de overheid als van niet-gouvernementele instanties moet duidelijkheid bestaan. Alle maatschappelijke participanten moeten hun onderlinge verantwoordelijkheden herzien.

11.2.3 Een inventarisatie van het terrein van de informatievoorziening geeft te zien dat er heel veel valt te doen. De meeste zaken kosten geld. De financiële konsekventies voor de overheid van hetgeen aan beleidswensen naar voren wordt gebracht moeten worden uitgewerkt en de mate van urgentie van die wensen dient nader te worden vastgesteld, waarna een prioriteitenlijst moet worden opgesteld.

11.3 Informatie: recht en macht

11.3.1 De vrijheid van meningsuiting is in de grondwet vastgelegd. Niet iedereen heeft echter evenveel mogelijkheden om die in de praktijk uit te oefenen (b.v. al of niet beschikking hebben over media). De consument heeft ook een recht op vrijheid van meningsvorming. Meningsuiting en meningsvorming stellen beide hun eigen eisen. Dit kan tot spanningen leiden, die van beide zijden met de nodige soepelheid moeten worden aangepakt.

11.3.2 Geconcentreerd bezit van informatie is een instrument van macht. Nieuwe technische middelen enerzijds en toenemende complexiteit van organisaties anderzijds, leiden ertoe dat de neiging ontstaat steeds meer informatie centraal te gaan beheren. Dit dreigt te leiden tot ongewenste machtsconcentraties, ook bij de overheid zelf. Dezelfde technische middelen bieden

evenwel ook mogelijkheden tot decentralisatie. Hier moeten politieke keuzes gemaakt worden. D'66 kiest principieel voor decentralisatie. Als centralisatie nodig wordt geacht moet die noodzaak eerst worden aangetoond.

11.4 Organisatie van het informatiebeleid

- 11.4.1 Voorzover de overheid zich op dit moment met informatiezaken bezighoudt, gebeurt dat versnipperd over vele departementen en wetten. De opzet van een zo veel mogelijk samenhangend informatiebeleid is een noodzakelijke voorwaarde voor het uitbouwen van een open samenleving en het bevorderen van het economisch- en maatschappelijk welzijn van zowel groepen als individuen. Een belangrijk kenmerk van een samenhangend beleid is dat dit niet in de eerste plaats vanuit wet of regeling wordt gevoerd, maar de op te lossen maatschappelijke problematiek tot uitgangspunt neemt. De regering zal met spoed een nota met uitgangspunten voor het te voeren informatiebeleid aan de Tweede Kamer ter behandeling moeten voorleggen.
- 11.4.2 Gezien de veelheid en de ingewikkeldheid van nieuwe problemen op het onontgonnen informatieterrain, pleiten wij voor een eigen bewindsman/vrouw voor het informatiebeleid met een eigen begroting en de bevoegdheden om een beleid ook te doen uitvoeren. Dit beleid dient decentraliserend te zijn. De in de eerste zin geuite wens sluit overigens niet uit dat de bedoelde bewindsman/vrouw ook nog met andere taken kan worden belast.
- 11.4.3 Een interdepartementale coördinatiecommissie voor het informatiebeleid zal ieder jaar een belangrijke bijdrage moeten leveren tot de voorbereiding van de stukken die in het kader van de begrotingsbehandeling aan het parlement worden voorgelegd. Daaruit zal moeten blijken hoe in de praktijk aan een samenhangend informatiebeleid vorm wordt gegeven.
- 11.4.4 Bij de voorbereiding en nadere uitwerking van nieuw beleid op het hele terrein van de informatievoorziening zijn inspraak vanuit de samenleving en het gebruiken van aanwezige deskundigheid van groot belang. Die kunnen gekanaliseerd worden door, bij voorbeeld, een op te richten Raad van Advies voor het Informatiebeleid. De uitvoering van het beleid zal zo veel mogelijk gedecentraliseerd moeten gebeuren, maar de centrale overheid moet wel het nodige inzicht en algemene overzicht behouden. Daarbij kan een beheersinstituut van nut zijn, dat ondersteund wordt door rap-

portage- en overleggroepen waarin bij de uitvoering betrokken groeperingen een plaats hebben. Organen die door de overheid worden ingesteld dienen duidelijke taken te hebben, efficiënt te zijn, zo openbaar mogelijk te functioneren, goed en gecoördineerd samen te werken en gecontroleerd te kunnen worden. Het vermogen om samenhang aan te brengen bleek tot dusver niet erg groot te zijn (men denke aan NOBIN, COBIDOC, BOCO, SOAG).

11.4.5 De informatietechnologie is in de huidige fase een technologie die vooral veranderingen teweegbrengt. Daardoor zal het informatiebeleid de neiging hebben weg te groeien uit bestaande structuren, wetten en verordeningen. Zo is het bij voorbeeld de vraag of de jaren geleden bedachte Centrale Personen Administratie (CPA) in de huidige situatie nog wel nodig is; met de moderne informatietechnologie is een personenadministratie ook decentraal mogelijk.

11.4.6 Onderzocht moet worden of een algemene beginselenwet op de informatievoorziening realiseerbaar is; andere algemene wetgeving en regelingen op deel-terreinen van het informatiegebied zouden daarop kunnen worden geënt en daaraan kunnen worden getoetst. Knelpunten en hiaten in de wetgeving op informatiegebied moeten snel worden opgespoord en weggewerkt. Vooral de ontwikkelingen in de informatietechniek maken het noodzakelijk dat allerlei bestaande wetten regelmatig worden bijgesteld. Het treffen van regelingen voor onderdelen van het informatiegebied binnen wetten die verder op andere beleidsterreinen betrekking hebben, dient zo veel mogelijk vermeden te worden.

11.5 Bescherming van de privacy

11.5.1 D'66 hecht veel waarde aan de bescherming van de privésfeer. Er moet op dit terrein snel een kaderwet komen, die - mede gelet op technische ontwikkelingen - centraal of decentraal ingevuld kan worden. Regelingen zijn nodig, t.a.v. openbare registers van bestanden met niet-openbare gegevens, het recht van inzage, afschrift en wijziging van eigen persoonsgegevens, tegengaan van bepaalde koppelingen van gegevensbestanden en toezicht (inclusief behandeling van klachten) door een onafhankelijk lichaam, dat op democratische wijze samengesteld en gecontroleerd wordt.

11.5.2 De zorg voor de privacy is niet pas ontstaan met de opkomst van geautomatiseerde informatiesystemen, maar automatisering heeft de vraagstukken

op dit gebied wel groter en dringender gemaakt. Het is van het grootste belang dat de mensen zich individueel en kollektief in een informatie-samenleving vrij kunnen blijven voelen. Een systematische inventarisatie van alle gebieden waarop zich privacyproblemen kunnen voordoen is zeer gewenst. Deze moet snel gevolgd worden door het treffen van passende maatregelen. De inventarisatie zal regelmatig moeten worden geactualiseerd en de maatregelen moeten worden geëvalueerd en aangepast.

11.6 Economische en sociale zaken

- 11.6.1 Een samenhangende informatie-economie moet worden ontwikkeld. Voor verlangde informatie zal een realistische prijs moeten worden betaald, maar door subsidies moet de overheid basisvoorzieningen, zoals bibliotheken garanderen. Mensen moeten zich individueel en als groepen zo goed mogelijk kunnen informeren. De doorstroming van informatie vanuit het wetenschappelijk en technisch onderzoek naar beroep en bedrijf (daaronder nadrukkelijk begrepen het midden- en kleinbedrijf) moet beter worden.
- 11.6.2 De informatie-industrie is een groeiende bedrijfstak. Die groei verdient ondersteuning door de overheid. Het is van het grootste belang dat een goede, samenhangende infrastructuur voor de informatievoorziening tot stand komt. Het innovatiebeleid moet onder meer op de informatie-industrie worden gericht; menselijke creativiteit worden bevorderd. Voor de verdere ontplooiing van de technische sektor van een nationale informatie-industrie is een breed draagvlak nodig. Het aankoopbeleid van de overheid kan daarbij een "gidsrol" vervullen. Projekten in opdracht van de overheid, waarbij risicodragende investeringen nodig zijn, moeten door de overheid veel meer in samenwerking met het bedrijfsleven worden opgezet, zodat de informatie-industrie extra kennis en ervaring kan opdoen. Grote projekten moeten zo veel mogelijk in kleinere eenheden worden opgedeeld; deze kunnen door de mens beter worden overzien en maken de kans op gunstige resultaten groter.
- 11.6.3 Niet alleen wordt informatietechnisch steeds meer mogelijk, ook de informatiebehoefte laat een voortdurende groei zien. Het is zelfs zo dat naar gelang er meer verandert, de mensen versneld meer informatie verlangen; onzekerheid geeft een extra vergroting van de vraag naar informatie. De werkzaamheden van bedrijven en instellingen die informatie bundelen, vermengvuldigen en verspreiden moeten goed op elkaar worden afgestemd. Er

zijn weliswaar allerlei argumenten te formuleren voor het inrichten van openbare gegevensbestanden en databanken, die via telecommunicatiekanalen geraadpleegd kunnen worden, maar we kunnen daardoor, bij voorbeeld, een pluriforme pers en een goede boekhandel niet missen. Diensten op de terreinen van collectievorming, opslag en ontsluiting, en verwijzing en verschaffing van informatie (b.v. bibliotheken, attenderings- en documentatiediensten) kunnen desgewenst in een informatiecentrum bijeengebracht worden. Samenwerking moet worden bevorderd, concurrentie tussen gesubsidieerde instellingen en machtsconcentratie moeten worden vermeden.

- 11.6.4 Er zullen grote verschuivingen optreden op de arbeidsmarkt, welke door de overheid dienen te worden begeleid. Het verwerven van nieuwe delen van de informatiemarkt moet gaan voor het verdedigen van traditionele bedrijvheden die binnen de huidige Nederlandse verhoudingen zich nauwelijks meer kunnen handhaven. Een automatiseringsheffing wordt afgewezen, als zowel ongewenst als onuitvoerbaar. Indien aan de invoering van nieuwe technieken voorwaarden moeten worden verbonden, kan dat beter gebeuren met een stelsel van ge- en verboden. Niet meedoen in de automatisering zal meer arbeidsplaatsen kosten dan wél meedoen. De mogelijkheden voor nieuwe werkgelegenheid op informatiegebied mogen niet worden onderschat. Te wijzen valt op de ontwikkeling van een veelheid aan nieuwe en verbeterde goederen, nieuwe vormen van dienstverlening en op een verschuiving van algemeen gerichte informatievoorzieningen naar voorzieningen die meer specifiek afgestemd zijn op de vraag die leeft bij individuele mensen en groepen. Een evenwichtige benadering van de mogelijkheden, beperkingen en moeilijkheden van de kantoorautomatisering is nodig; de bedreiging van de omvang en kwaliteit van bestaande werkgelegenheid is daar voor de komende jaren het grootst. Bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de ontwikkeling en produktie van nieuwe hulpmiddelen voor gehandicapten.
- 11.6.5 Beter onderzocht moet worden hoe mensen informatie en allerlei voorzieningen op informatiegebied het gemakkelijkst en nuttigst kunnen gebruiken; hoe deze - zoals dat tegenwoordig heet - "gebruikers-vriendelijk" kunnen worden gemaakt. Meer onderzoek is ook nodig om de informatie-industrie en de dienstensektor te versterken. De overheid moet onderzoek op het gebied van de informatietechnieken bevorderen, en mede leiding geven aan het toepassen van de resultaten daarvan. Gezocht moet tegelijkertijd worden naar indicatoren die voldoende gevoelig zijn om maatschappelijk

gewenste of ongewenste ontwikkelingen in een zo vroeg mogelijk stadium te onderkennen, waaronder vooral die welke samenhangen met de voortschrijdende informatica; daarmee kan dan weer in het overheidsbeleid en door de partikuliere sektor rekening worden gehouden. Nauwkeurig omschreven aspectenonderzoek ("technology assessment") moet worden bevorderd.

- 11.6.6 Stimulerende aandacht van de overheid voor normalisatie op veel deel-terreinen van het informatiegebied is gewenst; normalisatie mag echter niet tot verstarring leiden.

11.7 PTT

- 11.7.1 De enorme toevloed van nieuwe technische mogelijkheden op informatiegebied, stelt o.m. de vraag aan de orde of de monopoliepositie van de PTT en het in één verband bijeen houden van de groeiende verscheidenheid aan dienstverleningen gehandhaafd moeten blijven. Vermeden moet in elk geval worden dat het beschikken over het informatiebestand in dezelfde handen raakt als het beheer van de informatiekkanalen.

11.8 De eigen informatie van de overheid

- 11.8.1 Openbare overheidsinformatie moet zo openbaar mogelijk zijn. De verantwoordelijkheden voor het produceren van informatie en voor het verrichten van diensten op informatiegebied moeten bij de overheid zo veel mogelijk gescheiden zijn.
- 11.8.2 Een duidelijk geformuleerd, samenhangend en goed doorzichtig beleid is gewenst inzake de automatisering van informatie bij de diverse overheden. Centralistische tendenzen moeten worden tegengegaan. Aanbevolen wordt automatiseringsprojecten vooraf te laten gaan en ook verder te laten begeleiden door een breed opgezette Effekt Rapportage Informatie Automatisering. Dit mede gelet op de mogelijkheid dat de automatisering van bestuurlijke informatie ongewenste concentratie van gegevens en ondoorzichtigheid in de hand werkt. In de prioriteitstelling moet dienstverlening aan het ambtelijk apparaat, aan bestuurders en aan de burgers goed worden afgewogen; het mag niet zo zijn dat de ambtenaar veelal aan het begin en de burger pas aan het eind aan bod komt.
- 11.8.3 De horizontale en vertikale informatiestromen tussen de overheden moeten zó worden opgezet en geleid dat de bestuurskracht van gemeenten en pro-

vincies wordt vergroot, en toch de rijksoverheid het algemene overzicht niet verliest. Om er tegen te waken dat het rijk toch nog te veel informatie en invloed naar zich toetrekt, moet de autonomie van lagere bestuursorganen wettelijk beter vastgelegd worden.

11.9 Informatie en onderwijs

11.9.1 Het onderwijs zal snel en beter moeten gaan inspelen op het feit dat de nieuwe informatietechnieken de wereld waarin de leerlingen straks gaan functioneren, ingrijpend veranderen. Scholing - ook van onderwijsgeevenden - in het opsporen, selekteren, beoordelen, vormgeven en gebruiken van informatie moet geïntegreerd worden in alle vormen van onderwijs en vooral ook in het tweede-kans onderwijs, en in nascholingsprojecten. Alleen dan bestrijden we de ongelijkheid van kansen die anders voortvloeit uit het verschil in handigheid bij het gebruik van informatiekanaalen.

11.9.2 Wil Nederland de nieuwe kansen die de informatie-industrie aan werkgelegenheid kan bieden goed benutten dan moet haast worden gemaakt met het opleiden van voldoende mensen in de informatica. Deze zullen technische kennis dienen op te doen, maar ook op de hoogte moeten worden gebracht met bedrijfskunde, bestuurskunde en de gedragswetenschappen. Grote aandacht moet ook worden besteed aan opleidingen in het overdragen van informatie, waaronder vooral aanvullende trainingen voor degenen voor wie informatieoverdracht een onderdeel is van hun dagelijkse werkzaamheden.

11.9.3 De nascholing van mannen zowel als vrouwen die in veel werkkringen noodzakelijk zal worden, o.a. door het invoeren van nieuwe informatietechnieken, moet benut worden om achterstanden van vrouwen ten opzichte van mannen te verkleinen en het onderscheid tussen typisch mannelijke en typisch vrouwelijke werkzaamheden te doen afnemen. Bij nieuwe beroepen, welke in de informatie-industrie ontstaan, moet van het begin af aan vermeden worden dat dit onderscheid ingang vindt.

11.10 Nationale inventarisatie

11.10.1 Iedereen dient op betrekkelijk eenvoudige wijze te weten te kunnen komen welke bronnen van informatie beschikbaar zijn en hoe daartoe toegang te krijgen valt. Er is echter geen goed overzicht van de nationaal totaal aanwezige informatie. Waardevolle informatie wordt onvoldoende bewaard;

vooral veel beeld- en geluidmateriaal is door versnippering van archivering verloren gegaan. We bepleiten daarom spoedige instelling van een Nationale Bibliografie, een Depot van Nederlandse Publikaties, een Nationaal Beeld- en Geluidarchief en een Nationaal Documentatiecentrum voor de Fotografie. Ook inventarisatie van alle in computergeheugens opgeslagen gegevensbestanden is vereist. Lacunes en achterstanden op informatiegebied moeten worden opgespoord en zo mogelijk opgevuld.

11.11 Internationaal informatiebeleid

11.11.1 Uitgangspunt bij internationale (waaronder Europese) samenwerking moet zijn, dat alleen internationaal geregeld of uitgevoerd wordt wat landelijk niet goed te regelen of uit te voeren is. Dat geldt b.v. voor besluiten over satellieten, bepaalde overdrachtstarieven, aspecten van privacy-wetgeving en voor de harmonisatie zowel als uitbouw van de auteursrechtwetgeving. Het verkeer van openbare informatie over grenzen heen mag niet belemmerd worden. Speciale voorzorgen moeten worden getroffen wanneer vertrouwelijke informatie over de landsgrenzen heen wordt getransporteerd of verwerkt, want de mate van privacy en beveiliging van deze gegevens kan in een ander land minder zijn dan in het eigen land. De informatie-bedrijfssector dient voorwerp te zijn van een speerpuntenbeleid in de buitenlandse handelsbetrekkingen.

11.11.2 Hulp aan de Derde Wereld moet grote aandacht hebben (b.v. in de vorm van verbetering van hun infrastructuur voor de informatievoorziening, aanbieden van onderwijsfaciliteiten, verschaffen van informatie). Automatisering in de hoog ontwikkelde landen kan grote gevolgen hebben voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de ontwikkelingslanden.

REGISTER

De verwijzingen zijn naar de nummers van de afzonderlijke artikelen, zoals deze overal in de kantlijn van deze nota staan vermeld. Verwijzingen naar een geheel hoofdstuk of naar een gehele sectie van een hoofdstuk worden met streepjes aangeduid (b.v. 3.-. of 3.3.-).

- Aankoopbeleid van de overheid, 3.5.20, 11.6.2
- Adviescommissie Nationale Coördinatie Informatievoorzieningen, 10.3.1
- Adviescommissie voor Overheidsorganisatie en -automatisering, 2.1.3, 10.3.1
- afschrift, recht van, 11.5.1
- Algemene Zaken, ministerie van, 2.1.3, 10.2.3
- Archiefraad, 10.3.1
- archieven, 2.1.3, 4.3.1, 4.3.2, 6.1.2, 6.4.13, 6.5.4, 6.8.-, 10.2.6, 11.10.1
- aspectenonderzoek, 3.4.10, 11.6.5
- attenderingsdiensten, 1.3.5, 6.1.2, 6.6.-, 11.6.3
- audiovisuele media, 6.4.13, 6.5.- (zie ook beeld- en geluidmateriaal)
- auteurs (schrijvers), 4.4.8, 6.1.1, 6.1.3, 6.2.11
- auteursrecht, 2.1.3, 6.2.11, 6.5.4, 8.1.1, 9.4.6, 11.11.1
- automatisering, algemeen, 1.1.4, 1.1.5, 3.5.12, 3.5.20, 3.5.22, 4.4.5, 5.4.1
5.4.3, 6.3.1, 6.6.3, 6.9.2, 6.10.1, 6.11.4, 6.11.7, 7.1.4, 7.2.-, 8.1.2,
9.3.4, 9.3.8, 9.4.3, 11.6.5, 11.8.2
- automatisering en werkgelegenheid, 3.5.3, 3.5.9, 3.5.12, 3.5.13, 11.6.4, 11.11.2
- automatiseringsheffing, 3.5.16, 11.6.4
- autonomie, 7.2.2, 11.8.3
- Banken, 2.1.1, 3.5.9, 3.5.13
- basisonderwijs, 5.1.2, 5.2.1
- bedrijfsinformatie, 4.5.6, 6.6.6, 6.6.7
- beeld- en geluidmateriaal, 4.1.5, 6.4.13, 6.5.-, 8.2.12, 9.1.3, 11.10.1
- beginselenwet voor de informatievoorziening, 9.1.1, 10.5.3
- beheersinstituut, 2.2.1, 10.3.1, 10.3.3, 10.5.1, 10.5.2, 10.5.3, 10.5.5, 11.4.4
- bestuurlijke automatisering, 7.2.-, 9.4.4, 10.2.4, 11.8.2
- bestuurlijke informatie, 2.1.3
- bestuurlijke organisatie, overheid, 2.1.3, 2.2.1, 2.2.2, 11.4.1, 11.4.2, 11.4.3,
11.4.4
- Bestuurlijke Overlegcommissie voor Overheidsautomatisering (BOCO), 7.2.4, 10.3.1,
11.4.4
- beveiligingsmaatregelen, 9.3.16

bewijskracht van op elektronische dragers vastgelegde informatie, 9.1.3
bewindspersoon, 2.4.2, 10.2.-, 11.4.2
bibliotheken, 1.3.5, 2.1.3, 3.2.2, 3.3.2, 3.3.8, 3.4.2, 3.4.3, 6.1.2, 6.1.3,
6.2.3, 6.2.12, 6.4.-, 6.5.2, 6.8.2, 6.10.1, 7.1.2, 7.1.4, 10.2.6, 11.6.3
Bibliotheekraad, 10.3.1
bijscholing, 5.1.5, 5.2.1, 5.4.1, 5.4.3, 5.4.7
Binnenlandse Zaken, ministerie van, 2.1.3, 6.10.1
boeken, 2.1.3, 2.4.7, 3.3.1, 3.3.2, 4.3.1, 6.1.3, 6.2.1, 6.2.2, 6.2.4, 6.2.5, 6.2.8
boekhandel, 3.4.1, 3.4.2, 3.5.13, 4.5.5, 6.1.1, 6.2.1, 6.2.2, 6.2.3, 6.2.4, 6.2.5,
6.2.6, 6.2.9, 11.6.3

Catalogisering, 4.1.3, 4.1.5, 6.4.2, 6.4.7, 6.6.4
centraal adres, 4.3.1
Centraal Bureau voor de Statistiek, 2.1.3
Centrale Personen Administratie, 7.2.3, 11.4.5
Centrum voor Informatiebeleid, 6.12.4
CIDST, 8.1.10
COBIDOC, 6.12.3, 10.5.5, 11.4.4
Comecon, 8.2.3
Comité d'Information et de Documentation Scientifiques et Techniques, 8.1.10
communicatiesatellieten, 3.4.1, 8.2.9, 9.4.1, 9.4.7, 11.11.1
Computer Assisted Instruction, 5.4.7
congresseren, 3.5.25, 6.6.7
consulenten, 3.4.9
Conventie van Rome, 2.3.3, 9.4.6
coördinatiecommissie, interdepartementaal, 10.2.7, 11.4.3
CRIVA, 2.1.3
CRM, ministerie van, 2.1.3, 9.4.7, 10.2.1

Databestanden, zie gegevensbestanden
data processing, 1.3.8
datatransmissienetwerken, zie netwerken
decentralisatie, 7.2.1, 9.3.7, 10.5.1, 11.3.2, 11.8.2
Depot van Nederlandse Publikaties, 2.2.5, 4.1.2, 6.4.12, 11.10.1
Derde Wereld, 8.3.-, 11.11.2
Documentair Informatiesysteem (DIS), 6.10.1
documentaire informatie, definitie, 1.3.2
documentatiediensten, 1.3.5, 3.4.3, 6.1.2, 6.6.-, 11.6.3
documentverstrekking, 6.2.11, 6.2.12, 8.1.11, 9.1.3

Economie, algemeen, 1.1.3, 1.1.6, 3.--, 10.2.4, 11.2.3, 11.6.-
Economische Voorlichtingsdienst, 6.10.1, 6.10.2
Economische Zaken, ministerie van, 2.1.3, 3.5.20, 6.10.1
effektrapportage, 7.2.7, 11.8.2
elektronische informatiebestanden, zie gegevensbestanden
elektronische tijdschriften, 4.4.8, 6.11.4, 9.3.18
elektronische transmissie van gegevens, 3.3.8, 4.4.8, 6.11.--, 9.1.3 (zie ook
telecommunicatie)
elektronisch postverkeer, 2.1.1, 3.5.9, 6.11.6, 9.3.20
erecode, 9.3.13 (zie ook gedragscode)
Euronet, 5.4.4, 6.2.11, 6.11.2, 6.12.3, 8.1.11, 9.4.5
Europese Commissie voor de Rechten van de Mens, 2.3.4, 8.2.13
Europese Conventie inzake de rechten van de mens, 2.3.4
Europese Gemeenschap, 3.5.11, 3.5.23, 5.3.5, 6.2.11, 8.1.10, 8.2.--, 9.4.5, 11.11.1
Eurydice, 8.2.10

Financieringsfaciliteiten, 8.2.6
fotografie, 4.1.4, 6.4.13, 11.10.1
fotokopiëren, 3.3.1, 3.3.8, 6.2.12, 6.2.13

Gebruikers van informatie, 1.2.4, 2.2.4, 2.4.4, 2.4.5, 3.2.6, 3.3.6, 3.3.7, 3.3.9,
3.3.10, 3.5.4, 4.1.1, 4.2.--, 4.5.7, 4.5.8, 5.3.4, 6.1.2, 6.2.13, 6.4.1, 6.6.4,
9.1.6, 9.2.4, 11.2.2, 11.4.4
gedragscode, 6.7.7, 9.1.6, 9.2.3 (zie ook erecode)
gegevensbestanden, openbare, 1.3.5, 3.3.1, 3.5.9, 4.4.6, 6.1.1, 6.2.8, 6.6.2,
6.3.--, 6.6.3, 6.6.4, 6.6.5, 6.6.8, 7.1.2, 7.1.4, 8.1.8, 9.4.2
gegevensbestanden, vertrouwelijke, 4.1.6, 6.3.2, 7.2.3, 7.2.8, 9.3.3, 9.3.4,
9.3.5, 9.3.6, 9.3.8, 9.3.9, 9.3, 11, 9.3.12, 11.5.1
gehandicapten, 3.5.10, 4.2.3, 6.11.5, 11.6.4
GELC, 6.2.11
geluidmateriaal, 4.1.5, 6.4.13, 6.5.--, 8.2.12, 9.1.3, 11.10.1
glasvezelkabels, 3.4.1, 8.2.8, 9.4.1
grafische industrie, 2.1.1, 3.2.2, 6.2.6
grijze literatuur, 6.6.7
grondrechten, 2.3.--, 8.2.13, 9.2.--, 9.3.--
Groupe des Éditeurs de Livres dans la Communauté européenne, 6.2.11

Handelsbetrekkingen, 8.1.6, 11.11.1

handelsinformatiebureaus, 9.3.13

herscholing, 5.1.5, 5.4.1, 5.4.7

Informatica, 1.3.6, 2.1.1, 5.3.2, 5.3.3, 9.1.3, 9.1.6

informatica bedrijfssektor, 3.2.2, 3.5.20, 3.5.21

informatie, definitie, 1.3.2

informatiebeleid, definitie, 1.3.9

informatiebeleid, uitgangspunten, 1.2.-, 2.1.2, 11.2.1, 11.2.2

informatiebestanden, zie gegevensbestanden

informatiecentrum (informatiediensten), 3.2.2, 6.1.2, 11.6.3

informatie-industrie, 3.2.-, 3.5.1, 6.11.4, 6.12.4, 11.6.2

informatie landkaart, 6.6.5

informatiesystemen, 2.3.7, 3.1.3, 3.3.5, 3.5.21, 3.5.22, 4.5.4

informatietechniek, definitie, 1.3.6, 1.3.7

informatieverwerking, definitie, 1.3.8

informatievoorziening, definitie, 1.3.4

innovatie, 3.4.5, 3.4.7, 3.5.8, 8.2.4

interdepartementale coördinatiecommissie, 10.2.7, 11.4.3

Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, 2.3.3, 2.3.4

internationale aspecten van een informatiebeleid, 6.12.3, 6.12.5, 8.-.-, 10.2.7,

10.5.4, 10.5.6, 11.4.3, 11.11.-, (zie ook Derde Wereld, Europese Gemeenschap, Japan, Verenigde Staten)

inventarisatie, 4.1.-, 10.2.4, 11.10.1

inzagerecht, 9.3.4, 9.3.14, 11.5.1

Japan, 5.3.1, 8.2.4, 8.2.5, 8.2.6, 8.2.8

journalisten, 5.3.7, 5.3.12, 9.2.3

Justitie, ministerie van, 2.1.3

Kabelnetten, 9.4.7, 10.2.4

kabelomroep, 3.4.1

Kamers van Koophandel, 9.3.12

kantoorautomatisering, 2.1.1, 3.5.17, 3.5.18, 11.6.4

kantoorboekhandel, 3.2.2 (zie ook boekhandel)

kenniskloof, 4.2.2

klachtrecht, 8.2.13

Koninklijke Bibliotheek, 2.2.5, 6.4.6, 6.4.12

- Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, 6.4.6
- Koopmans, staatscommissie, 9.3.4
- Korea, 8.2.6
- korrektierecht, 9.2.3, 9.3.4, 9.3.14, 9.3.15 (zie ook recht van wijziging van eigen persoonsgegevens)
- kostprijs, zie tarieven

- Landbouw, ministerie van, 2.1.3, 6.10.1
- landbouwvoorlichting, 6.10.2
- leenrecht, 6.1.3
- leermiddelen, 5.1.4, 5.2.2
- licenties, 3.5.11
- luchtfotografie, 3.5.26, 9.3.22

- Maatschappelijk-kultureel statuut, 3.4.13
- machtsconcentraties, 6.1.2, 6.4.12, 11.2.1, 11.3.2, 11.7.1, 11.8.2
- management, kwaliteit van, 3.5.14
- mannen- en vrouwenberoepen, 3.5.15, 11.9.3
- MARDOC, 6.9.2
- massamedia, 2.4.4, 2.4.5, 2.4.6, 9.3.23
- mediabeleid, 2.4.-, 3.5.7, 10.2.4, 10.2.6, 10.5.6
- midden- en kleinbedrijf, 3.4.9, 3.5.20, 6.12.3, 9.4.3
- monopolievorming, 2.3.5, 3.4.12, 4.4.9, 11.2.1, 11.7.1
- musea, 6.4.13, 6.9.-

- Nascholing, 5.3.2, 5.4.-, 11.9.1, 11.9.3
- nationaal agentschap, 6.12.3, 10.5.4, 10.5.5, 10.5.6
- Nationaal Beeld- en Geluidarchief, 6.5.4, 11.10.1
- Nationaal Documentatiecentrum voor de Fotografie, 4.1.4, 11.10.1
- nationaal focus, zie nationaal agentschap
- nationaal produkt, 3.2.2, 3.2.3, 3.2.4
- Nationale Bibliografie, 2.2.5, 4.1.2, 6.2.6, 6.4.12, 11.10.1
- Nederlands Bibliografisch Centrum, 4.1.2
- Nederlands Genootschap voor Informatica, 9.1.6
- Nederlands Normalisatie Instituut, 10.3.1
- Nederlandse Classificatie Stichting, 10.3.1
- Nederlandse Organisatie voor Informatica, 10.3.1
- Nederlandse Vereniging van Handelsinformatiebureaus, 9.3.13
- Nederlandse Vereniging voor Gebruikers van On-line Informatie Systemen, 6.12.3

netwerken, 3.4.1, 4.5.10, 6.1.1, 6.11.2, 6.12.3, 8.2.2, 9.4.5

NOBIN, 1.3.3, 2.1.4, 6.6.5, 10.3.1, 11.4.4

Noord Atlantische Verdrags Organisatie, 8.1.4

normalisatie, 4.4.-, 6.8.2, 6.9.2, 11.6.6

Octrooien, 3.4.7, 6.1.2, 6.6.6

omroep, 2.1.1, 2.1.3, 2.4.6, 2.4.8, 2.4.10, 2.4.11, 3.2.2, 3.3.1, 3.3.2, 6.1.1,
6.5.4, 9.1.4, 9.3.23, 10.2.4 (zie ook radio, televisie)

Omroepraad, 10.3.1

omscholing, 5.4.1, 5.4.3, 5.4.7

onderwijs, 2.2.7, 2.4.8, 3.5.4, 5.-.-, 6.5.3, 6.5.4, 8.2.10, 8.2.12, 11.9.-,
11.11.2

Onderwijs en Wetenschappen, ministerie van, 2.1.3, 2.1.4, 5.3.2, 6.12.3

onderwijsbegeleidingsdiensten, 5.2.1

onderwijsgeevenden, 5.1.3, 5.1.5, 5.4.5, 11.9.1

onderzoek, 3.4.5, 3.5.23, 4.5.-, 6.6.8, 6.8.4, 8.2.8, 10.4.1, 11.6.5

openbaarheid van overheidsinformatie, 2.1.3, 7.1.-, 10.2.6

opleiding, 2.2.7, 3.4.5, 3.5.4, 3.5.8, 3.5.14, 5.1.1, 5.1.5, 5.3.2, 5.3.3, 5.3.5,
5.3.6, 5.3.7, 5.3.9, 5.3.10, 5.3.12, 5.3.13, 8.3.4, 11.9.2

overheidsinformatie, 2.1.3, 3.3.1, 3.3.2, 7.-.-, 10.2.6, 11.8

ontwikkelingssamenwerking, zie Derde Wereld

overzichtsartikelen, 3.5.24

PARAC, 6.10.1

Parlementair Automatiserings Centrum, 6.10.1

patiënteninformatie, 7.2.4, 9.2.7, 9.2.8

Permanente Commissie voor Overheidsdocumentatie, 10.3.1

Permanente Commissie voor Post en Archiefzaken, 10.3.1

permanente educatie, 5.4.5

pers, 2.1.1, 2.1.3, 2.4.5, 2.4.6, 2.4.10, 3.2.2, 3.3.1, 3.3.2, 3.3.8, 5.3.7, 5.4.8,
9.2.3, 11.6.3

persoonsregistratie, 7.2.3, 9.3.4, 11.4.5 (zie ook registratiesystemen)

Persraad, 10.3.1

perswetenschap, 5.3.7

PICA, 4.1.3, 6.4.12

postverkeer, 2.1.1, 3.3.8, 3.4.1, 8.3.3

prijs, zie tarieven

privacy, 2.1.3, 2.2.6, 2.3.6, 4.1.6, 6.11.6, 7.2.3, 7.2.8, 8.1.3, 9.1.5, 9.3.-,
10.2.4, 11.1.1, 11.5.1, 11.5.2, 11.11.1

proefbedrijven, 3.4.8
programmatuur, 3.5.20, 3.5.21, 4.5.4, 6.10.1, 7.2.9, 8.2.5, 9.1.3
programmeertechnieken in het onderwijs, 5.2.3
programmeurs, 3.5.21, 9.1.6
provinciale bibliotheekcentrales, 6.4.3
provinciale uitgeverij, 6.2.9
PTT, 2.1.3, 3.1.3, 3.4.2, 6.11.8, 9.1.4, 9.4.5, 9.4.7, 10.2.4, 11.7.1
PTT-raad, 10.3.1
PUDOC, 6.10.1

Raad van Advies voor Bedrijfsinformatie, 10.3.1
Raad van Advies voor het Informatiebeleid, 10.3.1, 10.3.3, 11.4.4
Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, 10.3.1
Raad van Europa, 9.15, 9.3.8
Raad voor de Journalistiek, 9.2.3
radio, 2.1.1, 2.4.8, 3.3.1, 5.2.2, 5.4.8, 10.5.6
rapporten, 6.6.7, 6.6.8
Rathenau, adviesgroep, 3.5.10, 5.4.8
recht van afschrift, 11.5.1
recht op antwoord, 9.2.3, 9.3.23
recht op inzage, 9.3.4, 9.3.14, 11.5.1
recht op correctie, 9.2.3, 9.3.4, 9.3.14, 9.3.15 (zie ook recht van wijziging
van eigen persoonsgegevens, rectificatierecht)
recht op niet-informatie, 9.2.9
recht op (openbare) informatie, 2.3.4, 2.3.5, 3.3.11, 6.7.2, 9.2.5, 9.2.7
recht van wijziging van eigen persoonsgegevens, 11.5.1 (zie ook recht op correctie)
rectificatierecht, 9.3.23
redacteuren van wetenschappelijke informatie, 5.3.11
redactiestatuut, 2.4.10
registratiekamer, 4.1.6, 9.3.4, 9.3.7
registratiesystemen voor niet-openbare informatie, 9.3.3, 9.3.4, 9.3.5
remote sensing, 3.5.26, 9.3.22
repro(ductie)recht, 6.2.11, 6.2.13
Rijks Kantoormachinecentrale, 2.1.3
Rijksdienst, structuur, 2.1.3, 2.2.2, 10.--
risicodragend kapitaal, 3.4.7, 3.5.20, 11.6.2
robotisering van productiebedrijven, 3.5.18

Samenwerkingsverband van Gebruikers van Informatiesystemen, 6.12.3
Samenwerkingsverband voor de Overkoepeling van de Automatisering bij de Gemeenten
(SOAG), 7.2.4, 11.4:4
satellieten, zie communicatiesatellieten
schrijvers (auteurs), 4.4.8, 6.1.1, 6.1.3, 6.2.11
Sociaal-Economische Raad, 10.3.1
software, zie programmatuur
Staatsblad, 2.4.9
Staatscourant, 2.4.9
Staatsuitgeverij, 6.2.9
stages, 5.3.2, 5.3.5
steunbibliotheken, 6.4.3, 6.4.10
Stichting Centrum voor Informatiebeleid, 6.12.4
Stichting Film en Wetenschap, 6.5.3
Stichting Onderzoek Massacommunicatie, 2.4.5
Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs, 5.4.7
Strukturonderzoek Boeken, 4.5.5, 6.2.1, 6.2.8
structuurverbeterende maatregelen, 6.1.4
subsidiebeleid, 3.3.5, 3.3.9, 3.3.10, 3.3.11, 3.4.3, 3.4.4, 3.4.9, 3.4.13, 4.5.3,
6.1.3, 6.1.4, 6.2.2, 6.6.4

Tarieven, 3.1.2, 3.3.-, 6.2.6, 8.2.2, 11.6.1
technische hogescholen, 5.3.3
technische schrijvers, 5.3.9
technology assessment, zie aspektenonderzoek
telecommunicatie, 2.1.1, 3.2.2, 6.11.-, 8.2.6, 8.3.3, 9.3.21 (zie ook elektronische
transmissie)
telecommunicatienetwerken, zie netwerken
telefoon, 2.1.1, 3.4.1, 3.4.11, 3.5.9, 9.4.2, 6.11.6
telekopie, 2.1.1
telematica, 2.1.1, 3.5.9
telepost, zie elektronisch postverkeer
teletekst, 2.4.8, 3.3.8, 6.11.5, 9.1.4
televisie, 2.1.1, 2.4.8, 3.3.1, 5.2.2, 5.4.8, 6.11.5, 9.4.7, 10.5.6
televisiekrant, 2.4.8
terminologie, 1.3.-, 4.4.3, 4.4.4
tijdschriften, 2.1.3, 2.4.7, 3.3.1, 4.3.1, 6.2.1, 6.2.5, 6.2.8, 6.2.12, 6.4.2,
6.4.9

- Uitgangspunten van een informatiebeleid, 1.2.-, 2.1.2, 11.2.1, 11.2.2
uitgeverij, 2.1.1, 3.2.2, 3.3.8, 3.4.2, 4.4.8, 4.5.5, 6.1.1, 6.1.3, 6.2.1, 6.2.5,
6.2.6, 6.2.7, 6.2.8, 6.2.10, 6.2.11, 6.2.12, 6.2.13; 9.4.6
Unesco, 8.3.7
Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, 2.3.4, 2.3.7
universiteiten, 4.5.2, 5.3.3, 5.3.8, 5.3.10, 6.4.6, 6.4.9, 6.4.11, 6.4.13
universiteitsbibliotheken, 2.1.3, 6.4.6, 6.4.7, 6.4.8, 6.10.1, 9.1.2
U.S.A., zie Verenigde Staten van Amerika

Vakbladen, 2.4.10, 9.2.3
Verdrag van Beirut, 8.2.12
Verdrag van Rome, 9.2.2
Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, 6.2.6
Verenigde Staten van Amerika, 5.3.1, 5.3.5, 6.2.13, 8.2.6
Verkeer en Waterstaat, ministerie van, 2.1.3
vertikale prijsbinding, 3.4.12, 6.2.1
vertrouwelijke informatie, 1.2.4, 2.2.6, 9.2.6, 9.3.-, 10.5.5 (zie ook gegevens-
bestanden, vertrouwelijke)
Viditel, 4.4.7, 9.4.2
viewdata, 3.3.1, 3.4.11, 4.4.4, 4.4.7, 6.7.6, 9.1.4, 9.3.18, 9.4.2
VOGIN, 6.12.3
volkstelling, 9.3.24
Vonhoff, commissie, 10.2.2
voorlichting, 2.2.7, 5.3.6, 5.4.8, 6.1.2, 6.4.13, 6.7.-, 6.10.2
voortdurende bijvorming, 5.4.5, 5.4.6
vrijheid van meningsuiting, 2.3.1, 2.3.2, 8.2.13, 9.2.1, 9.2.2, 9.2.3, 9.2.5, 11.3.1
vrijheid van meningsvorming, 9.2.3, 9.2.5, 11.3.1
vrij verkeer van openbare informatie, 1.2.4, 2.3.2, 2.3.3, 2.3.6, 8.1.1, 8.1.4,
8.1.5, 8.2.2, 11.11.1
vrouwen- en mannenberoepen, 3.5.15, 11.9.3

Waarnemingstechnieken, 9.3.22
werkgelegenheid, 1.2.4, 3.4.6, 3.5.-, 6.2.1, 8.3.8, 11.2.1, 11.6.3, 11.6.4,
11.6.5, 11.9.2, 11.11.2
Wet Openbaarheid van Bestuur, 2.3.4, 7.1.1
Wet op het wetenschappelijk onderwijs, 6.4.6, 9.1.2
wetenschappelijk onderzoekers als auteurs, 5.3.9, 5.3.10
wetenschappelijke informatie, 2.4.10, 3.5.24, 4.1.3, 5.3.8, 6.1.5, 6.2.10, 6.4.6,
6.4.7, 6.4.8, 6.4.9, 6.4.10, 6.4.13, 6.6.7, 8.2.11, 8.2.12, 10.2.4, 10.3.2
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 10.3.1, 10.3.2, 10.3.3

Wetenschapsbeleid, minister voor, 2.1.3, 2.1.5, 6.6.8, 6.12.3, 8.1.10, 10.2.5,
10.3.2

wetenschapsvoorlichting, 5.3.12, 6.7.6, 6.10.2

wetgeving, 9.--, 11.4.5, 11.4.6

Wettelijk Depot, zie Depot van Nederlandse Publikaties

wijziging van eigen persoonsgegevens, recht van, 11.5.1 (zie ook korrektierecht)

Ziekenhuisinformatie, 7.2.4, 9.2.7, 9.3.11

ZWO, 4.5.2

8
1982

**STICHTING WETENSCHAPPELIJK
BUREAU D'66**

**Bezuidenhoutseweg 195
2594 AJ Den Haag
Telefoon: 070-858303
Postgiro: 3322213**

66